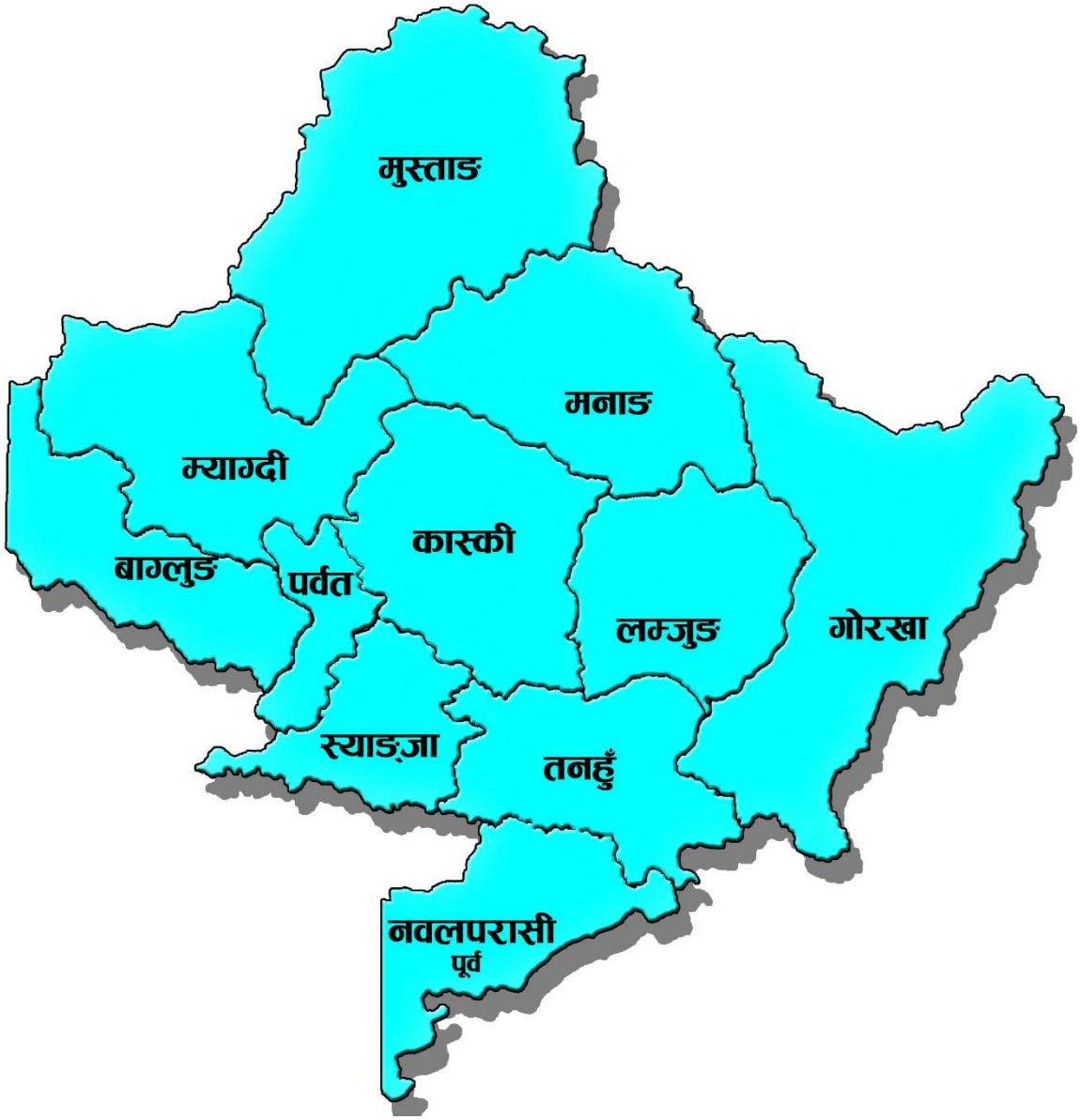
महालेखापरीक्षकको चौथो वार्षिक प्रतिवेदन २०७९

गण्डकी प्रदेश

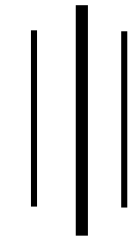

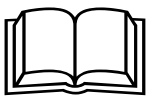
महालेखापरीक्षकको कार्यालय
काठमाडौं, नेपाल

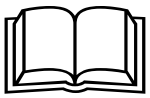
गण्डकी प्रदेश

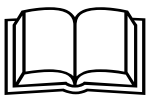

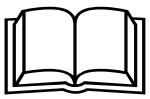
महालेखापरीक्षकको
चौथो वार्षिक प्रतिवेदन
२०७९
गण्डकी प्रदेश

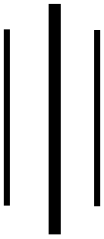

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
काठमाडौं, नेपाल

दूरदृष्टि (Vision)

जवाफदेहिता, पारदर्शिता र निष्ठा प्रवर्द्धन गर्ने विश्वसनीय संस्था हुने

Be credible institution in promoting accountability, transparency and integrity

गन्तव्य (Mission)

राष्ट्रलाई स्वतन्त्र एवं गुणस्तरीय लेखापरीक्षण सेवा प्रदान गर्ने

Provide independent and quality audit service to nation

मूल्य मान्यता (Core Values)

स्वतन्त्रता	(Independence)
निष्ठा	(Integrity)
पारदर्शिता	(Transparency)
जवाफदेहिता	(Accountability)
व्यवसायिकता	(Professionalism)

नेपालका महालेखापरीक्षक

बबरमहल, काठमाडौं
नेपाल

पत्र संख्या : २०७९/८०
च.नं.:

मिति : २०७९।३।२९

विषय : वार्षिक प्रतिवेदन

माननीय प्रदेश प्रमुखज्यू,
प्रदेश प्रमुखको कार्यालय,
गण्डकी प्रदेश, कास्की ।

नेपालको संविधानको धारा २४१ बमोजिम गण्डकी प्रदेशको आर्थिक वर्ष २०७७।७८ को लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी धारा २९४ को उपधारा (३) बमोजिम वार्षिक प्रतिवेदन पेश गरेको छु ।

भवदीय

(टंकमणि शर्मा, दंगाल)
महालेखापरीक्षक

फोन नम्बर ४२६२९५८ फ्याक्स नम्बर ४२६८३०९ पोष्ट बक्स नम्बर १३३२८

विषय-सूची

परिच्छेद	शीर्षक	पृष्ठ
महालेखापरीक्षकको भनाइ		
लेखापरीक्षणको उद्देश्य, क्षेत्र र पद्धति		
संचितकोष उपर राय		
परिच्छेद १	**लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण.....**	१
परिच्छेद २	**लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति.....**	४
परिच्छेद ३	**लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा.....**	७
	मन्त्रालयगत र निकायगत व्यहोरा.....	१७
	१. प्रदेश सभा सचिवालय	१७
	२. मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१८
	३. आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	२२
	४. आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय.....	३४
	५. उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	३६
	६. भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	४०
	७. भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय.....	४९
	८. सामाजिक विकास मन्त्रालय	५९
	९. प्रदेश लोक सेवा आयोग	७०
	१०. मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	७१
	११. प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	७२
परिच्छेद ४	**प्रतिवेदन कार्यान्वयन स्थिति.....**	७३
परिच्छेद ५	**सुधारका क्षेत्रहरू .....**	७४
	अनुसूचीहरू.....	८१

महालेखापरीक्षकको भनाइ

नेपालको संविधानको धारा द्दद्धज्ञ र लेखापरीक्षण ऐन द्दण्ठछ्ब बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सबै सरकारी कार्यालय, पूर्ण स्वामित्व भएका संगठित संस्था र संघीय कानुन बमोजिम महालेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण हुने भनी तोकिएका संस्था वा निकायको नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्य समेतको आधारमा लेखापरीक्षण हुने व्यवस्था छ । नेपालको संविधानको धारा (घ)द्दढद्ध बमोजिम संवैधानिक निकायले प्रत्येक प्रदेशको काम कारबाहीको सम्बन्धमा अलग अलग प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश प्रमुख समक्ष पेस गर्न सक्ने व्यवस्था छ । लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ को दफा १९(४) मा महालेखापरीक्षकले प्रदेश प्रमुख समक्ष वार्षिक प्रतिवेदन पेस गर्ने र सोही ऐनको दफा १९ (छ)मा उक्त प्रतिवेदन मुख्यमन्त्री मार्फत प्रदेश सभामा पेस हुने व्यवस्था छ । उल्लिखित व्यवस्था बमोजिम गण्डकी प्रदेश सरकारका कार्यालयहरूको आर्थिक वर्षठड/द्दण्ठठ को लेखापरीक्षण गरी यो प्रतिवेदन तयार पारिएको छ । प्रदेश सरकारतर्फ यो चौथो वार्षिक प्रतिवेदन हो । प्रतिवेदनमा लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण, लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति, लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोराहरू ,लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको कार्यान्वयन स्थिति र सुधारका क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ। प्रस्तुत प्रतिवेदन सम्बन्धित निकाय एवं सरोकारवाला मार्फत कार्यान्वयन भई आर्थिक अनुशासन कायम गर्न महत्त्वपूर्ण योगदान पुग्ने विश्वास लिएको छु ।

नेपालको संविधान, लेखापरीक्षण ऐन, संघ एवं प्रदेशले तर्जुमा गरेका नीति,योजना , कानुन, लेखापरीक्षण मानदण्ड एवं असल अभ्यासहरू अनुसरण गरी वस्तुनिष्ठ ढंगले यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । यस वर्षदेखि लेखापरीक्षणको कार्यलाई सूचना प्रविधिमा आधारित नेपाल लेखापरीक्षण व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत (न्याम्स) लेखापरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । लेखापरीक्षणको क्रममा लेखा उत्तरदायी अधिकृतलगायत सम्बद्ध पक्षसँग आवश्यक छलफल गरी प्राप्त राय ,सल्लाह र सुझावबमोजिम लेखापरीक्षणलाई उद्देश्यमूलक बनाउने प्रयास गरिएको छ। यसको साथै लेखापरीक्षकले पालना गर्नुपर्ने आचारसंहिता पालना गर्न गराउन र लेखापरीक्षणको गुणस्तरमा एकरुपता कायम गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइएको छ । लेखापरीक्षणको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न गुणस्तर आश्वस्तता पुनरावलोकन प्रणालीलाई सुदृढ तुल्याईएको छ ।

यस वर्ष कानुनको पालना, जवाफदेहितावहन, लेखापालन र आर्थिक कारोबारकोस्थिति, सार्वजनिक सम्पत्ति र स्रोत साधनको उपयोग, सार्वजनिक निर्माण र सेवा प्रवाहजस्ता विषयलाई लेखापरीक्षणको क्षेत्रमा समावेश गरिएको छ । यो वर्ष प्रदेश अन्तर्गत मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय सहित मन्त्रालय र मातहतका कार्यालय, प्रदेश सभा सचिवालय, प्रदेश लोकसेवा आयोग, मुख्य न्यायधिवक्ताको कार्यालय, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय समेत १६७ निकायको रु.४० अर्ब ५५ करोड ५४ लाख १९ हजार लेखापरीक्षण सम्पन्न भई रु.५१ करोड ५४ लाख ४८ हजार बेरुजु कायम भएको छ । यो बेरुजु कुल लेखापरीक्षण अङ्कको १.२७ प्रतिशत हुन आउँछ । गत वर्ष लेखापरीक्षण अंकको १.९६ प्रतिशत बेरुजु कायम भएको थियो । गतवर्षसँग तुलना गर्दा बेरुजु प्रतिशत घटेको छ । यस वर्ष म्याद ननाघेको पेस्कीलाई लगती बेरुजु मानिएको छैन । सार्वजनिक स्रोत साधनको उपयोग वा बेरुजु फर्स्यौट गरी आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने विषयलाई कार्य सम्पादनको स्तरको आधारमा दण्ड र पुरस्कार दिने प्रक्रियासँग आवद्ध गर्नुपर्दछ ।

प्रदेश सरकारअन्तर्गतका कार्यालयहरूको लेखापरीक्षणबाट मुख्यरूपमा कतिपय आवश्यक कानुन निर्माण गर्नुपर्ने, दरबन्दीबमोजिमका कर्मचारीको पदपूर्ति गर्नुपर्ने, बजेटमा समावेश भएका नीति तथा कार्यक्रमको

प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र प्रदेशस्तरका सेवा प्रवाहलाई नियमित एवं व्यवस्थित गर्नुपर्ने, अनुत्पादक खर्च नियन्त्रण गर्न मितव्ययितासम्बन्धी नीतिलाई प्रभावकारीरुपले कार्यान्वयन गर्नुपर्ने ,दिगो विकास लक्ष्यलाई प्राप्त गर्न योजना तथा कार्यक्रममा समावेश गरी संघीय सरकार तथा स्थानीय तहसँग समन्वयात्मक ढङ्गले कार्य गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

विकास निर्माणतर्फ आयोजना बैंकमा समावेश भएका योजनामध्ये बढी उपलब्धिमूलक योजना छनौट गरी कार्यान्वयन गर्ने, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमार्फत एकै प्रकृतिका कार्यक्रमहरू सम्पादन भई दोहोरिने, खप्टिने तथा टुक्रिने प्रवृत्ति नियन्त्रण गर्ने, साना तथा टुक्रे आयोजनामा लगानी नगर्ने, अनुदान र सहायताजस्ता वितरणमुखी कार्यक्रमहरूमा बजेट परिचालित गर्दा उपलब्धिको सुनिश्चितता गर्ने, अनुदानको अनुगमन प्रभावकारी बनाउने र जटिल प्रकृतिका निर्माण सुधारका कार्यहरूसमेत उपभोक्ता समितिबाट गराउने प्रक्रियामा सुधार गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । नेपालको संविधानबमोजिम आफ्नो अधिकार क्षेत्रमा पर्ने आन्तरिक आय परिचालन गरी आत्मनिर्भर हुनेतर्फ प्रदेश सरकारका काम कारबाही निर्देशित गर्नुपर्ने देखिन्छ।

अन्त्यमापारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रवर्द्धनमा ,यस प्रतिवेदनको कार्यान्वयनवाट सार्वजनिक सदाचार , सहयोग पुग्ने विश्वास लिएको छु ।लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा अमूल्य सुझाव दिई सहयोग गर्ने माननीय प्रदेश प्रमुखज्यू, माननीय मुख्यमन्त्रीज्यू तथा मन्त्रीज्यूहरू, प्रदेश सभाका माननीय सभामुखज्यू तथा उपसभामुखज्यू, प्रदेश सभा सदस्यज्यूहरूलगायत प्रदेशका सबै निकाय र पदाधिकारी तथा विकास साझेदार, नागरिक समाज र सञ्चारकर्मीहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । यस वर्षदेखि विद्युतीय प्रणालीबाट लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु।

(टंकमणि शर्मा, दंगाल)
महालेखापरीक्षक

लेखापरीक्षणको उद्देश्य, क्षेत्र र पद्धति

१. **संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था -** नेपालको संविधानको धारा २४१ बमोजिम प्रदेश सभा, प्रदेश सरकार र प्रदेश सरकारी कार्यालयको लेखा कानुनबमोजिम नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यसमेतको विचार गरी महालेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण हुने व्यवस्था छ । प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३३ बमोजिम प्रत्येक कार्यालयले सबै प्रकारका आय व्यय तथा कारोवारको तोकिएबमोजिमको लेखा र वित्तीय विवरण पेश गरी महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट अन्तिम लेखापरीक्षण गराउनुपर्ने उल्लेख छ ।

२. **उद्देश्य -** सार्वजनिक स्रोतको प्राप्ति र उपयोग तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाहको सम्बन्धमा नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यको आधारमा लेखापरीक्षण गरी उचित निष्कर्ष र सुझाव प्रदान गर्न तथा वित्तीय प्रतिवेदनउपर आश्वस्तता प्रदान गर्नु लेखापरीक्षणको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । देहायका विषयहरू सुनिश्चित गर्नु लेखापरीक्षणको अन्य उद्देश्यहरू रहेका छन्:

- आर्थिक विवरण तोकिएको ढाँचामा तयार गरी यथार्थ स्थिति चित्रण गरेको,
- प्रदेश सञ्चित कोष तथा अन्य सरकारी कोषको हिसाब यथार्थपरक रहेको,
- प्रदेश विनियोजन ऐन बमोजिम स्वीकृत सीमाभित्र रही तोकेको कार्य र प्रयोजनमा खर्च गरेको,
- राजस्वलगायत समस्त आम्दानी र धरौटी असुली एवं दाखिला गरेको,
- सरकारी सम्पत्ति एवं स्रोतको हानि नोक्सानी र दुरूपयोग हुन नपाउने व्यवस्थापन गरी आन्तरिक नियन्त्रण व्यवस्था गरेको र सोको कार्यान्वयन भएको,
- आर्थिक कारोवार गर्दा प्रचलित ऐन कानुनको परिपालना गरेको एवं पुष्टयाई गर्ने प्रमाण यथेष्ठ राखेको,
- स्वीकृत कार्यक्रमअनुसार निर्धारित समयभित्र लक्ष्य र उपलब्धि हासिल गरेको,
- सार्वजनिक निकायले तोकिएबमोजिम विकास निर्माण र सेवा प्रवाह गरेको,
- आर्थिक कारोवार गर्दा मितव्ययिता कार्यदक्षता र प्रभाकारितामा पर्याप्त ध्यान दिएको,
- सार्वजनिक निकायले जवाफदेहिता वहन गरेको,
- कोभिड-१९ को विश्वव्यापी महामारीको रोकथाम, नियन्त्रण तथा उपचार सम्बन्धमा सञ्चालित क्रियाकलाप र खर्च कानुनसम्मत् एवं प्रभावकारी तवरले गरेको ।

३. **क्षेत्र -** यो वर्ष प्रदेश सभा, प्रदेश मन्त्रालय, संवैधानिक अंग, प्रदेश कार्यालय र समिति तथा अन्य संस्था समेत १६७ निकायको २०७७।७८ को कारोबारको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । लेखापरीक्षणको क्रममा कानुनको परिपालना, विकास निर्माण र सेवा प्रवाहको स्थिति मूल्यांकन गर्न सूचना तथा तथ्यांकसमेत संकलन गरी अध्ययन एवं विश्लेषण गरिएको छ ।

४. **पद्धति -** लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ मा उल्लिखित व्यवस्था, नेपाल सरकारी लेखापरीक्षण मान, वित्तीय, कार्यमूलक, प्रकोप व्यवस्थापन तथा अन्य सान्दर्भिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, मार्गदर्शन र असल अभ्यासको अनुसरण गरी लेखापरीक्षण गरिएको छ । समग्र लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने निकायहरूलाई जोखिम मूल्यांकनको आधारमा न्यून, मध्यम र उच्च जोखिमयुक्त निकायमा वर्गीकरण गरी उच्च जोखिमयुक्त ६९ निकायको विस्तृत लेखापरीक्षण, मध्यम जोखिमयुक्त ३५ निकायको प्रदेश एकल कोष खाताबाट

छनौट गरिएका कारोवारको परीक्षण र न्यून जोखिमयुक्त ६३ निकायको सम्बन्धमा दूर लेखापरीक्षण कार्यविधि अवलम्बन गरी लेखापरीक्षण गरिएको छ ।

यसका अलावा लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोराउपर सम्बन्धित निकायका प्रमुखसँग छलफल गरेपश्चात् लेखापरीक्षणको प्रारम्भिक प्रतिवेदन जारी गरिएको र सो उपर निकायबाट प्राप्त जवाफ/प्रतिकृया समेतलाई आधार मानी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । लेखापरीक्षणको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न उच्च तहबाट सुपरीवेक्षण, स्थलगत निरीक्षण, लेखापरीक्षण सम्पन्न, **NAMS** लेखापरीक्षण प्रणालीमा पेस भएका विवरण र प्रतिवेदनको पुनरावलोकन र छनौट भएका निकायको लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको गुणस्तर पुनरावलोकनसमेत गर्ने गरिएको छ । नीतिगत विषयमा राय लिन लेखापरीक्षण सल्लाहकार समिति गठन गरिएको र विभिन्न क्षेत्रका विषयविज्ञ संलग्न गराइएको छ ।

५. **छलफल र अन्तर्क्रिया -** महालेखापरीक्षकको २०७७/७८ को लेखापरीक्षणको सिलसिलामा गण्डकी प्रदेशका सम्पूर्ण निकायका उच्च पदस्थ पदाधिकारीहरूसँग लेखापरीक्षणमा महालेखापरीक्षकको भूमिका, जवाफदेहिता, पारदर्शिता र डिजिटल पद्धतिमा आधारित लेखापरीक्षण व्यवस्थापन प्रणाली तथा लेखापरीक्षण कार्यक्रम सम्बन्धमा छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम भएको थियो ।

६. **वार्षिक प्रतिवेदन -** महालेखापरीक्षकले प्रत्येक प्रदेशमा आफूले गरेको काम कारवाहीको सम्बन्धमा अलग अलग प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश गर्नसक्ने नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा (३) को व्यवस्था अनुसार यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । यस प्रतिवेदनमा ५ परिच्छेद तथा १३ अनुसूची रहेका छन् । परिच्छेद १ मा लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण, परिच्छेद २ मा लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति, परिच्छेद ३ मा लेखापरीक्षणबाट देखिएका प्रमुख व्यहोरा, परिच्छेद ४ मा प्रतिवेदन कार्यान्वयन स्थिति र परिच्छेद ५ मा सुधारका क्षेत्रहरू उल्लेख गरिएको छ।

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
Office of the Auditor General
बबरमहल/अनामनगर, काठमाण्डौं, नेपाल
Babarmahal / Anamnagar, Kathmandu, Nepal

महालेखा परीक्षकको कार्यालय
नेपाल
२०१६

पत्र संख्याः २०७८।७९
च.नं.: १२९

मितिः २०७९।३।२८

श्री सचिव,
अर्थ मन्त्रालय,
गण्डकी प्रदेश, पोखरा, कास्की ।

विषयः प्रदेश सञ्चितकोषको आर्थिक विवरण उपर लेखापरीक्षण प्रतिवेदन ।

कैफियत सहितको राय,

हामीले गण्डकी प्रदेश सञ्चित कोषको आर्थिक वर्ष २०७७।७८ को प्राप्ति भुक्तानीको एकीकृत आर्थिक विवरण, मन्त्रालयगत बजेट तथा खर्च विवरण र त्यससँग सम्बन्धित लेखा नीति तथा टिप्पणीहरु (अनुसूची-१४) को लेखापरीक्षण गरेका छौं।

हाम्रो रायमा, यस प्रतिवेदनको कैफियत सहितको राय व्यक्त गर्ने आधार खण्डमा उल्लेख भएका विषयले पार्ने असर बाहेक पेस भएको २०७८ आषाढ ३१ मा समाप्त भएको आर्थिक वर्ष २०७७।७८ को प्राप्ति भुक्तानीको एकीकृत आर्थिक विवरण, मन्त्रालयगत बजेट तथा खर्च विवरण र त्यससँग सम्बन्धित लेखा नीति तथा टिप्पणीहरू समावेश भएको आर्थिक विवरणले नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान र आर्थिक कार्यविधि र वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन तथा प्रचलित कानुन बमोजिम सारभूत रुपमा सही तथा यथार्थ अवस्था चित्रण गर्दछ ।

कैफियत सहितको राय व्यक्त गर्ने आधार

कैफियत सहितको लेखापरीक्षण राय व्यक्त गर्ने आधारका रुपमा आर्थिक विवरणलाई सारभूत असर पार्ने व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. प्रदेश सञ्चित कोषको आर्थिक विवरण तयार गर्दा नगदमा आधारित लेखा प्रणालीको आधारमा स्वीकृत ढाँचा प्रयोग गरी आर्थिक विवरण तयार गरेको छ । तर वित्तीय विवरणमा समेट्नु पर्ने सबै सुचना, कारोवार समेट्न सकेको छैन।

२. प्रदेश सरकारले स्थिर सम्पत्तिको अवस्था आर्थिक विवरणमा खुलासा गरेको छैन । सम्पत्तिको विस्तृत विवरण खुलासा नगरेको कारण मूल्याङ्कन गर्न सक्ने अवस्था रहेन । सम्पत्तिको मूल्यांकनका आधार समेत स्पष्ट छैन ।

३. प्रदेश सरकारका मन्त्रालय र मातहतको लेखापरीक्षणबाट रु.५१ करोड ५४ लाख ४८ हजार बेरुजु देखिएको छ । सोमध्ये असुल गर्नुपर्ने रु.९ करोड ८ लाख ४९ हजार, प्रमाण कागजात पेस गर्नुपर्ने रु.२६ करोड ५२ लाख ९९ हजार, नियमित गर्नुपर्ने रु.७ करोड ७० लाख ५६ हजार र पेस्की बाँकी रु.८ करोड २२ लाख ४४ हजार रहेको छ ।

४. प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई रु.१ अर्ब ५ करोड १ हजार समानीकरण अनुदान निकासा भएकोमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले सबै रकम खर्च देखाएको छ । वास्तविक खर्च तथा मौज्दात हिसाब राखेको छैन ।

५. प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट हुने राजस्व कोषमा रु.१ अर्ब ४३ करोड ६६ लाख प्राप्त भएको छ । प्राप्त हुनुपर्ने सबै रकमको अध्यावधिक विवरण तयार भएको पाइएन ।

६. प्रदेश सरकारको स्रोतबाट ८५ स्थानीय तहलाई सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदानमा यस वर्ष रु. ८८ करोड ११ लाख ६७ हजार हस्तान्तरण गरेको छ। सशर्त, विशेष र समपुरक अनुदान खर्च नभई बाँकी रहेको रकमलाई घटाई यथार्थ खर्च लेखापर्नेमा हस्तान्तरित रकम नै खर्च लेखेको छ ।

७. यो वर्ष संघीय सरकारबाट समपूरक अनुदान रु.१ अर्ब ४९ करोड ८९ लाख प्राप्त भएकोमा रू.८० करोड १२ लाख ८७ हजार (५३.४६ प्रतिशत) खर्च भएको छ । प्रदेश सरकारको योगदान खुल्ने गरी खर्चको अद्यावधिक अभिलेख नभएको कारण प्रदेश सरकारको योगदान यकिन गर्न सकिएन ।

८. ऐन नियमको परिपालना, आन्तरिक नियन्त्रण व्यवस्था, सम्पत्तिको संरक्षण, स्रोत साधनको प्राप्ति र उपयोग, बजेट व्यवस्थापन र स्रोत सुनिश्चितता, राजस्व असुली, सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन, कार्यक्रम स्वीकृति एवं कार्यान्वयन, अनुदान वितरण तथा अनुगमन, सेवा प्रवाहलगायतका विषयमा कमी कमजोरी देखिएका छन् ।

हाम्रो लेखापरीक्षण कार्य नेपालको संविधान, लेखापरीक्षण ऐन तथा महालेखापरीक्षकको कार्यालयले अवलम्वन गरेका सरकारी लेखापरीक्षण मानदण्ड, मार्गदर्शन तथा लेखापरीक्षणसँग सम्बन्धित अन्य प्रचलित कानुन बमोजिम सम्पन्न गरिएको छ । सञ्चितकोषको आर्थिक विवरण तयार गर्ने प्रदेश लेखा नियन्त्रकको कार्यालयसँग हामी स्वतन्त्र छौं । त्यसका लागि स्वीकृत आचारसंहिता अनुसार हामीले काम गरेका छौं । लेखापरीक्षणको क्रममा प्राप्त गरेका लेखापरीक्षण प्रमाणहरु हाम्रो राय व्यक्त गर्ने आधारका लागि पर्याप्त र उपयुक्त छन् भन्ने कुरामा कार्यालय विश्वस्त छ ।

वित्तीय विवरण उपर व्यवस्थापन र लेखा उत्तरदायी अधिकारीको जिम्मेवारी

नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान बमोजिम सही र यथार्थ हुने गरी वित्तीय विवरण तयार गर्ने तथा जालसाजी वा अन्य गल्तिका कारण वित्तीय विवरण सारभूत रुपमा गलत आँकडा रहित स्वरुपमा बन्ने गरी आवश्यक आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागु गर्ने जिम्मेवारी प्रदेश सरकारमा रहेको छ । प्रदेश मन्त्रालयका लेखा उत्तरदायी अधिकृतहरु प्रदेश सञ्चितकोषको आर्थिक प्रतिवेदन प्रकृयाको अनुगमनका लागि जिम्मेवार रहेका छन् ।

वित्तीय विवरणको लेखापरीक्षण उपर लेखापरीक्षकको जिम्मेवारी

वित्तीय प्रतिवेदन समग्रमा जालसाजी वा अन्य गल्ती समेतका कारण सारभूतरुपमा गलत आँकडा रहित रहेको होस् भनी उचित आश्वस्तता प्राप्त गरी राय सहितको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन जारी गर्नु लेखापरीक्षणको उद्देश्य हो । लेखापरीक्षणमा उचित आश्वस्ततालेसामान्य स्तरको आश्वस्ततासम्म प्रदान गरेको हुन्छ, तर लेखापरीक्षण ऐन तथा महालेखापरीक्षकको कार्यालयले अवलम्वन गरेका सरकारी लेखापरीक्षण मानदण्ड, मार्गदर्शन तथा लेखापरीक्षणसँग सम्बन्धित अन्य प्रचलित कानुन बमोजिम गर्ने लेखापरीक्षण सम्पादन भएकै अवस्थामा पनि सबै प्रकारका जालसाजीजन्य वा अन्य गल्ती पत्ता लगाउने सक्ने निश्चितता भने हुदैन। वित्तीय विवरणका उपयोगकर्ताले सामान्यतया गर्ने आर्थिक निर्णयमा नै फरक पार्न सक्ने अवस्था देखिएका एउटै वा समग्रतामा हुने विशेष वा जालसाजीजन्य वा अन्य गल्तीलाई सारभूतरुपमा गलत आँकडा मानिएको छ ।

(राममायाँ कुँवर)
उप-महालेखापरीक्षक

महालेखा परीक्षकको कार्यालय
नेपाल
२०७८

परिच्छेद-१
लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण

- **समष्टिगत लेखापरीक्षण**

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	लेखापरीक्षण गरिएका निकाय र विषय	संख्या	रकम
१.	सरकारी कार्यालय	१५५	३८३९१७७०
२.	समिति तथा अन्य संस्था	१२	२१६३६४९
	जम्मा	**१६७**	**४०५५५४१९**

यो वर्ष प्रदेश मातहत १५५ सरकारी निकायको रु.३८ अर्ब ३९ करोड १७ लाख ७० हजार र समिति तथा अन्य संस्था १२ को रु.२ अर्ब १६ करोड ३६ लाख ४९ हजार समेत रु.४० अर्ब ५५ करोड ५४ लाख १९ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । लेखापरीक्षण गरिएका निकायहरूको विवरण **अनुसूची- १ र १(क)** मा उल्लेख छ ।

१. **सरकारी निकाय** - यो वर्ष १५५ सरकारी निकायको विनियोजन/राजस्व/धरौटी र अन्यतर्फ निम्नानुसार लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छः

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	कारोबार	लेखापरीक्षण सम्पन्न	
		२०७६।७७ को रकम	२०७७।७८ को रकम
१.	विनियोजन निकासा	१९६७६२४३	२५६२३४१८
२.	राजस्व असुली	७३७३९८५	९८०९३२९
३.	धरौटी आम्दानी	१०३६६३०	१५१३३८६
४.	अन्य कारोवार	६९५८५८	१४४५६३७
	जम्मा	**२८७८२७१६**	**३८३९१७७०**

द्रष्टव्यः *विनियोजन रकममा वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत स्थानीय तहलाई दिएको निकासा रु.१ अर्ब ९३ करोड ११ लाख ६८ हजार समेत समावेश छ ।*

लेखापरीक्षण रकमको विवरण **अनुसूची-२** मा उल्लेख छ।

२. **समिति र अन्य संस्था** - यो वर्ष १२ समिति र अन्य संस्थाको रु. २ अर्ब १६ करोड ३६ लाख ४९ हजारको लेखापरीक्षण गरिएको छ । विस्तृत विवरण **अनुसूची-३ र ४** मा उल्लेख छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका प्रमुख व्यहोरा **परिच्छेद-३** को मन्त्रालय खण्डमा समावेश छ ।

- **प्रदेश बजेट कार्यान्वयन र राजस्वको स्थिति**

३. **प्रदेश बजेट तथा खर्च** - प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरणअनुसार २०७७।७८ को बजेट अनुमान र यथार्थ खर्च निम्नानुसार छः-

(रु. हजारमा)

शीर्षक/क्षेत्र	२०७७।७८ को		
	बजेट अनुमान	यथार्थ खर्च	प्रतिशत
चालु	१४८४२६८४	८०२७८६४	**५४.०९**
पुँजीगत	१९९९९४७६	१७५९५५५४	**८७.९८**
जम्मा	३४८४२१६०	२५६२३४१८	**७३.५४**

चालु खर्चमा वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत स्थानीय तहलाई दिएको रु.१ अर्ब ९३ करोड ११ लाख ६८ हजार समेत समाबेश छ ।

बजेट अनुमानको तुलनामा चालु खर्च ५४.०९ प्रतिशत र पुँजीगत खर्च ८७.९८ प्रतिशत समेत कुल ७३.५४ प्रतिशत खर्च गरेको अवस्थाले प्रदेशको समग्र कार्य सम्पादन प्रभावकारी देखिएन । योजना स्वीकृति, कार्यक्रम संचालन, सेवाप्रवाहको अवस्थामा सुधार र कार्य प्रकृयामा सरलीकरण गरी विनियोजन तथा खर्च दक्षता बढाउनुपर्दछ ।

४. **स्रोतगत अनुमान र यथार्थ खर्च -** प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरणअनुसार २०७७।७८ को अनुमान र खर्चको स्रोतगत विवरण निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

सि.नं.	स्रोत	२०७७।७८ को	अनुमानको तुलनामा खर्च प्रतिशत		
		बजेट	यथार्थ आय	यथार्थ खर्च	खर्च प्रतिशत
१	**संघीय सरकार अनुदान**	**१३३५९९००**	**१३९६८४६०**	**१११६७९५०**	**८३.५९**
१.१	समानीकरण अनुदान	७११२६००	७११२६००	५७२४३९०	८०.४८
१.२	सशर्त अनुदान	४२०८४००	४८१६९६०	४२२२३४६	१००.३३
१.३	विशेष अनुदान	३५४००००	५४००००	४१९९२७	७७.७६
१.४	समपुरक अनुदान	१४९८९००	१४९८९००	८०१२८७	५३.४६
२	**प्रदेश सरकार**	**२१४८२२६०**	**१५९९२१८०**	**१४४५५४६८**	**६७.२९**
	जम्मा	**३४८४२१६०**	**२९९६०६४०**	**२५६२३४१८**	**७३.५४**

यो वर्ष प्रदेश सरकारको कुल खर्च रु.२५ अर्ब ६२ करोड ३४ लाख १८ हजारमध्ये संघीय सरकारको अनुदानतर्फ अनुमानको ८३.५९ प्रतिशत र प्रदेश सरकारको स्रोततर्फ अनुमानको ६७.२९ प्रतिशत खर्च भएको छ । उपलब्ध स्रोत परिचालन नभएको कारणले विकास निर्माण, सेवा प्रवाह कार्य सम्पादनमा असर परेको छ।

५. **संघ तथा स्थानीय तहलाई बजेट -** प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रम र बजेटको उद्देश्य परिपूर्तिका लागि प्रदेश कानुन बमोजिम विकास निर्माण तथा सेवा प्रवाहका कार्य अगाडि बढाउनुपर्नेमा प्रदेशले विनियोजन गरेको बजेटबाट संघीय तथा स्थानीय सरकारका कार्यक्रम संचालन गर्न ५१ संघीय कार्यालयलाई रु.७६ करोड ९९ लाख १६ हजार र ८४ स्थानीय तहलाई रु.३२ करोड ६१ लाख २२ हजार समेत रु.१ अर्ब ९ करोड ६० लाख ३८ हजार बजेट निकासा दिएको छ । यसको विवरण **अनुसूची-१२** मा समावेश छ ।

६. **राजस्व असुली -** प्रदेश सरकार सञ्चालनको मूल आधार राजस्व संकलन र परिचालन रहेको छ । प्रदेश सरकारले २०७७।७८ मा प्राप्त गरेको राजस्व तथा आयको विवरण निम्न अनुसार छः

(रु. हजारमा)

राजस्व वर्गीकरण	२०७७।७८ को अनुमान	२०७७।७८ को प्रगति
कर राजस्व	९०५५३००	८४१९७६६
गैह्रकर राजश्व	२९१७८७०	११३७६७७
विविध प्राप्ती	९०९०९०	२५१८८६
कुल राजस्व	**१२८८२२६०**	**९८०९३२९**

यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-८** मा उल्लेख छ ।

६.१. सरकार सञ्चालनको मूल आधार राजस्व संकलन र परिचालन भएतापनि २०७७।७८ मा प्रदेश सरकारले बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर रु.५ अर्ब ३६ करोड ९७ लाख १३ हजार, अन्तशुल्क रु.१ अर्ब ५२ करोड ६९ लाख १२ हजार, सवारी साधन कर रु.८२ करोड ७२ लाख १४ हजार, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन रु.६९ करोड ५९ लाख ११ हजार, वन रोयल्टी रु.१ करोड ७० लाख ८३ हजार विद्युत रोयल्टी रु.२२ करोड ८५ लाख १९ हजार, दहत्तर वहत्तरको बिक्रिबाट रु.२२ करोड ३८ लाख ३० हजार लगायत आफ्नो क्षेत्राधिकारको विषयमा कर लगाउने, उठाउने र संकलन गरेको छ । विभाज्य कोषबाट २०७७।७८ मा बाँडफाँट भई प्राप्त सवारी साधन कर वापतको रकम कुल आम्दानीमा समावेश भएको तर राजश्व व्यवस्थापन प्रणालीको कर राजश्वमा समावेश छैन ।

६.२. प्रदेश सरकारले २०७७।७८ मा प्राप्त गरेको सवारी साधन कर रु.१ अर्ब ३७ करोड ८६ लाख ९० हजार रहेकोमा सोको ४० प्रतिशतले हुने रु.५५ करोड १४ लाख ७६ हजार बाँडफाँट गरी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गरेको छ ।

६.३. संघीय सरकारबाट २०७७।७८ मा बाँडफाँट गर्न छुट भएको असार २१ देखि मसान्त सम्मको बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्त शुल्क वापतको रकम रु.४० करोड ५४ लाख ९९ हजार प्राप्त भएको छैन। त्यसै गरी प्राकृतिक श्रोत वापतको रोयल्टी रु.२५ करोड १८ लाख ८६ हजार प्राप्त भएको छैन ।

७. **वित्तीय हस्तान्तरण र खर्च -** आर्थिक वर्ष २०७७।७८ मा प्रदेश संचित कोषबाट स्थानीय तहलाई गरेको वित्तीय हस्तान्तरण र खर्चको विवरण निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

अनुदान	वार्षिक बजेट	हस्तान्तरण	खर्च	हस्तान्तरण प्रतिशत
समानीकरण अनुदान	१०५०००२	१०५०००१	१०५०००१	१००.००
सशर्त अनुदान	२५८०००	२८१८९०	२८१८९०	१०९.२६
विशेष अनुदान	१९६०००	१४४६९२	१४४६९२	७४.८२
समपुरक अनुदान	६२७०००	४५४५८५	४५४५८५	७२.५०
जम्मा	**२१३१००२**	**१९३११६८**	**१९३११६८**	**९०.६२**

प्रदेश सरकारले वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत यो वर्ष ८५ स्थानीय तहमा रु. १ अर्ब ९३ करोड ११ लाख ६८ हजार हस्तान्तरण गरेको छ । हस्तान्तरित अनुदानमध्ये समानीकरण अनुदानको अंश बढी रहेको छ । सशर्त, विशेष र समपुरक अनुदान खर्च नभई बाँकी रहेको रकमलाई घटाई यथार्थ खर्च लेखु पर्नेमा हस्तान्तरित रकम बरावर नै खर्च लेखेको बजेट सिद्धान्त विपरीत देखिन्छ ।

परिच्छेद-२
लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति

१. **बेरुजु** - गण्डकी प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा २ मा प्रचलित कानुनबमोजिम पुऱ्याउनुपर्ने रीत नपुऱ्याई कारोबार गरेको वा राखुपर्ने लेखा नराखेको तथा अनियमित वा बेमुनासिब तरिकाले आर्थिक कारोबार गरेको भनी लेखापरीक्षण गर्दा औँल्याइएको कारोबारलाई बेरुजुको रूपमा परिभाषित गरेको छ ।

सोही ऐनले बेरुजुलाई असुल गर्नुपर्ने, नियमित गर्नुपर्ने र पेस्की गरी ३ वर्गमा वर्गीकरण गरेको छ । बेरुजु वर्गीकरण गर्दा असुल गर्नुपर्ने बेरुजुमा हिनामिना र मस्यौट, हानी, नोक्सानी र अन्य असुल गर्नुपर्ने गरी ३ समूहमा, नियमित गर्नुपर्ने बेरुजुलाई अनियमित भएको, प्रमाण कागजात पेस नभएको, जिम्मेवारी नसारेको र शोधभर्ना नलिएको गरी ४ समूहमा र पेस्कीलाई कर्मचारी, मोबिलाइजेसन, प्रतीतपत्र र संस्थागत पेस्की गरी ४ समूहमा वर्गीकरण गरेको छ ।

यो वर्ष प्रदेश सरकारी कार्यालय र समिति तथा अन्य संस्थातर्फ लेखापरीक्षणबाट औँल्याइएको बेरुजु रु.५१ करोड ५४ लाख ४८ हजार रहेको छ । सो बेरुजु अंकको वर्गीकरण निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

वर्गीकरण	सरकारी कार्यालय	समिति तथा अन्य संस्था	जम्मा	कुल बेरुजुको प्रतिशत
जम्मा बेरुजु	**४८८३२९**	**२७११९**	**५१५४४८**	**१००**
१. असुल गर्नुपर्ने	**८६६६५**	**४१८४**	**९०८४९**	**१७.६२**
२. नियमित गर्नुपर्ने	**३२०६९०**	**२१६६५**	**३४२३५५**	**६६.४२**
• अनियमित भएको	५९६३५	१७४२२	७७०५७	१४.९५
• प्रमाण कागजात पेस नभएको	२६१०५५	४२४४	२६५२९९	५१.४७
• जिम्मेवारी नसारेको	०	०	०	०
• शोधभर्ना नलिएको	०	०	०	०
३. पेस्की	**८०९७४**	**१२७०**	**८२२४४**	**१५.९६**
• कर्मचारी पेस्की	३६१७	१००	३७१७	०.७२
• मोबिलाइजेसन पेस्की	०	०	०	०
• प्रतीतपत्र पेस्की	०	०	०	०
• संस्थागत पेस्की	७७३५७	११७०	७८५२७	१५.२३

बेरुजु वर्गीकरणको विवरण **अनुसूची-९ र १०** मा उल्लेख छ ।

२. **अद्यावधिक बेरुजु** - गत वर्षसम्म रु.१ अर्ब ५३ करोड ९७ लाख ३६ हजार बेरुजु रहेकोमा यो वर्ष रू.२६ करोड ५३ लाख ३३ हजार सम्परीक्षण भई रु.१ अर्ब २७ करोड ४४ लाख ३ हजार बाँकी रहेको र यो वर्ष रु.५१ करोड ५४ लाख ४८ हजार थप भई जम्मा बेरुजु रु.१ अर्ब ७८ करोड ९८ लाख ५१ हजार कायम भएको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची -११** मा रहेको छ।

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	विवरण	गत वर्षसम्मको रकम	यो वर्षको रकम	जम्मा रकम
१.	प्रदेश सरकारी निकायको बेरुजु	१२०४१२९	४८८३२९	१६९२४५८
२.	समिति तथा अन्य संस्था	७०२७४	२७११९	९७३९३
	जम्मा	१२७४४०३	५१५४४८	१७८९८५१

३. **बेरुजु विश्लेषण** - प्रदेश सरकारी कार्यालय, अन्य संस्था र समितिको बेरुजुको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ :

३.१ प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३८ मा बेरुजु फर्स्यौंट गर्ने जिम्मेवारी सम्बन्धित लेखाउत्तरदायी अधिकृतको हुने व्यवस्था छ । सोही ऐनको दफा ३५(४) मा औंल्याइएको बेरुजु ३५ दिन वा म्याद थप भएकोमा सो म्यादभित्र फर्स्यौंट गर्ने र फर्स्यौंट नगरेमा लेखाउत्तरदायी अधिकृत र विभागीय मन्त्री वा राज्यमन्त्रीलाई जानकारी दिने उल्लेख छ । सोही व्यवस्था बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गर्दासमेत २०७७।७८ को बेरुजु फर्स्यौंट नभएकाले उक्त व्यहोरा वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ। यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१३** मा रहेको छ ।

३.२ यो वर्ष प्रदेश मातहतका सरकारी कार्यालय ११९ को लेखापरीक्षण गरेकोमा ३६ कार्यालयमा लगती बेरुजु देखिएको छैन । समिति तथा अन्य संस्था १२ मध्ये १ मा लगती बेरुजु देखिएको छैन ।

३.३ यो वर्ष प्रदेश मातहतका सरकारी कार्यालय १५५ को १ हजार ५०९ दफा बेरुजु देखिएकोमा ३८ दफा फर्स्यौंट भई १ हजार ४७१ दफा बेरुजु कायम भएको छ । सो मध्ये सैद्धान्तिक दफा ९६८ र लगती दफा ५०३ कायम भएको छ । साथै, समिति तथा अन्य संस्था १२ तर्फको १९९ दफा बेरुजु देखिएकोमा २ फर्स्यौंट भई १९७ दफा बेरुजु कायम भएको छ । सो मध्ये सैद्धान्तिक दफा १२० र लगती दफा ७७ कायम भएको छ ।

३.४ सरकारी कार्यालय र समिति तथा अन्य संस्था समेतबाट लेखापरीक्षण क्रममा असुली गर्नुपर्ने देखिएको मध्ये लेखापरीक्षणको दौरानमा रु.४ लाख ४८ हजार, प्रारम्भिक प्रतिवेदन पठाएपछि रु.२६ लाख ९० हजार र सम्परीक्षणको क्रममा रु.२५ लाख ४८ हजार समेत रु.५६ लाख ८६ हजार असुल भएको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-६** मा उल्लेख छ ।

३.५ प्रदेश सरकारी कार्यालयतर्फ गत वर्षसम्मको पेस्की रु.२ अर्ब ६ करोड ५५ लाख ९३ हजार बाँकी रहेकोमध्ये रु.१ अर्ब ३९ करोड ४६ लाख ११ हजार समायोजन भई बाँकी रहेको रु.६७ करोड ९ लाख ८२ हजार रहेकोमध्ये रु.४ करोड ५६ लाख ९७ हजार फर्स्यौंट भई बाँकी रु.६२ करोड ५२ लाख ८५ हजार र यो वर्ष थप रु.८ करोड ९ लाख ७४ हजार समेत कुल पेस्की रु.७० करोड ६२ लाख ५९ हजार बाँकी रहेको छ । यस वर्ष थप पेस्की मध्ये कर्मचारीतर्फ रु.३६ लाख १७ हजार र अन्य पेस्की रु.७ करोड ७३ लाख ५७ हजार रहेको छ ।

त्यस्तै समिति तथा अन्य संस्थातर्फ गत वर्षसम्मको पेस्की रु.४ लाख रहेकोमा रु.३ लाख ५० हजार समायोजन भई बाँकी रु.५० हजार रहेकोमा यो वर्षको थप रु.१२ लाख ७० हजार समेत कूल

पेस्की रु.१३ लाख २० हजार बाँकी रहेको छ । पेस्की बाँकीको अध्यावधिक विवरण **अनुसूची-५** मा रहेको छ ।

३.६ सरकारी कार्यालयतर्फ यो वर्ष रकमगत आधारमा बढी बेरुजु हुने मन्त्रालय निम्नानुसार छन्:

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	मन्त्रालय	लेखापरीक्षण अङ्क	बेरुजु अङ्क				कुल बेरुजुको प्रतिशत	ले.प.अङ्कको तुलनामा बेरुजु प्रतिशत
			असुल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने	पेस्की बाँकी	जम्मा		
१.	भौतिक पूर्वाधार तथा विकास	१७८७६०७७	५२५१०	१८७०२५	८०११०	३१९६४४	६६४५.	१७९.
२.	सामाजिक विकास मन्त्रालय	४५६३९०४	९५	८७५४६	५९६०	९४१९५	१९२९.	२०६.
३.	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी	३०६१४८५	५९६०	३३३३२	५५	४३९६४	९.००	१४४.
४.	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण	१८९११६४	१७१०८	४८५६	१२०	२२०८४	४५२.	११७.
५.	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१२०४५०९	९५	७९३२	०	८०२७	१६४.	०६७.

सरकारी कार्यालयतर्फ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय बढी बेरुजु हुने मन्त्रालय तथा निकायको क्रममा पहिलो स्थानमा रहेको, सामाजिक विकास मन्त्रालय दोस्रो र भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय तेस्रो स्थानमा रहेका छन् ।

३.७ सरकारी कार्यालय, समिति तथा अन्य संस्था तर्फ १३ निकायको रु. ६ लाख ९२ हजार अग्रिम कर कट्टी गर्न बाँकी छ। यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-७** उल्लेख छ ।

३.८ प्रदेश सरकारी कार्यालय तथा समितितर्फ ३ वर्षको लेखापरीक्षण र बेरुजु अङ्कको तुलनात्मक स्थिति निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

प्रतिवेदन	लेखापरीक्षण अङ्क	बेरुजु अङ्क	प्रतिशत	पेस्की बाहेकको बेरुजु	पेस्की बाहेकको बेरुजु प्रतिशत
२०७५	२९६३७७	५४०	०.१८	८८	०.०३
२०७७	२३८९२७४३	१६४४७४५	६.८८	५२०३५८	२.१८
२०७८	३०७४६९०७	६०४१००	१.९६	४५८४०३	१.४९
२०७९	४०५५५४०९	५१५४४८	१.२७	४३३२०४	१.०७

माथि उल्लिखित चौथो प्रतिवेदनको लेखापरीक्षण अङ्कमा राजस्व र अनुदानको हस्तान्तरण समेत समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद-३

लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा

लेखापरीक्षणबाट देखिएका प्रमुख व्यहोरा

१. **लेखापरीक्षण बक्यौता -** विगत वर्ष लेखापरीक्षण हुन नसकी बक्यौता रहेको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, म्याग्दीको विनियोजनतर्फ रु.१ करोड ७१ लाख ७ हजार, राजस्व तर्फ रु.१० हजार र धरौटी तर्फ रु.९ लाख ३६ हजार समेत रु.१ करोड ८० लाख ५३ हजारको यो वर्ष पनि लेखापरीक्षण भएको छैन । यस सम्बन्धी व्यहोरा **अनुसूची -२(क)** मा उल्लेख छ ।

२. **कानुन तर्जुमा -** संघीय संरचना अनुसार प्रदेशको संचालन र व्यवस्थापनको लागि २०७७।७८ सम्म ५० ऐन, १२ नियमावली, ३ गठन आदेश र १४३ निर्देशिका तथा कार्यविधि निर्माण भएका छन् । यस वर्ष ११ कार्यविधि, २ निर्देशिका, २ गठन आदेश निर्माणको लागि सहमति प्रदान गरेको छ । प्रदेशको सञ्चालन र व्यवस्थापनको लागि आवश्यक कानुन र कार्यविधि पहिचान गरी तर्जुमा गर्नुपर्दछ।

३. **कानुनमा सामन्जस्यता -** स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को साबिक दफा ६४ को उपदफा १(च), ३ र ४ मा ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवाको करमा प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूको दोहोरो अधिकार रहने, करको दर सम्बन्धित प्रदेशले निर्धारण गरी स्थानीय तहहरूले संकलन गरेर प्रदेश स्तरको कोषमा जम्मा गर्ने व्यवस्था भएकोमा उक्त दफा संघीय आर्थिक ऐन, २०७५ द्वारा खारेज गरी दफा ६२(क) थप गरेर स्थानीय तहहरूले बिक्री गरी प्राप्त गरेको रकम आफ्नो संचितकोषमा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरेको छ । गण्डकी प्रदेशको कर तथा गैरकर सम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा १५(६) अनुसार गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवा वापत सङ्कलित करको चालिस प्रतिशत प्रदेश संचितकोषमा दाखिला गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यसैगरी गण्डकी प्रदेश आर्थिक ऐन, २०७७ को अनुसुची ६ मा ढुंगा, गिट्टी, बालुवाको दर तोकेको छ भने संघीय मन्त्रिपरिषद्ले तयार गरेको ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन्, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ को दफा ४ घ मा सभाद्वारा स्वीकृत दरमा उत्खनन् संकलन र बिक्री गर्ने व्यवस्था प्रदेश ऐनको विपरीत हुने उल्लेख छ । यसै गरी सोही मापदण्डमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री बापतको राजस्व स्थानीय तहले सङ्कलन गरी प्रदेश र स्थानीय तहबीच क्रमशः ४० र ६० प्रतिशत हुनेगरी बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गरेको छ, जुन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२(क) विपरीत देखिन्छ। यो वर्ष १४ स्थानीय तहहरूले गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवा बिक्रीवाट प्राप्त गरेको राजश्व रु.१७ करोड २३ लाख बाँडफाँट गर्न बाँकी रहेको छ । राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी कानुन तर्जुमा गर्दा संघीय कानुनसँग नबाझिने गरी तयार गर्नुपर्दछ ।

४. **कार्य जिम्मेवारी -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम प्रदेश सरकार अन्तर्गत विद्यमान विभिन्न सात मन्त्रालयहरूको लागि तोकिएका कार्य जिम्मेवारी आंशिक रूपमा मात्र कार्यान्वयनमा आएको छ । मन्त्रालयहरूले कार्यान्वयन गर्न बाँकी कार्य जिम्मेवारीहरू कार्ययोजना बनाई क्रमशः कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्दछ ।

५. **कर्मचारी व्यवस्थापन -** प्रदेश सरकार अन्तर्गत मन्त्रालय, आयोग र सचिवालय समेत १५५ कार्यालय रहेका छन् । उक्त कार्यालयहरूको लागि कुल ३ हजार १७८ दरवन्दी स्वीकृत गरेकोमा २ हजार २९५ अर्थात ७२.२२ प्रतिशत मात्र पदपूर्ति भएको देखिन्छ । स्वीकृत दरवन्दीको २७.७८ प्रतिशत पद रिक्त रहेकोले कार्यालयहरूको सेवा प्रवाहमा असर पर्ने हुँदा रिक्त दरबन्दीमा पदपूर्ति गर्नुपर्दछ ।

६. **संगठन संरचना -** संघीय व्यवस्था अनुरूप स्थानीय तथा प्रदेशमा हस्तान्तण हुने, संघ आफैंले गर्ने तथा प्रदेश वा स्थानीय तहले गर्ने कार्य र साझा रूपमा गर्ने कार्य संविधानमा स्पष्ट उल्लेख छ । स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तथा संघबाट खारेज भएका कार्यालय समेत प्रदेश स्तरमा स्थापना भएका छन। यो वर्ष ६ जिल्लामा पूर्वाधार विकास कार्यालय, ५ जिल्लामा कृषि ज्ञानकेन्द्र र ४ जिल्लामा भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र लगायत १९ नयाँ कार्यालय स्थापना भएका छन् । यसबाट समग्र शासकीय प्रणालीको खर्च बढ्ने र कार्यक्षेत्रमा दोहोरोपना हुनेतर्फ विचार गरेको छैन । तहगत संरचना तथा कार्यसम्पादनमा दोहोरोपन नहुने गरी संरचना स्थापना हुनुपर्दछ ।

७. **बजेट कार्यान्वयन -** प्रदेश अर्थ मन्त्रीले आगामी आर्थिक वर्षको प्रदेश सरकारको राजस्व र व्ययको अनुमान प्रत्येक वर्ष आषाढ महिनाको १ गते प्रदेश सभामा पेस गर्नुपर्ने र सोसाथ राजस्व संकलन, मध्यकालिन खर्च संरचना, अनुदान, सार्वजनिक ऋण र लगानी सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था सहितको बजेट अनुमान गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रदेश सरकारको २०७७।७८ को वार्षिक बजेट र सोको कार्यान्वयन स्थिति विश्लेषणवाट निम्नानुसारका व्यहोराहरू देखिएका छन्

७.१ यो वर्ष आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले रु.३४ अर्ब ८४ करोड २१ लाख ६० हजारको आय-व्यय अनुमान पेस गरेकोमा गत वर्षको बचत, कर र अन्य राजस्व समेत रु.२९ अर्ब ९६ करोड ६ लाख ४० हजार प्राप्त भई कुल अनुमानको ८५.९९ प्रतिशत आय प्राप्त भएको छ ।

७.२ विनियोजनतर्फ यस वर्ष रु.२५ अर्ब ६२ करोड ३४ लाख १८ हजार खर्च भई रु.४ अर्ब ३३ करोड ७२ लाख २२ हजार बचत रहेको छ । बचत रकममध्ये रु.१ अर्ब ४७ करोड ८२ लाख ९८ हजार संघिय संचित कोषमा फिर्ता गरेको छ । प्रदेश सभाबाट स्वीकृत बजेट अनुसार खर्च दक्षता बढाई बजेटको लक्ष्य वमोजिम खर्च गर्नुपर्दछ।

७.३ गत वर्षको बचत, अनुदान, कर र अन्य राजस्व समेत कुल आय रु.२९ अर्ब ९६ करोड ६ लाख ४० हजारमध्ये रु.१३ अर्ब ९६ करोड ८४ लाख ६० हजार (४६.६२ प्रतिशत) रकम संघीय हस्तान्तरित अनुदान र रु.६ अर्ब १८ करोड २१ लाख ७३ हजार (२०.६३ प्रतिशत) गत वर्षको मौज्दात रहेको छ । आयको उल्लेखनीय हिस्सा संघीय अनुदान र गत वर्षको मौज्दात रहेको छ । प्रदेशले आफ्नो आन्तरिक आय वढाई खर्च व्यवस्थापनमा जोड दिनुपर्दछ ।

८. **कर तथा शुल्क -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार प्रदेशको आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण तथा आर्थिक नीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन कार्यसञ्चालन गर्ने कार्य आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयको रहेको छ । प्रदेशलाई घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, पर्यटन, कृषि आयमा कर, सेवा शुल्क दस्तुर, दण्ड जरिवाना कानुन बनाई कर तथा शुल्कका दर तोक्न सक्ने अधिकार छ । यस वर्ष कृषि आयमा कर, पर्यटन शुल्क, दहत्तरबहत्तर खानी तथा नदीजन्य पदार्थमा शुल्क असुली लगायतका शीर्षकमा रु.१२ अर्ब ८८ करोड

२२ लाख ६० हजार असुली गर्ने अनुमान गरेकोमा रु.९ अर्ब ८० करोड ९३ लाख २९ हजार अर्थात अनुमानको ७६.१५ प्रतिशत र कुल आय रु.२९ अर्ब ९६ करोड ६ लाख ४० हजारको ३२.७४ प्रतिशत मात्र आन्तरिक आय प्राप्त भएकोले प्रभावकारी रुपमा असुली हुन नसकेको अवस्था छ । नियमित अनुगमन गरी असुलीमा सुधार ल्याउनुपर्दछ।

९. **चौमासिक खर्च -** पुँजीगततर्फको स्वीकृत बार्षिक कार्यक्रममा चौमासिक रूपमा खर्च गर्न बजेट व्यवस्था गरेको छ । विनियोजित बजेट प्रत्येक चौमासिकमा अनुपातिक रुपमा खर्च गर्नुपर्नेमा तेस्रो चौमासिक र आषाढ महिनामा बढी खर्च गर्ने गरेको छ । चौमासिक खर्चको स्थिति निम्नानुसार रहेको छः

(रु. हजारमा)

विवरण	कुल खर्च	प्रथम चौमासिक	दोस्रो चौमासिक	तेस्रो चौमासिक	आषाढ महिनाको खर्च	आषाढ २५ पछि खर्च
पुँजीगत	१७५९५५५४	१४९८४१९	४१६३८१६	११९३३३१७	७५००१५६	२८५४९००
प्रतिशत		**८.५२**	**२३.६६**	**६७.८२**	**४२.६३**	**१६.२३**

उल्लिखित तालिका अनुसार कुल पुँजीगत खर्च रु.१७ अर्ब ५९ करोड ५५ लाख ५४ हजारमध्ये ६७.८२ प्रतिशत तेस्रो चौमासिकमा र ४२.६३ प्रतिशत आषाढ महिनामा एवं १६.२३ प्रतिशत आषाढ २५ पछि खर्च भएको छ । पहिलो र दोस्रो चौमासिकमा न्यून खर्च भई आर्थिक वर्षको अन्तमा खर्च हुने परिपाटीमा सुधार हुनुपर्दछ।

१०. **विनियोजन दक्षता -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ८ अनुसार बजेट प्रस्ताव गर्दा त्यस्तो खर्च सिर्जना गर्ने स्पष्ट आधार सहित प्रस्तावित रकमको पुष्टयाई खुलाउनु पर्ने एवं नयाँ आयोजनाको हकमा रकम प्रस्ताव गर्दा सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा खर्च हुन सक्ने रकम मात्र पुष्टयाई सहित प्रस्ताव गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रदेश सरकारको २०७७।७८ को बजेट खर्चको स्थिति निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

मन्त्रालय/निकायको नाम	चालु		पुँजीगत		जम्मा		
	बजेट	निकासा/खर्च	बजेट	निकासा/खर्च	बजेट	निकासा/खर्च	प्रतिशत
प्रदेश सभा सचिवालय	११३३५४	१०७३७९	८९००	८०८०	१२२२५४	११५४५९	९४.४४
प्रदेश लोक सेवा आयोग	७८५०३	१३०१२	११०००	१५६३८	८९५०३	२८६५०	३२.०१
मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१३७२९	१०२९२	७०००	६६३६	२०७२९	१६९२८	८१.६६
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	१५८७२४९	४८४९८१	८९९१६५	६७८९४०	२४८६४१४	११६३९२१	४६.८१
आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१८१९७५	६०१३२	९९००	१२६२०	१९१८७५	७२७५२	३७.९२
उद्योग,पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१२६७९६३	९०६९७५	५७३८०५	५२१०३४	१८४१७६८	१४२८००९	७७.५३
भूमि, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२६७६४००	१७१२९४५	४८४६००	३५०३८७	३१६१०००	२०६३३३२	६५.२७
आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	११२८००	१४३७७८	४७७२००	३६२०२३	५९००००	५०५८०१	८५.७३
भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	७२०५५८	३३८५१०	१३७४९१७६	१४४८९५१८	१४४६९७३४	१४८२८०२८	१०२.४८
सामाजिक विकास मन्त्रालय	३१४३१०१	२३०३८१४	१५३७४७५	११४५४३१	४६८०५७६	३४४९२४५	७३.६९
प्रदेश नीति प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	३१०५०	१४८७८	११५००	५२४७	४२५५०	२०१२५	४७.३०
स्थानीय तह	२१३१००२	१९३११६८	०	०	२१३१००२	१९३११६८	९०.६२
वित्तीय व्यवस्था	५०५०००	०	०	०	५०५०००		
अर्थ विविध	२२७६७००	०	२२२९७५५	०	४५०६४५५	०	०.००
अर्थ बजेट	३३००	०	०		३३००		
जम्मा	**१४८४२६८४**	**८०२७८६४**	**१९९९९४७६**	**१७५९५५५४**	**३४८४२१६०**	**२५६२३४१८**	**७३.५४**

उल्लिखित विवरण अनुसार कुल बजेटको ७३.५४ प्रतिशत खर्च भएको छ । सोमध्ये चालुतर्फ विनियोजित बजेटको ५४.०९ प्रतिशत र पुँजीगततर्फ ८७.९८ प्रतिशत खर्च गरेका छन् । विनियोजित बजेटमध्ये प्रदेश लोक सेवा आयोगले ३२.०१ प्रतिशत, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले ३७.९२ प्रतिशत, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले ४६.८१ प्रतिशत र प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले ४७.३० प्रतिशत मात्र खर्च गरेको छ । अधिकांश मन्त्रालयहरूको खर्च गर्न सक्ने क्षमता कमजोर रहेकोले खर्च गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ । यथार्थपरक हुनेगरी बजेट विनियोजन तथा खर्च हुनुपर्दछ ।

११. **बजेट वक्तव्य कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकारको २०७७।७८ को बजेट वक्तव्यमा घोषणा भएका नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन हुनपर्दछ । बजेटमा घोषणा भएका एक स्थानीय तह एक अस्पताल, एक हजार बेडको प्रदेश अस्पताल, विशिष्टीकृत मुटु, मृगौला, क्यान्सर अस्पताल निर्माण, बहुउद्देश्यीय रंगशाला स्थापना, प्रदेश खेलकुद एकेडेमी, प्रदेश औद्योगिक क्षेत्र स्थापना, मेट्रोबस टर्मिनल निर्माण, प्रदेश सरकारको प्रशासकीय भवन, प्रदेश सभा भवन र विशिष्ट पदाधिकारी भवन निर्माण, "पेपरलेस डिजिटल गण्डकी प्रदेश" लगायतका नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा आएको छैन । बजेटमा घोषणा भएका कार्यक्रमहरू कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

१२. **कार्यक्रम कार्यान्वयन -** प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदनमा २०७७।७८ मा प्रदेश अर्न्तगतका ७ मन्त्रालयले सञ्चालन गर्नुपर्ने ४ हजार २५६ आयोजना/कार्यक्रमहरूमध्ये सञ्चालन नभएको ५४५ (१२.८) प्रतिशत), ४० प्रतिशत सम्म प्रगति भएका ५६६ (१३.३ प्रतिशत), ४१ देखि ५९ प्रतिशतसम्म प्रगति भएका २८५ (६.७ प्रतिशत), ६० देखि ७९ प्रतिशतसम्म प्रगति भएका ३४७ (८.२ प्रतिशत), ८० देखि ८९ प्रतिशत सम्म प्रगति भएका ७०७ (१६.६ प्रतिशत), र ९० प्रतिशत भन्दा वढी प्रगति भएका १८०६ (४२.४ प्रतिशत) रहेका छन् । सञ्चालन नभएका कार्यक्रमहरूमा भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयको २ हजार ९३४ कार्यक्रममध्ये ३६४ (१२.४ प्रतिशत) र सामाजिक विकास मन्त्रालयको ३६२ कार्यक्रममध्ये १८१ (५० प्रतिशत) सञ्चालन भएको देखिएन । लक्षित कार्यक्रमहरू समयमै सञ्चालन गरी प्रगति हासिल गर्न बजेट कार्यान्वयन दक्षतामा वृद्धि गर्नुपर्दछ ।

१३. **मार्गदर्शन कार्यान्वयन -** नेपाल सरकार (म.प.) बाट २०७५।१।२६ मा स्वीकृत सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययिता र प्रभावकारिता कायम गर्ने सम्बन्धी नीतिगत मार्गदर्शन, २०७५ मा कार्यालय भवन, पदाधिकारीको कार्यकक्षको फर्निसिङ र पदाधिकारीलाई उपलब्ध गराइने सवारी साधनको किसिम, इन्धन, मर्मत खर्चमा एकरूपता ल्याउन निश्चित मापदण्ड बनाई कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने र अर्थ मन्त्रालयको परामर्शमा भवन, कार्यकक्ष, फर्निसिङ, सवारी इन्धन, मर्मत आदिको मापदण्ड तयार गर्ने नीतिगत व्यवस्था भएकोमा मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयनमा नल्याएकोले प्रशासनिक खर्च मितव्ययी हुन सकेको छैन। तोकिए बमोजिमको मापदण्ड स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्दछ ।

१४. **आवधिक योजनाको समीक्षा -** प्रदेश सरकारको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना २०७६/७७ देखि कार्यान्वयनमा आएको छ । उक्त योजनामा २०७७/७८ सम्म वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर ७ प्रतिशत पुऱ्याउने लक्ष्य रहेकोमा ३.५५ प्रतिशत पुगेको, बहुआयमिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या १२ प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य रहेकोमा १४.२ प्रतिशत रहेको, मानव विकास सूचकाङ्क ०.६० पुऱ्याउने लक्ष्य लिएकोमा ०.५९ पुगेको,

साक्षरता दर ७८ प्रतिशत पुऱ्याउने लक्ष्यमा ६६.९ प्रतिशत पुगेको, बेरोजगारी दर ७ प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य लिएकोमा ९ प्रतिशत रहेको, आधारभूत खानेपानी ९६.५ प्रतिशत परिवारलाई पुऱ्याउने लक्ष्य रहेकोमा ९३.१ प्रतिशतमा पुगेको उल्लेख छ। सुचक बमोजिमको उपलब्धी हासिल गर्न सकेको छैन। प्रत्येक वर्षको लागि तोकिएका सूचक बमोजिम नतिजा हासिल गर्न नसकेमा आवधिक योजनाले परिकल्पना गरेका सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न नसकिने हुँदा कार्ययोजना बनाई लक्षित क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

१५. **बजेट प्रक्षेपण -** दिगो विकासको लक्ष्यलाई आन्तरिकीकरण गरी २०७६।७७ मा २०७७।७८ को लागि रु.३८ अर्ब ५३ करोड ६४ लाख ३२ हजार बजेट प्रक्षेपण गरेकोमा रु.३४ अर्ब ८४ करोड २१ लाख ६० हजार विनियोजन भै रु.२५ अर्ब ६२ करोड २१ लाख ६० हजार खर्च गरेको छ । प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमार्फत संघीय सरकार एवं राष्ट्रिय योजना आयोगसँग समन्वय गरी प्रदेश सरकारले दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्न पर्याप्त बजेट बिनियोजन गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

१६. **प्रदेश गौरवका आयोजना -** प्रदेश सरकारले विशेष महत्वका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रदेश गौरवका आयोजनाको रुपमा पहिचान गरी विशेष सुविधा र प्राथमिकता निर्धारण गरेर कार्यान्वयनमा ल्याएको देखिन्छ। गण्डकी प्रदेश सरकारको प्रथम पञ्चबर्षीय योजना (२०७६।७७ - ८०।८१) को अनुसूची-२ मा प्रदेशको बजेटबाट सार्वजनिक क्षेत्रले निर्माण गर्ने १३, नेपाल सरकारसँग स्रोत माग गरिएका रुपान्तरणकारी आयोजना ५, नेपाल सरकारले कार्यान्वयन गर्ने २ र निजी क्षेत्रले निर्माण गर्ने ३ आयोजना समेत २३ आयोजनाहरूलाई प्रदेश गौरवका आयोजनाको रुपमा पहिचान गरिएको छ ।

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	आयोजनाको नाम	लागत अनुमान	यस वर्षको बजेट	यस वर्षको खर्च	यस वर्षसम्मको खर्च
(क) प्रदेशको बजेटबाट सार्वजनिक क्षेत्रले निर्माण गर्ने प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूः					
१	प्रदेश सदरमुकाम पोखरादेखि स्थानीय तहका केन्द्र जोड्ने सडक निर्माण आयोजना	३९१७८९५	७६५२००	६४३६००	८५४१६४
२	एकीकृत प्रदेश प्रशासनिक केन्द्रको निर्माण आयोजना	नखुलेको	-	-	-
३	मुख्यमन्त्री वातावरणमैत्री नमुना कृषि गाउँ आयोजना	नखुलेको	२०००००	१६६७०५	२८७६०५
४	गण्डकी गाई फार्म तथा दुग्ध विकास आयोजना	३२०००००	११००००	०	०
५	स्याउमा आत्मनिर्भर हुने आयोजना ।	नखुलेको	४००००	२६२५०	५९०५०
६	घरवास होमस्टे बिस्तार र सुदृढीकरण आयोजना	५५०००००	१३३०००	१३२५००	४२१२४२
७	नवलपुरको लोकाहाखोलामा प्रदेश स्तरीय औद्योगिक क्षेत्र निर्माण आयोजना	नखुलेको	१००००	०	४७३
८	गण्डकी विश्व विद्यालय स्थापना र सञ्चालन आयोजना	नखुलेको	३२००००	९४९००	१००९९२
९	गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन आयोजना	नखुलेको	१०००००	११७००	११७००

१०	प्रदेश क्रिकेट मैदान निर्माण आयोजना	१६३००००	२००००	०	१९५०
११	सूचना प्रविधि पार्क निर्माण आयोजना	नखुलेको	३५००	१४२८	१५५९
१२	प्रदेश प्रहरी तालिम केन्द्रको निर्माण आयोजना	नखुलेको	५७१००	४३०२६	५७८०४
१३	ईगभरनेन्स आयोजना	नखुलेको	२०००	१८१३	१८१३
(ख) नेपाल सरकारसँग स्रोत माग गरिएका रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूः					
१४	पोखरा, डेडगाउँ, दुम्किबास, त्रिवेणी सडक निर्माण आयोजना	४४०००००	१८२२८१	९७६९५	२७५३७१
१५	उत्तरगंगा जलाशयुक्त विद्युत् आयोजना	१३०००००००			
१६	फेवातालको संरक्षण र सौन्दर्यकरण आयोजना	४९२००००	८५००	८२००	१४९००५
१७	कास्की र तनहुँको बिचमा पर्ने तल्लो पुडिटार क्षेत्रमा प्रदेश स्तरीय औद्योगिक क्षेत्र निर्माण आयोजना	४०००००	११५००	-	-
१८	मुटु, मृगौला र क्यान्सरको एकीकृत प्रदेश अस्पतालको निर्माण आयोजना	१५०००००	२००००	२००००	२००००

गौरवका आयोजना कार्यान्वयन सम्बन्धमा देखिएको व्यहोरा निम्नानुसार छन्:-

१६.१ तेइस आयोजनाहरूमध्ये निजी क्षेत्रले संचालन गर्ने ३ आयोजना र नेपाल सरकारले कार्यान्वयन गर्ने २ आयोजनाको हालसम्मको प्रगति विवरण प्राप्त नभएकोले कार्यान्वयन अवस्था यकिन गर्न सकिएन । ती आयोजनाका सम्वन्धमा सम्वन्धित निकायहरूबीच आवश्यक समन्वय गरी आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

१६.२ यो वर्ष गण्डकी गाई फार्मलाई रु.११ करोड, नवलपुरको लोकाहा खोलामा प्रदेश स्तरीय औद्योगिक क्षेत्र निर्माण आयोजनाको लागि रु.१ करोड र प्रदेश क्रिकेट मैदान निर्माण आयोजनालाई रु.२ करोड बजेट विनियोजन भएपनि खर्च गर्न सकेको छैन।

१६.३ एकिकृत प्रदेश प्रशासनिक केन्द्र निर्माण सम्वन्धमा कन्सेप्चुअल ड्रइङ तयार गरी नेपाल सरकारसंगको सह-लगानीमा निर्माण गर्ने गरी कार्यान्वयनका लागि प्रस्ताव गरिएकोमा सो कार्य अगाडि वढेको छैन।

१६.४ उत्तरगंगा जलाशययुक्त विद्युत आयोजनाको लागि बजेट विनियोजन भएको छैन।

१६.५ इ-गभर्नेन्स आयोजनाको लागि अध्ययन प्रतिवेदन तयारी भएकोमा सोको कार्यान्वयन भएको छैन।

१६.६ पहिचान भएका आयोजनाहरूको लागत, सञ्चालन अवधि, बजेट व्यवस्था लगायतका कुरा नखुलाएको अवस्था रहेबाट प्रदेश सरकारले विभिन्न गौरवका आयोजना घोषणा गरेको भएतापनि प्रदेश सरकारको कुनैपनि निकायले घोषणा भएका गौरवका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन र प्रगतिको अवस्था मूल्यांकन गरेको देखिएन । मूल्यांकनको अभावमा घोषणा भएका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन अवस्था यकिन गर्न सक्ने स्थिति रहेन ।

पहिचान भएका आयोजनाहरूको लागि पर्याप्त बजेटको सुनिश्चितता, दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था, निकायगत समन्वय, प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कनको व्यवस्था गरी समयमै आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

१७. **आयोजना बैङ्क -** आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ को दफा ९(२) मा बजेट प्रस्ताव गर्ने विभिन्न आधारमध्ये आयोजना बैङ्कमा प्रविष्ट भएका आयोजनाको लागि रकम प्रस्ताव गर्ने व्यवस्था रहेको छ। आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकाय/मन्त्रालयहरूले सम्भाव्यता अध्ययन गरी, आवधिक योजना र प्रदेशको प्राथमिकता अनुकूलका आयोजना समावेश गरी आयोजना बैङ्क तयार गर्नुपर्ने

र प्राथमिकताका आधारमा आयोजना छनौट गर्नुपर्नेमा आयोजना वैकको व्यवस्था गरेको छैन । आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता हासिल हुने गरी ऐन नियममा भएको व्यवस्थाको पालना गर्नुपर्दछ।

१८. **वार्षिक कार्ययोजना -** बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७७ को दफा ३ (१) मा प्रत्येक मन्त्रालयले आफ्नो तथा मातहत कार्यालयलको स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न आर्थिक वर्षको श्रावण मसान्तभित्र वार्षिक विकास कार्यक्रम कार्ययोजना तयार गर्नुपर्ने र उपदफा (२) मा उक्त कार्ययोजना तयार गर्दा वार्षिक खरिद योजना, मासिक नगद प्रवाह विवरण, उपलब्धि मापनसूचक र कार्यान्वयनको समयतालिका लगायतको विवरण समावेश गर्नुपर्ने उल्लेख भएकोमा मन्त्रालयले सो अनुरुप कार्ययोजना तयार गरेको पाइएन । सम्बन्धित मन्त्रालयहरूले कार्ययोजना तयार गरी कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्नुपर्दछ ।

१९. **कन्टिन्जेन्सी खर्च -** सार्वजनिक खरिद कानुनमा निर्माण कार्यको लागत अनुमान तयार गर्दा वर्क चार्ज स्टाफ र अन्य सानातिना खर्चको लागि कन्टिन्जेन्सी थप गरी खर्च गर्न सकिने व्यवस्था छ । प्रदेश सरकार अन्तर्गतका निकायहरूले निर्माण कार्यको अतिरिक्त अनुदान वितरणमा समेत कन्टिन्जेन्सी रकमको व्यवस्था गरी खर्च गर्ने गरेका छन् । चालु प्रकृतिका खर्चको लागि छुट्टै बजेट बिनियोजन भएपनि यस वर्ष भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय र अन्तर्गतका २४ निकायले कन्टिन्जेन्सीबाट रु.२६ करोड १८ लाख २ हजार इन्धन, सवारी साधन मर्मत, अनुगमन, कार्यालय सामान खरिद लगायतमा खर्च गरेको छ । कन्टिन्जेन्सी खर्चको अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन ।

२०. **सम्पत्तिको अभिलेख तथा प्रतिवेदन -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयहरूले आफ्नो जिम्मामा रहेको घर, जग्गा, सवारी साधन लगायत जिन्सी मालसामानको लगत तथा मातहत कार्यालयहरूबाट प्राप्त प्रतिवेदन र आफ्नो कार्यालय समेतको जिन्सी प्रतिवेदन एकीकृत रूपमा तयार गरी भाद्र मसान्तभित्र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउनु पर्नेमा पठाएका छैनन् । सो व्यहोरा गत वर्षको बार्षिक प्रतिवेदनमा औल्याएको भएपनि सुधार भएको छैन ।

२१. **सवारी साधन खरिद -** प्रदेश मन्त्रालय र मातहत निकायले यो वर्ष रु.९ करोड ९९ लाख १९ हजारमा २० सवारी साधन खरिद गरेको छ । सवारी साधन खरिदमा गत २ वर्षमा रु.४६ करोड ५० लाख ६५ हजार खर्च गरेको थियो । सवारी साधन खरिदसंगै मर्मत र इन्धन खर्च समेत वृद्धि हुने भएकोले सवारी साधन खरिदको मापदण्ड तयार गरी यस्तो खर्चलाई व्यवस्थित गर्नुपर्दछ ।

२२. **प्रगति समीक्षा -** बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकिकृत कार्यविधि, २०७७ को दफा ४(३) मा सम्बन्धित मन्त्री र सचिवले आफ्नो मातहातको आयोजना तथा कार्यक्रम र बजेट कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यो वर्ष कुल बजेटको ७३.५४ प्रतिशत मात्र खर्च भएको छ । मन्त्रालयको राजस्व, खर्च, आयोजना र कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नेपाल सरकारबाट प्राप्त भएको समानीकरण अनुदान तथा सशर्त अनुदान, मन्त्रालयको लागि प्रदेश सरकारको नीति तथा बजेटमा समावेश भएका कार्यक्रमहरूको प्रगति समीक्षा गर्ने र कार्यक्रम कार्यान्वयनमा देखा परेका समस्याहरूको पहिचान गरी समाधानको लागि समन्वय गर्ने गरेको देखिएन । बजेट समीक्षा कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ ।

२३. **रकमान्तर -** आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम ३२(१) मा पहिलो त्रैमासिक अवधि समाप्त नभएसम्म र बजेट विनियोजन नभएको खर्च शीर्षकमा रकमान्तर गर्न नपाइने व्यवस्था छ । पहिलो त्रैमासिकमा अर्थ विविधबाट रु.८ करोड ९५ लाख र अन्य कार्यक्रम

बजेटवाट रु.२ अर्ब ९९ करोड ५४ लाख रकमान्तर गरेको छ । श्रावणमा बजेट कार्यान्वयन हुने तर भदौ र असोजमा रकमान्तर गरी बजेट व्यवस्था गर्ने परिपाटी बजेट सिद्धान्त विपरीत छ ।

२४. **लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन -** कारोबारको लेखा र प्रतिवेदनको ढाँचा महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको सिफारिसमा २०७६।२।१९ र नेपाल सार्वजनिक वित्तीय क्षेत्र प्रतिवेदन लेखामान (नेप्सास)को ढाँचा २०७५ मार्गमा नै स्वीकृत भइसकेको छ । प्रदेश मन्त्रालय तथा केन्द्रीय निकायहरूले स्वीकृत भएबमोजिमको ढाँचामा प्रतिवेदन तथा लेखाङ्कन गर्नुपर्नेमा सो अनुसार गरेको छैन । तोकिएको ढाँचामा लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ।

२५. **आर्थिक सहायता -** सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययिता र प्रभावकारीता कायम गर्ने सम्बन्धी नीतिगत मार्गदर्शन, २०७५ मा वार्षिक कार्यक्रममा परेका बाहेक कुनै पनि सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थालाई आर्थिक सहायता र अनुदान नदिने उल्लेख छ । प्रदेश सरकारले जारी गरेको आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६ मा व्यक्तिगत सहायता रु.२५ हजार र संस्थागत सहायता रु.१ लाखसम्म मुख्यमन्त्रीको तोकआदेशबाट सोझै, सोभन्दा माथिको रकम मन्त्रिपरिषद्को निर्णयबाट दिन सकिने व्यवस्था छ । मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले यस वर्ष विपन्न परिवारका सदस्यलाई औषधि उपचार, खेलकुदका प्रतियोगिता, लोकसेवा तयारी कक्षा सञ्चालन लगायतको कार्यमा २६८ जनालाई रु.२ करोड आर्थिक सहायता वितरण गरेको छ । गत बर्ष यस्तो सहायता रु.५८ लाख १५ हजार वितरण गरेकोमा यो वर्ष गत वर्षको तुलनमा ३.४४ गुणा भन्दा बढी सहायता वितरण गरेको देखिन्छ। यस्तो खर्चमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

२६. **अनुदान -** बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७७ को बुँदा नं. १२ मा प्रदेश सरकारको बार्षिक बिकास कार्यक्रम अन्तर्गत बिनियोजित बजेटको सीमाभित्र रही अनुदान उपलब्ध गराउन सकिने, अनुदान दिने निकायहरूबीच दोहोरो नपर्ने गरी समन्वय गर्नुपर्ने र अनुदान रकमबाट कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा खरिद सम्बन्धी कानुन, आर्थिक कार्यविधि ऐन र खर्चको मापदण्ड पालना गर्नुपर्ने उल्लेख ।अनुदान सम्बन्धमा देखिएका व्यहोराहरू निम्नानुसार छन् ।

२६.१ होमस्टे क्षमता तथा अभिवृद्धि सशक्तिकरण तथा पूर्वाधार विकास कार्य संचालन कार्यविधि, २०७६ को बुँदा नं. ११ मा होमस्टे क्षमता अभिवृद्धि तथा सशक्तिकरणको लागि एकल परियोजनालाई बढीमा रु.१५ लाख र संयुक्त परियोजनालाई बढीमा रु.३५ लाखसम्म अनुदान दिने व्यवस्था छ । पर्यटन कार्यालयले २०७७।०७८ मा ११७ होमस्टेको पूर्वाधार निर्माणको लागि रु.१३ करोड २५ लाख खर्च गरेको छ । अधिकांश होमस्टेमा सामुदायिक भवन निर्माण, भ्यू टावर निर्माण, पद मार्ग निर्माण, शौचालय निर्माण आदिमा खर्च भएको देखिन्छ । निश्चित व्यक्ति र समूहलाई लाभ हुने यस्ता अनुदानको रकम नियन्त्रण हुनुपर्दछ ।

२६.२ कृषि, पशु पन्छी तथा मत्स्य विकास कार्यक्रमको लागि भूमि व्यवस्था, कृषि, सहकारी तथा गरिवी निवारण मन्त्रालयले मातहतका निकायको लागि समेत यस वर्ष अनुदान शीर्षकमा जम्मा रु.४० करोड ६१ लाख ४५ हजार बजेट विनियोजन भएकोमा रु.२८ करोड ३६ लाख ५७ हजार अनुदान दिएको छ । संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहबाट स्पष्ट नीति तथा कार्यक्रम र सीमा निर्धारण नगरी एकभन्दा बढी निकायबाट एकै प्रकृतिका कार्यक्रममा अनुदान दिने र दिएको अनुदानको केन्द्रीकृत अभिलेख राख्ने नगरेबाट एउटै अनुदानग्राही पटक पटक लाभान्वित हुने अवस्था देखिएको छ। उदाहरण स्वरुप पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास कृषि निर्देशनालयले दुग्ध चिस्यान केन्द्र स्थापना

सहयोग कार्यक्रम अन्तर्गत एक सहकारी संस्थालाई रु.९ लाख ४७ र कावासोती नगरपालिकाले रु.९ लाख ९२ हजार अनुदान दिएको पाइयो । कृषि ज्ञानकेन्द्र लमजुङले एक सहकारी सस्थालाई धान व्लक विकास कार्यक्रमवाट कृषि सामग्री खरिदको लागि रु.९ लाख २ हजार अनुदान उपलव्ध गराएकोमा चैते धान तथा मकै खेती विस्तार कार्यक्रम अन्तर्गत सामाग्री खरिद गर्न रु.३ लाख ६० हजार अनुदान दिएको छ । यसरी एउटै संस्थालाई प्रदेश र स्थानीय तहबाट र एक सस्थालाई एकै प्रकृतिको कार्यमा फरक फरक कार्यक्रमवाट अनुदान दिँदा एउटै लाभग्राहीले पटक पटक लाभ लिने अवस्था भएकोले यस्ता कार्यमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ । अनुदान वितरणमा एकद्वार नीति बनाई सीमा निर्धारण गरी अनुदान दिने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

२७. **विशेष अनुदान -** विशेष अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ मा प्रदेशको हकमा रु.१० करोड रुपैँयाभन्दा कम लागत भएको आयोजनामा विशेष अनुदान प्रदान नगर्ने उल्लेख छ । यस वर्ष सामाजिक विकास मन्त्रालयले स्वास्थ्य क्षेत्र सुदृढीकरण तथा शिक्षा क्षेत्रको विकास आयोजना अन्तर्गत रु.२२ करोड विशेष अनुदान प्राप्त गरेकोमा मन्त्रालयको लागि रु.१ करोड २३ लाख, स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्रलाई रु.८ करोड ६४ लाख, १२ अस्पताललाई रु.३ करोड ४५ लाख तथा ११ स्वास्थ्य कार्यालयलाई रु.१ करोड ६ लाख समेत जम्मा रु.१४ करोड ३८ लाख (बजेटको ६५.४० प्रतिशत) बाँडफाँट गरी निकासा दिएको छ । संघीय विशेष अनुदान निश्चित आयोजनाको लागि खर्च गर्नुपर्नेमा प्रदेशस्थित सम्पूर्ण कार्यालयलाई बाँडफाँट गरेकोले अनुदानको उद्देश्य अनुरूप खर्च भएको देखिएन । कार्यविधिको पालना हुनुपर्दछ।

२८. **उपभोक्ता समिति -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ नियम ९७ मा एक करोड रुपैयाँसम्म लागत अनुमान भएको निर्माण कार्य उपभोक्ता समिति वा लाभग्राही समुदायबाट गराउन सकिने, उपभोक्ता समितिसंग सम्झौता गर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर, कन्टिन्जेन्सी र ओभरहेड बाहेकको रकममा गर्नुपर्ने र जनश्रमदान रकम कटाएर भुक्तानी गर्नुपर्ने लगायतका व्यवस्था छन् । उपभोक्ता समिति परिचालन सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा निम्न छन्:

२८.१ खानेपानी तथा सरसफाई विकास डिभिजन कार्यालय गोरखाले रु.४ करोड ७२ लाख ८८ हजार लागत अनुमान भएका ४ योजनाहरू र जलस्रोत तथा सिञ्चाई विकास डिभिजन कार्यालय स्याङ्जाले रु.७ करोड ४९ लाख ९६ हजार लागत अनुमान भएको ७ निर्माण कार्य उपभोक्ता समिति मार्फत गराएको छ । तोकिएको सीमाभन्दा बढीको कार्य उपभोक्ता समितिबाट गराउन उचित देखिएन ।

२८.२ भूमि व्यवस्था, कृषि, सहकारी तथा गरिवी निवारण मन्त्रालयले चार जिल्लामा जग्गा चक्लाबन्दी कार्यक्रम अन्तर्गत ११ लाभग्राही समूहलाई जग्गा सम्याउने कार्यको लागि रु.४ करोड ६७ लाख ९२ हजार भुक्तानी दिएकोमा १५ प्रतिशतले हुने ओभरहेड बापत रु.६० लाख ५७ हजार भुक्तानी दिएकोले उक्त रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

२८.३ सामाजिक विकास मन्त्रालयले १३ र जलश्रोत तथा सिंचाई विकास डिभिजन कार्यालय स्याङ्गजाले १७ उपभोक्ता समितिलाई सम्झौता अनुसार आनुपातिक रुपमा उपभोक्ताको योगदान रु.५७ लाख कट्टी नगरी भुक्तानी गरेकोले यस्तो रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

२९. **कोभिड कोष -** कोभिड-१९ को रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्नको लागि सामाजिक बिकास मन्त्रालयले कोभिड चल्ती कोष भनी राष्ट्रिय बाणिज्य बैंकमा एक विविध खाता संचालन गरेको छ । उक्त खातामा गत बर्षको मौज्दात रु.१६ करोड १५ लाख ९५ हजार समेत जम्मा रु.२० करोड ६९ लाख ४४

हजार आम्दानी रहेकोमा रु.१५ करोड २४ लाख ४३ हजार खर्च भई रु.५ करोड ४५ लाख १ हजार मौज्दात रहेको छ । त्यस्तै कोभिडको रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्नको लागि प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा एक विविध खाता सञ्चालन गरेको छ । उक्त खातामा गत बर्षको मौज्दात रु.२ करोड ७० लाख ३७ हजार र यस बर्ष प्राप्त रु.४९ करोड ९ लाख ७८ हजार समेत रु.५१ करोड ८० लाख १५ हजार आम्दानी भएकोमा रु.२३ करोड ४० लाख ७९ हजार खर्च भई रु.२८ करोड ३९ लाख ३६ हजार मौज्दात रहेको छ । यस सम्बन्धी देखिएका व्यहोरा देहाय अनुसार छन्:

२९.१ सरकारी कारोवार निर्देशिका, २०७६ मा प्रदेश सरकारका सबै निकायहरूले आकस्मिक लगायतका विविध कोषको कारोवार गर्न प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा खाता खोल्नुपर्ने उल्लेख छ । सामाजिक बिकास मन्त्रालयले कोभिड १९ को रोकथाम तथा नियन्त्रणको लागि प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय मार्फत राष्ट्रिय बाणिज्य बैंकमा एक विविध खाता सञ्चालन गरेकोमा सोही बैंकमा कोभिड चल्ती कोष भनी छुट्टै खाता संचालन गरेको देखियो । आर्थिक बर्षको अन्तमा उक्त खातामा रु.५ करोड ४५ लाख १ हजार मौज्दात रहेको छ । निर्देशिका बिपरित सञ्चालन गरेको खाता बन्द गरी मौज्दात रकम प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा खोलिएको खातामा जम्मा गर्नुपर्दछ ।

२९.२ कोरोना भाइरस रोगथाम, नियन्त्रण तथा उपचार कोष सञ्चालन तथा स्वास्थ्य उपकरण खरिद गर्ने कार्यक्रमको लागि सामाजिक बिकास मन्त्रालयमा रु.२० करोड बिनियोजन मन्त्रालयले रु.१ करोड ४८ लाख ४८ हजार खर्च गरी बाँकी रकम रु.१८ करोड ५१ लाख ५२ हजार प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय अन्तर्गत रहेको विविध खाता मार्फत कारोवार हुने गरी कोरोना भाइरस संक्रमण रोगथाम, नियन्त्रण तथा उपचार कोषमा जम्मा गरिदिन आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा लेखी पठाएकोमा मन्त्रिस्तरको २०७८।१।२१ को निर्णयले उक्त कोषमा जम्मा गरेको छ । स्वीकृत बार्षिक कार्यक्रम अनुसार खर्च नभएको रकम फिर्ता नगरी कोषमा जम्मा गरेको देखियो ।

२९.३ कोषबाट यस बर्ष प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्रलाई रु.१५ करोड, ५९ लाख ८२ हजार, स्वास्थ्य निर्देशनालयलाई रु.१ करोड १८ लाख ७६ हजार, प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालालाई रु.१ करोड ३९ लाख ५ हजार, क्षयरोग उपचार केन्द्र र स्वास्थ्य तालिम केन्द्रलाई रु.६६ लाख ५२ हजार, ८५ स्थानीय तहलाई रु.८ करोड ३७ लाख ८९ हजार, ११ जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई रु.८५ लाख २५ हजार, ३ मन्त्रालयलाई रु.५२ लाख ६८ हजार, ११ आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रलाई रु.२४ लाख, ११ स्वास्थ्य कार्यालयलाई रु.८५ लाख ४९ हजार र १२ अस्पतालहरूलाई रु.७ करोड १७ लाख ५२ हजार समेत जम्मा रु.३६ करोड ८६ लाख ९८ हजार निकासा दिएको छ । त्यस्तै एक सामुदायिक लायन्स अस्पताललाई रु.९० लाख ३४ हजार, एक रेडक्रस सोसाइटीलाई रु.३ लाख २० हजार र जिपी कोइराला राष्ट्रिय स्वासप्रश्वास उपचार केन्द्रलाई रु.१० लाख उपलव्ध गराएको छ। मन्त्रालयले उक्त निकासा रकमबाट भएको खर्चको विवरण लिई अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन भने अनुगमन पनि गरेको छैन ।

मन्त्रालय र निकायगत व्यहोरा

प्रदेश सभा सचिवालय

नेपालको संविधानको धारा १७६ बमोजिम गण्डकी प्रदेशमा ६० सदस्यीय प्रदेश सभा गठन भएको छ। त्यसैगरी धारा १९५ बमोजिम प्रदेश सभाको काम कारबाही सञ्चालन, व्यवस्थापन गर्न प्रदेश सभा सचिवालय रहने व्यवस्था छ ।

यो वर्ष सचिवालयको विनियोजन रु.११ करोड ५४ लाख ५९ हजार, राजस्व रु. ८७ हजार, धरौटी रु.१४ लाख १४ हजार समेत रु.११ करोड ६९ लाख ६० हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कानुन निर्माण -** प्रदेश सभाको २०७४।७५ देखि २०७७।७८ सम्म ८ वटा अधिवेशन बसी सभामा कानुन निर्माणको लागि ५३ विधेयक दर्ता भएको मध्ये ५० विधेयक पारित गरेको छ।

२. **संसदीय समितिको निर्णय कार्यान्वयन -** संविधानको धारा १९३ मा प्रदेश सभाले विषयगत समिति गठन गर्न सक्ने व्यवस्था अनुसार प्रदेश मामिला, अर्थ तथा विकास, सार्वजनिक लेखा समिति लगायतका समितिको गठन गरेको छ । यसरी गठन भएका समितिहरूले २०७४।७५ देखि २०७७।७८ को अविधमा विभिन्न ८५१ निर्णयहरू गरेको छ । समितिका निर्णय एवं निर्देशनहरूको कार्यान्वयन अवस्था सम्बन्धमा अनुगमन गरेको छैन । निर्णय कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ ।

३. **कर्मचारी दरबन्दी र पदपूर्ति -** सचिवालय अन्तर्गत ३६ कर्मचारी दरबन्दी रहेकोमा ३० पदपूर्ति भई २ उपसचिव समेत ६ पद रिक्त छन् । दरबन्दी अनुसार पदपूर्ति गरी जनशक्ति व्यवस्थापन हुनुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति -** सचिवालयमा यो वर्ष रु.१ लाख २८ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदनबाट फछर्यौट नभएकोले सो बेरुजु बाँकी रहेको छ । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची-९** मा रहेको छ ।

मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम कार्यालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशभित्रको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने, प्रदेश मन्त्रिपरिषद्मा पेस हुने नियम र आदेशको तर्जुमा, स्वीकृति तथा प्रमाणीकरण गर्ने र प्रदेश प्रमुखको निर्देशन कार्यान्वयन र प्रतिवेदन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन् ।

यो वर्ष मातहत समेत २ कार्यालयको विनियोजन रु.१ अर्ब १६ करोड ३९ लाख २१ हजार, राजस्व रु.६ हजार, धरौटी रु.३ लाख ६६ हजार र कार्य सञ्चालन कोष रु.४ करोड २ लाख १६ हजार समेत रु.१ अर्ब २० करोड ४५ लाख ९ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कार्य जिम्मेवारी -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ मा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको कार्य जिम्मेवारी तोकिएकोमध्ये प्रदेश सरकारको कार्यसम्पादन नियमावली तर्जुमा र कार्यान्वयन, प्रदेशस्तरीय मानव संशाधन विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन, प्रदेशभित्रको राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, शान्ति सुव्यवस्था एवं प्रशासनिक गतिविधिहरूको अद्यावधिक जानकारी र सम्बोधन, प्रदेश निजामती सेवा र अन्य प्रदेश सरकारी सेवा सञ्चालन सम्बन्धी नीति, कानुन मापदण्ड तर्जुमा एवं कार्यान्वयन, प्रदेशस्तरमा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टि तथा सेवा प्रवाहको अनुगमन, गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको कर्मचारी र कार्यालयको व्यवस्थापन सम्बन्धी कानुन तर्जुमा लगायतको कार्य हुन बाँकी रहेको छ । कार्ययोजना बनाई तोकिएको जिम्मेवारी पुरा गर्नुपर्दछ ।

२. **अनुगमन मूल्याङ्कन -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ मा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको कार्य जिम्मेवारी अन्तर्गत प्रदेश सरकारको नीति कार्यान्वयन अनुगमन र मूल्याङ्कन एवं प्रदेश मन्त्रालयहरूको कार्यको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी सोको प्रतिवेदन समेत पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । कार्यालयले अनुगमन मूल्याङ्कन सूचकाङ्क तयार गरी सोही आधारमा नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरेको छैन । यसमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

३. **कर्मचारी व्यवस्थापन -** प्रदेश सरकार अन्तर्गत प्रदेश सभा सचिवालय, मन्त्रालय, आयोग, र अन्तर्गतका कार्यालय सहित १५५ सरकारी निकायमा ३ हजार १७८ कर्मचारी दरवन्दी रहेकोमा २ हजार २९५ पदपूर्ति भई ८८३ रिक्त रहेको छ । स्वीकृत दरवन्दीको तुलनामा २७.७८ प्रतिशत जनशक्ति रिक्त रहेकोले सरकारी निकायहरूको सेवा प्रवाहमा असर पर्ने देखिएको छ । प्रदेश सरकारको कार्य व्यवस्थित तरिकाले सञ्चालनको लागि दरबन्दी अनुसार पदपूर्ति गरि जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ।

४. **बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकारको २०७७/७८ को बजेट बक्तव्य तथा वार्षिक कार्यक्रममा प्रदेश विकास प्राधिकरण स्थापना र संचालन, प्रदेश कानुन फैसला कार्यान्वयन समिति गठन तथा संचालन, प्रदेश समन्वय परिषद् बैठक र कर्मचारीहरूको अभिलेख ब्यवस्थापन कार्यको लागि रु.११ करोड ७६ लाख ५० हजार बजेट विनियोजन भएकोमा ती कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भएका छैनन् । व्यवसाय जीवन रक्षा कोषको कार्यक्रम संचालन गर्न रु.१ अर्ब विनियोजन भएकोमा नेपाल राष्ट्रबैंकमा सोधभर्ना खाता खोली रु.२५ करोड जम्मा गरेकोमा खर्च भएको छैन । बजेट तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनुपर्दछ ।

५. **निर्णय कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको कार्य जिम्मेवारी अन्तर्गत प्रदेश मन्त्रिपरिषद्का निर्णयको कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने उल्लेख छ। मन्त्रिपरिषदबाट २०७४ देखि २०७८ को अवधिमा १६७ बैठक सञ्चालन गरी ९८१ निर्णय भएका छन्। ती निर्णयहरूको कार्यान्वयन सम्बन्धमा कार्यालयले अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयार गरेको छैन । अनुगमनको अभावमा निर्णय कार्यान्वयनको अवस्था जानकारी हुनसक्ने अवस्था छैन। मन्त्रिपरिषद्का निर्णय कार्यान्वयनको अनुगमनको व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

आर्थिक वर्ष	बैठक सञ्चालन पटक	निर्णय संख्या
२०७४	९	५५
२०७५	४७	३२८
२०७६	३९	२४८
२०७७	३४	१७६
२०७८	३८	१७४
जम्मा	**१६७**	**९८१**

६. **प्रदेश समन्वय परिषद् -** संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्वन्ध) ऐन, २०७७ को दफा २४ र २५ मा क्रमशः प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच वा प्रदेशभित्रका एक भन्दा बढी जिल्लाभित्रका स्थानीय तहबीचको समन्वय वा अन्तरसम्वन्धलाई व्यवस्थित गर्न मुख्यमन्त्रीको संयोजकत्वमा एक प्रदेश समन्वय परिषद् रहने र परिषदको बैठक बर्षको कम्तिमा एक-पटक बस्ने ब्यवस्था भएकोमा यो वर्ष बैठक बसेको छैन। परिषदले प्रदेश तथा स्थानीय निकायबीचका साझा अधिकार क्षेत्रका विषयमा उत्पन्न विवाद समाधानको लागि आवश्यक समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्नुपर्दछ ।

७. **संगठन संरचना -** संघीय व्यवस्था अनुरूप स्थानीय तथा प्रदेशमा हस्तान्तण हुने, संघ आफैंले गर्ने तथा प्रदेश वा स्थानीय तहले गर्ने कार्य र साझा रूपमा गर्ने कार्य संविधानमा स्पष्ट उल्लेख छ । स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तथा संघबाट खारेज भएका कार्यालय समेत प्रदेश स्तरमा स्थापना भएको छ । कास्की जिल्लामा संघको भवनतर्फको संघीय आयोजना कार्यान्वयन इकाई रहेकोमा सोही प्रकृतिको कार्य गर्न प्रदेशमा शहरी विकास तथा भवन कार्यालयको स्थापना गरेको छ । यस वर्ष ६ जिल्लामा पूर्वाधार विकास कार्यालय, ५ जिल्लामा कृषि ज्ञानकेन्द्र, ४ जिल्लामा भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र, १ ताल संरक्षण तथा विकास प्राधिकरण, १ सवारी जाँचपास कार्यालय, १ क्षेत्रीय उपाचार केन्द्र र १ गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान गरी जम्मा १९ नयाँ कार्यालय स्थापना भएका छ । यसबाट समग्र शासकीय प्रणालीको खर्च बढ्ने र कार्यक्षेत्रमा दोहोरोपना हुनेतर्फ विचार गरेको छैन । स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तथा संघबाट खारेज भएका कार्यालय समेत प्रदेश स्तरमा स्थापना भएका उदाहरणहरू निम्नानुसार छन्:

विषयगत कार्यालय	संघ	प्रदेश
सडक तथा पूर्वाधार	सडक डिभिजन, कास्की	पूर्वाधार विकास कार्यालयहरू ११
	रुपाताल संरक्षण एकीकृत बिकास परियोजना (गण्डकी प्रदेशका अन्य जिल्लामा समेत कार्यक्षेत्र रहेको)	जसश्रोत तथा सिँचाइ बिकास डिभिजन कार्यालयहरू ११ वटा
भवन	संघीय आयोजना कार्यान्वयन इकाई र सघन शहरी तथा भवन निर्माण आयोजना	शहरी विकास तथा भवन कार्यालय पूर्वाधार विकास कार्यालय पनि भवन निर्माण सम्वन्धी कार्य गर्ने गरेको
कृषि	प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना	कृषि ज्ञान केन्द्र ११ वटा
विषयगत कार्यालय	**प्रदेश**	**स्थानीय तह**
कृषि	कृषि ज्ञान केन्द्र ११ वटा	कृषि कार्यक्रम हस्तान्तरण
पशु विकास	भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र ११ वटा	पशु विकास सम्बन्धी कार्यक्रम हस्तान्तरण
घरेलु	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	घरेलु कार्यक्रम हस्तान्तरण
स्वास्थ्य	स्वास्थ्य कार्यालय	स्वास्थ्य कार्यक्रम हस्तान्तरण
विषयगत कार्यालय	**संघले खारेज गरेको कार्यालय**	**प्रदेशले स्थापना गरेको कार्यालय**
वन	क्षेत्रीय वन निर्देशनालय	वन निर्देशनालय तथा डिभिजन वन कार्यालय ११
कृषि	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय	कृषि विकास निर्देशनालय १ पशुपन्क्षी तथा मत्स्य बिकास निर्देशनालय १
सडक	क्षेत्रीय सडक निर्देशनालय	पूर्वाधार विकास निर्देशनालय
शिक्षा	क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय	शिक्षा निर्देशनालय
स्वास्थ्य	क्षेत्रीय स्वास्थ्य निर्देशनालय	स्वास्थ्य निर्देशनालय, १ स्वास्थ्य कार्यालय ११ र अस्पताल १२

एकै प्रकृतिका कार्यको लागि तीनै तहमा कार्यालय स्थापना भएबाट काममा दोहोरोपन एवं प्रशासनिक खर्चमा वृद्धि हुने अवस्था रहेको छ । यसमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

८. **आर्थिक सहायता -** सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययिता र प्रभावकारिता कायम गर्ने सम्बन्धी नीतिगत मार्गदर्शन, २०७५ मा सरकारको वार्षिक कार्यक्रममा परेका बाहेक कुनै पनि सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थालाई आर्थिक सहायता र अनुदान नदिने, तोकिएको मापदण्डभित्र रहेर मात्र क्षतिपूर्ति, आर्थिक सहायता तथा औषधि उपचार खर्च प्रदान गर्ने, यस्तो सहायता पाउने व्यक्ति तथा संस्थाको अभिलेख राखी एउटै व्यक्ति तथा संस्थालाई दोहोरो सुविधा उपलब्ध गराउन नहुने र उक्त व्यवस्था प्रदेश सरकारका सबै कार्यालयहरूले पालना गर्नुपर्ने उल्लेख छ। प्रदेश सरकारले जारी गरेको आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६ मा व्यक्तिगत सहायता रु.२५ हजार मुख्यमन्त्रीको तोकआदेशबाट सोझै, सोभन्दा माथिको रकम मन्त्रिपरिषद्को निर्णयबाट दिन सकिने व्यवस्था छ । कार्यालयले यस वर्ष व्यक्तिगत सहायतातर्फ विपन्न परिवारका सदस्यलाई औषधि उपचार, खेलकुदका प्रतियोगिता, लोकसेवा तयारी कक्षा लगायतका कार्यमा २६८ जनालाई रु.२ करोड आर्थिक सहायता वितरण गरेको छ । गत वर्ष रु.५८ लाख १५ हजार वितरण गरेकोमा यो वर्ष गत वर्षको तुलनमा ३.४४ गुणा भन्दा बढी सहायता वितरण गरेको देखिन्छ । यस्तो खर्चमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

९. **व्यवसाय जीवन रक्षा कोष -** व्यवसाय जीवन रक्षा कोष (संचालन) कार्यविधि, २०७७ मा विश्वव्यापी महामारीको रुपमा फैलिएको कोभिड-१९ ले पर्यटन, यातायात, कृषि उत्पादन तथा सेवा क्षेत्रमा पारेको

प्रतिकूल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्दै उत्पादन तथा रोजगारी अभिवृद्धि गर्न उद्यमी तथा व्यवसायीहरूलाई व्यवसाय जीवन रक्षा कर्जा उपलब्ध गराउने उदेश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकमा एक सोधभर्ना खाता खोली मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयले एक अर्ब रुपैयाँको व्यवसाय जीवन रक्षा कोष स्थापना गरी सो कोषबाट व्यवसायीहरूलाई ऋण उपलब्ध गराउने, बाणिज्य बैंकहरूलाई बैंकको आधार दरमा ३ प्रतिशत व्याज थप गरी सोधभर्नाको रुपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले सम्वन्धित बैंकलाई व्याज उपलब्ध गराउने उल्लेख छ । उक्त कोषबाट उद्यमी तथा व्यवसायीहरूलाई बढीमा रु.१५ लाख कर्जाको ३ वर्षसम्मको व्याज भुक्तानी गर्ने गरी यस वर्ष १७६ व्यवसायीहरू छनौट भएका छन् । यो वर्ष सोधभर्ना खातामा रु.२५ करोड जम्मा गरेकोमा खर्च भएको छैन । कार्यालयले कोषबाट भुक्तानी गर्नुपर्ने दायित्व यकिन गरेको छैन । कोषबाट खर्च हुन नसकी बाँकी रहेको रकम प्रदेश सञ्चित कोषमा फिर्ता गर्नुपर्दछ ।

१०. **पर्यटन काज -** गण्डकी प्रदेश सरकारका विभिन्न निकायमा कार्यरत राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई बिदा पर्यटनको माध्यमबाट उत्प्रेरित गरी जिम्मेवारीप्रति उत्साह बढाउन तथा प्रदेशभित्रको भौगोलिक, प्राकृतिक, सामाजिक, धार्मिक, सास्कृतिक एंव ऐतिहासिक पर्यटकीय स्थलहरूको उजागर गरी आन्तरिक पर्यटनलाई प्रभावकारी औजारको रुपमा प्रवर्द्धन गर्न बिदा पर्यटन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६ जारी गरेको छ । सो अनुरुप गत वर्ष मुख्यमन्त्री कार्यालय समेत ७ मन्त्रालयबाट ६३ जना र मातहत कार्यालयबाट ९६ गरी जम्मा १५९ जनाको लागि रु.५९ लाख ३७ हजार खर्च गरेकोमा यस बर्ष मुख्यमन्त्री कार्यालय समेत ७ मन्त्रालयबाट १४५ र मातहत कार्यालयबाट २३३ गरी जम्मा ३७८ जनालाई रु.१ करोड ३३ लाख ७७ हजार खर्च लेखेको छ ।

११. **विद्युतीय सुशासन गुरुयोजना -** मुख्यमन्त्री कार्यालयबाट ई-गभरनेन्स लागु गरी पेपरलेस डिजिटल गण्डकी प्रदेश बनाउने उद्देश्यले घोषणा भएको विद्युतिय सुशासन आयोजना अन्तर्गत यो वर्ष विद्युतीय सुशासन गुरुयोजना तयारीको लागि रु.२० लाख बजेट विनियोजन भएकोमा रु.१८ लाख १३ हजार खर्च भई विद्युतीय सुशासन सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार भएको छ । विद्युतीय सुशासन सम्वन्धी प्रतिवेदनको कार्यान्वयन गरी सरकारबाट प्रदान गरिने सेवा, सुविधा तथा सूचनालाई सरल, सुलभ, पारदर्शी तथा नागरिकमैत्री बनाउन विद्युतीय सुशासन आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति -** कार्यालय तथा मातहत समेत २ निकायमा यो वर्ष रु.८० लाख २७ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदनबाट फछर्यौट नभएकोले सो बेरुजु बाँकी रहेको छ । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची -९** मा रहेको छ ।

आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशको आर्थिक विश्लेषण गर्ने, आर्थिक नीतिको तर्जुमा गर्ने र सोको कार्यान्वयन, नियमन, नियन्त्रणको साथै प्रदेश स्तरको श्रोतको बाँडफाँट, लगानी प्रक्षेपण र वित्तीय व्यवस्थापन, आर्थिक विकासमा सार्वजनिक, निजी, सहकारिता र गैरसरकारी क्षेत्रसँगको साझेदारी एवं समन्वय र सहकार्य सम्बन्धी नीति, मापदण्ड बनाई लागु गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतका १३ कार्यालयको स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण गरेको रु.१ अर्ब ९३ करोड ११ लाख ६८ हजार समेत विनियोजन रु.२ अर्ब ३९ लाख २० हजार, राजस्व रु.६ अर्ब ९० करोड १७ लाख १९ हजार, धरौटी रु.५८ लाख ५५ हजार र कार्यसञ्चालन कोष रु.२ करोड २४ लाख ५८ हजार समेत रु.८ अर्ब ९३ करोड ३९ लाख ५२ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कार्य जिम्मेवारी -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार मन्त्रालयले प्रदेशको आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण, आर्थिक नीतिको तर्जुमा, लगानी प्रक्षेपण, मूल्य स्थिति, सहवित्तीयकरण, प्रादेशिक वित्त सन्तुलन, अन्तर प्रदेश विकास योजनाको समन्वय लगायतका विषयमा कार्यान्वयन र नियमन गर्ने उल्लेख भएकोमा यी कार्य गर्न बाँकी रहेका देखिन्छ । यसैगरी प्रदेशस्थित सरकारी सम्पत्तिको एकीकृत विवरण तयारी, सशर्त अनुदानको सदुपयोग सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयारी, प्रदेश राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानुनको तर्जुमा, राजस्व चुहावट नियन्त्रण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, बीमा र बीमा व्यवसायको विस्तार र नियमन लगायतको काम हुन बाँकी देखिन्छ। तोकिएको जिम्मेवारी पुरा गर्नुपर्दछ ।

२. **समष्टिगत आर्थिक तथा दिगो विकासको मुख्य सुचक -** पन्ध्रौं योजना अनुरुप प्रदेश पञ्चवर्षीय योजनाले लक्ष्य प्राप्ती गर्नुपर्ने र प्रदेश पञ्चवर्षीय योजनाको लक्ष्य प्राप्तीको लागि वार्षिक योजनाका क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्त गर्नुपर्दछ । गण्डकी प्रदेशले लिएको लक्ष्य तथा प्रगति सम्बन्धमा देखिएको व्यहोरा निम्नानुसार छन् ।

लक्ष्य गन्तब्य सुचक	इकाई	०७६।७७ को यथार्थ	०७७।७८ को लक्ष्य	२०७७।७८ प्रगति	प्रदेश पञ्चवर्षिय लक्ष्य (२०८०/८१)	पन्ध्रौं योजनाको लक्ष्य (२०८०/८१)
वार्षिक आर्थिक वृद्धि दर	प्रतिशत	७.१	७	३.५६	१०.२	९.६
मानव विकास सूचकाङ्क	सुचकाङ्क	०.५९	०.६	०.५९	०.६५	०.६२४
आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	५६	६५	५६	८३	७०
बहुआयामिक गरिबी	प्रतिशत	१४.२	१२	१४.२	७.३	७.३
खेतियोग्य जमिनमा वर्षैभरी सिंचाइ सुविधा	प्रतिशत	१२.७	१३.६	१३.२	१५.३	५०
प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	(किग्रा)	२३४	२६०	२३४	४००	२५०
साक्षरता दर ५ वर्ष माथिका	प्रतिशत	७४.८	८०	७८	९५	९६
घरजग्गामा एकल स्वामित्व भएका महिला	प्रतिशत	१९.९	२४	१९.९	२८	२५
आधारभुत खानेपानी पुगेको परिवार	प्रतिशतत	९१.१	९६.५	९३.१	१००	९९

स्रोतः प्रदेश नीति योजना आयोगको बार्षिक प्रतिवेदन २०७७।७८ गण्डकी प्रदेश

२.१. बार्षिक आर्थिक वृद्धिदर लक्ष्य ७ प्रतिशत रहेकोमा प्रगती ३.५६ प्रतिशत रहेकोले प्रदेश पञ्चवर्षिय लक्ष्य १०.२ प्रतिशत पुराउने लक्ष्यमा असर पर्ने देखिन्छ । आर्थिक वृद्धि दर उच्च बनाउन उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा वृद्धि हुनेगरी विकास कार्यक्रममा खर्च गर्नुपर्दछ ।

२.२. बहुआयमिक गरिबी, प्रति व्यक्ति खाद्यान्न उतपादनका सूचाङ्क तथा सामाजिक विकासका सुचाङ्कहरू मानव विकास, साक्षरता दर, आधारभूत खानेपानी पुगेको परिवार लगायत सूचाकाङ्कहरू लक्ष्यभन्दा कम प्रगति भएकोले नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार भएको देखिदैन ।

२.३. चालु बजेट अन्तर्गत कृषि अनुदानमा रु.४२ करोड ६१ लाख ४५ हजार बजेट विनियोजन भएकोमा रु.२८ करोड ३६ लाख ५७ हजार खर्च गरेको छ । लक्ष्य अनुसार खर्च नगरेको कारण व्यक्तिगत खाद्यान्न उत्पादन र आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा सुधार भएको पाइएन ।

२.४. पुँजीगततर्फ रु.१९ अर्ब ९९ करोड ९४ लाख बजेट विनियोजन भएकोमा रु.१७ अर्ब ५९ करोड ५५ लाख (८७.९८ प्रतिशत) खर्च गरेको छ । पुँजीगत बजेट खर्चमा वृद्धि गरी दिगो बिकासमा ध्यान दिनुपर्दछ ।

प्रदेश पञ्चवर्षीय योजनाले लिएको लक्ष्य प्राप्तिको लागि आवश्यक बजेट र खर्च गर्ने क्षमताको विकास गरी कार्यक्रम तथा योजनाहरू कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

३. **आय- व्यय-** प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले पेस गरेको आय-व्यय विवरण अनुसार गत वर्षको मौज्दात रु.६ अर्ब १८ करोड २८ लाख ५१ हजार, यस वर्षको कर राजस्व रु.८ अर्ब ४१ करोड ९७ लाख ६६ हजार, गैर कर राजस्व रु.१ अर्ब ३८ करोड ९५ लाख ६३ हजार र संघीय अनुदान रु.१३ अर्ब ९६ करोड ८४ लाख ६० हजार समेत रु.२९ अर्ब ९६ करोड ६ लाख ४० हजार आयमध्ये रु.२५ अर्ब ६२ करोड ३४ लाख १८ हजार खर्च भई रु.४ अर्ब ३३ करोड ७२ लाख २२ हजार बचत रहेको छ । सो मध्ये रु.१ अर्ब ४७ करोड ८२ लाख ९८ हजार संघीय सञ्चित कोषमा फिर्ता भएको छ ।

४. **बजेट खर्च -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ मा प्रदेशबाट संचालित योजनाको लक्ष्य, नीति र नीति आयोगको मार्गदर्शनलाई ध्यानमा राखी प्रदेश सरकारले गर्नुपर्ने काम र हासिल गर्नुपर्ने लक्ष्य एवं आर्थिक स्रोत समेतलाई मध्यनजर राखी बजेट बनाउनुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले तयार गरेको विगत तीन वर्षको बजेट, खर्च र बचतको अवस्था निम्नानुसार रहेको छः-

(रु. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	आय व्यय अनुमान	वास्तविक आय	वास्तविक खर्च	फिर्ता तथा समायोजन	बचत
२०७५।७६	२४०२३३४८	२२२५६७७६	१३९२६३३३	११८६८७८	७१४३५६५
२०७६।७७	३२१३४७९२	२९३७९२९५	२०४१३६१८	२७८३५०४	६१८२१७३
२०७७।७८	३४८४२१६०	२९९६०६४०	२५६२३४१८	१४७८२९८	२८५८९२४

उल्लिखित तालिकाको विश्लेषण गर्दा अनुमानको तुलनामा २०७५/७६ मा ५७.९७, २०७६/७७ मा ६३.५२ र २०७७/७८ मा ७३.५४ प्रतिशत, खर्च भई तीन वर्षमा औसत ६०.५७

प्रतिशत खर्च भएको छ ।बजेटको तुलनामा न्यून खर्च भएको कारण प्रत्येक वर्ष बचत रहन गएको छ। खर्च गर्ने क्षमता वृद्धि नभएको कारण बजेट कार्यान्वयनको अवस्था कमजोर रहेको देखिन्छ । बजेटलाई यथार्थपरक बनाई कार्यान्वयन दक्षता बढाउनुपर्दछ ।

५. **बजेट अनुमान र प्राप्ति -** प्रदेश सरकारले २०७७।७८ मा रु.३४ अर्ब ८४ करोड २२ लाख बजेट अनुमान गरेकोमा रु.२९ अर्ब ९६ करोड ६ लाख अनुमानको ८५.९९ प्रतिशत प्राप्त भई रु.२५ अर्ब ६२ करोड ३४ लाख बजेटको ७३.५४ प्रतिशत खर्च गरेको छ । समृद्धि र सुखका राष्ट्रिय तथा गण्डकी प्रदेशका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्नको लागि यस बर्ष बिनियोजित मध्ये चालुतर्फ ९५ प्रतिशत र पुँजीगततर्फ ९० प्रतिशत खर्च गर्ने लक्ष्य राखेको थियो । चालुतर्फ रु.१४ अर्ब ३४ करोड २६ लाख र पुँजीगततर्फ रु.१९ अर्ब ९९ करोड ९४ लाख बजेट विनियोजन भएकोमा क्रमशः ५४.०९ प्रतिशत ८७.९८ प्रतिशत मात्र खर्च गरेको छ । वित्तीय व्यवस्थातर्फ रु.५० करोड व्यवस्था भएकोमा खर्च भएको छैन । कुल प्राप्तिमध्ये रु.१३ अर्ब ९६ करोड ८४ लाख (४६.७३ प्रतिशत) संघीय हस्तान्तरित अनुदान र २०.६८ प्रतिशत गत वर्षको मौज्दात रहेको छ । आयको उल्लेखनीय हिस्सा संघीय अनुदान र गत वर्षको मौज्दात देखिएकोले आन्तरिक आय परिचालनमा थप जोड दिदै सम्वृद्धी र सुखका राष्ट्रिय तथा गण्डकी प्रदेशका लक्ष्य अनुसार प्रगती हासिल गर्नुपर्दछ ।

६. **राजश्व प्रक्षेपण तथा असुली -** बजेट वक्तव्य २०७७।०७८ मा प्रदेशको आन्तरिक राजश्व परिचालनबाट रु.१२ अर्ब ८८ करोड २२ लाख ६० हजार आर्जन हुने उल्लेख गरेकोमा रु.९ अर्ब ८० करोड ९३ लाख २९ हजार अर्थात ७६.१५ प्रतिशत प्राप्त गरेको छ । प्रदेश सरकारले राजश्वका नयाँ श्रोत पहिचान गरी राजश्व असुलिमा वृद्धि गर्नुपर्दछ ।

७. **वित्तीय हस्तान्तरण -** यो वर्ष प्रदेश सरकारले वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत रु.१३ अर्ब ३५ करोड ९९ लाख प्राप्त हुने लक्ष्य राखेकोमा रु.१३ अर्ब ९६ करोड ८५ लाख अनुदान प्राप्त गरेको छ। वार्षिक बजेटको तुलनामा सशर्त अनुदान ११४.४६ प्रतिशत, समानीकरण अनुदान, विशेष अनुदान र समपुरक अनुदान शतप्रतिशत प्राप्त भएको छ । वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत वार्षिक बजेट अनुमानभन्दा वढी रकम प्राप्त भएको तर रु.११ अर्ब १६ करोड ७९ लाख (बजेटको ८३.५ प्रतिशत) खर्च भएको छ। खर्च गर्ने क्षमतामा वृद्धि गर्नुपर्छ ।

८. **राजस्व बाँडफाँट -** अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम संघीय सरकारबाट बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि करबाट रु.३ अर्ब ७८ करोड ६८ लाख प्राप्त गर्ने लक्ष्य राखेकोमा रु.५ अर्ब ३६ करोड ९७ लाख अर्थात १४१.८ प्रतिशत तथा अन्तशुल्कबाट रु.३ अर्ब ७८ करोड ६९ लाख को लक्ष्य रहेकोमा रु.१ अर्ब ५२ करोड ६९ लाख अर्थात ४०.३२ प्रतिशत मात्र प्राप्त गरेको अवस्था छ । प्रदेश सरकारले प्राप्त गर्ने राजस्वको प्रक्षेपण प्रभावकारी हुनुपर्दछ।

९. **रजिष्ट्रेशन शुल्क -** अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ मा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन सम्बन्धी दस्तुर वापत प्राप्त हुने राजस्व सम्बन्धित स्थानीय तहले संकलन गरी प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट हुने कानुनी व्यवस्था छ । हाल रजिष्ट्रेशन दस्तुर वापतको राजस्व जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयहरूबाट संकलन भई सोको बाँडफाँट भएको अवस्था छ । रजिष्ट्रेशन दस्तुर वापत यस वर्ष रु.४० करोड प्राप्त गर्ने लक्ष्य रहेकोमा रु.६९ करोड ५९ लाख ११ हजार प्राप्त भई लक्ष्यको तुलनामा

७३.९७ प्रतिशत वढी राजस्व प्राप्त भएको अवस्था छ । मन्त्रालयले यथार्थपरक ढंगले राजश्व अनुमान गर्नुपर्दछ ।

१०. **आयोजना स्वीकृति -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ८ अनुसार विकास आयोजनाको बजेट तर्जुमा गर्दा आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन र आर्थिक, प्राविधिक, वातावरणीय उपयुक्तताको आधारमा प्रतिफल समेतको विचार गरी त्यस्तो आयोजना स्वीकृत भएको हुनुपर्दछ । जिल्लास्तरीय आयोजना प्रदेश योजना आयोग वा मन्त्रालयको नीतिभित्र रही सम्बन्धित मन्त्रालयका सचिवले र प्रदेशस्तरीय आयोजना प्रदेश योजना आयोग वा मन्त्रालयले स्वीकृत गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । स्वीकृत आयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि विस्तृत सर्वेक्षण, ड्रईङ्ग, डिजाइन, लागत अनुमान र सो अनुसार वार्षिक कार्यक्रम निश्चित गरी वार्षिक बजेट तर्जुमा गर्नुपर्नेमा मन्त्रालयले उल्लिखित प्रकृया पुरा नगरी कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृत गरेको छ । कानुनी प्रक्रिया पुरा गरी आयोजना स्वीकृत तथा सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

११. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन -** सरकारले प्रदेश सभामा पेश गरेको नीति तथा कार्यक्रम प्राथमिकतासाथ कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन अवस्था अध्ययन गर्दा स्थानीय तहसँगको साझेदारीमा नसर्ने रोगको रोकथाम, नियन्त्रण र व्यवस्थापनका लागि एकीकृत जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन, विद्यालय तहमा मातृभाषाको पाठ्यक्रम निर्माण, शैक्षिक तथ्याङ्क व्यवस्थापन, कृषि तथा पशुपंक्षी विकास सम्बन्धी सेवाको पहुँच विस्तार गरिने तथा कृषि व्यवसाय गर्न चाहने कृषकलाई बीउबिजन कृषि औजार, अर्गानिक खेती विस्तार गर्न प्राङ्गारिक मल तथा बायोचार उत्पादनलाई प्रोत्साहन, मुख्य कृषि उपजको न्यूनतम समर्थन मूल्य तोक्ने तथा कृषि उत्पादनको बजार सुनिश्चितताका लागि कृषक र व्यापारीबिच अग्रिम करार गर्न प्रोत्साहन, दुध तथा दुग्धजन्य पदार्थको प्रवर्द्धन गर्न प्रादेशिक दुग्ध नीति तर्जुमा, खाद्यान्न आपूर्ति सुनिश्चित गर्न प्रदेश र स्थानीय तहमा खाद्य बैङ्क स्थापन गर्ने नेपाल सरकार र स्थानीय तहसँग सहकार्य, विपन्न परिवारलाई सुपथ मूल्य कार्ड वितरण, प्रदेशमा लगानीमैत्रि वातावरण सिर्जना गर्न सार्वजनिक निजी संवाद र सहकार्य , नेपाल सरकार, स्थानीय तह तथा निजी क्षेत्रसँगको समन्वय र सहकार्यमा विद्युतीय सवारी साधन संचालन गर्न आवश्यक पूर्वाधार निर्माण, सामूहिक र एकीकृत आवास निर्माणका लागि निजी क्षेत्रलाई आकर्षण गर्न आवश्यक नीतिगत व्यवस्था, गैरआवसीय नेपालीले आर्जन गरेको ज्ञान, सीप, पूँजी, प्रविधिलाई प्रदेशको विकासमा उपयोग गर्न तथा स्वरोजगारी प्रवर्द्धन गर्न प्रोत्साहन गरिने जस्ता नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरेको देखिएन ।

१२. **बजेट वक्तव्य कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकारको २०७७/७८ को बजेट वक्तव्यमा समावेश भएका मातृ तथा बालरोग सम्बन्धी विशिष्टिकृत अस्पताल निमार्ण गर्न रु.२ करोड, नेपाल सरकारसँगको सहकार्यमा सवै जिल्ला अस्पताललाई २५ देखि ५० शय्या र धौलागिरी अस्पताललाई दुई सय शय्याको जनरल अस्पतालमा स्तरोन्नति गर्ने, प्रदेश स्तरीय बहुउद्देश्यीय रङ्गशाला, क्रिकेट रङ्गशाला, गल्फकोर्स, स्की, उच्च उचाई खेलकुद तालिम केन्द्र, जिल्लास्तरीय रङ्गशाला र एक स्थानीय तह एक खेलकुद मैदान निर्माण गर्ने, कृषि उद्यमशिलता अभिवृद्धि गर्न सहुलियत ब्याजदरमा कृषि ऋण उपलब्ध गराउने, पशुपंक्षीको लागि आवश्यक दानाको सहज र सर्वसुलभ आपूर्ति गर्न तथा निजी क्षेत्रको साझेदारीमा दाना र साइलेज उद्योग स्थापना गर्न रु.१ करोड १२ लाख, पशु रोग नियन्त्रणका लागि खोप बैङ्क स्थापना गरी पशुखोप

कार्यक्रम, नवलपुरको कावासोतीमा एकिकृत नमुना प्रशासनिक केन्द्र निर्माण गर्न रु.२ करोड, आयोजनाको छनौट संभाव्यता अध्ययन वित्तीय स्रोत व्यवस्थापन गरी आयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न गण्डकी प्रदेश विकास प्राधिकरणको स्थापना गर्न रु.११ करोड, प्रदेशस्तरीय आयोजना बैङ्क संचालन गर्न रु.५ करोड विनियोजन भएकोमा सोको कार्यान्वयन गरेको छैन । कार्यान्वयनयोग्य कार्यक्रम मात्र बजेटमा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

१३. **अवण्डा बजेट -** अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २७ मा संचित कोषमाथि व्ययभार हुने रकम बाहेकका अन्य रकम आफ्नो बजेटमा व्यवस्था गरी सम्बन्धित व्यवस्थापिकाबाट त्यस्तो बजेट स्वीकृत भएपछि मात्र खर्च गर्नुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले कुल बजेट रु.३४ अर्ब ८४ करोड २२ लाखमध्ये अर्थ विविधमा रु.४ अर्ब ५० करोड ६४ लाख बजेट अवण्डाको रूपमा राखेको छ । सोमध्ये भैपरी आउने पुँजीगततर्फ रु.६९ करोड ९७ लाख ५५ हजार राखी विभिन्न कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा खर्च गरेको छ । यस वर्ष कुल बजेटको १२.९३ प्रतिशत रकम अवण्डाको रूपमा राखेको र पछि रकमान्तर गरी निकासा दिएको छ । अवण्डा राखी खर्च गर्ने कार्य बजेट सिद्धान्त विपरीत देखिँदा यस्तो कार्यमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

१४. **आयोजना कार्यान्वयन -** बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७७ को दफा ५ (३) मा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश भएका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई समयमै सम्पन्न गर्न आर्थिक वर्षको पहिलो चौमासिकमा सम्पूर्ण प्रक्रिया पुरा गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने उल्लेख छ। प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन २०७७।७८ अनुसार बार्षिक बजेटमा भएका विभिन्न मन्त्रालयहरूका ४ हजार २५६ आयोजनामध्ये सामाजिक विकास मन्त्रालयको ३६२ मध्ये १८१ र भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयको २ हजार ९२० मध्ये ३६४ गरी ५४५ कार्यान्वयनमा ल्याएको देखिदैन । यसरी बजेट व्यवस्था गरी कार्यान्वयन नगर्ने परीपाटीको अन्त्य हुनुपर्छ ।

१५. **बजेट समर्पण -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा १८ मा प्रदेश विनियोजन ऐनमा समावेश भएको रकम र सो रकमबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमको आर्थिक वर्षको दोस्रो चौमासिक अवधिसम्म पनि सन्तोषजनक कार्यान्वयन नभएको वा हुन नसक्ने ठहर भएमा आर्थिक मामिला तथ योजना मन्त्रालयले त्यस्तो बजेट समर्पण गर्न लगाई आवश्यक अन्य शीर्षकमा रकमान्तर गर्न सक्ने व्यवस्था छ । भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय मार्फत समर्पण गरिएको बजेटको विवरण अनुसार शहरी विकास तथा भवन कार्यालय कास्कीबाट रु.८ करोड ४८ लाख, पूर्वाधार विकास कार्यालय मुस्ताङ्गबाट रु.६ करोड ५३ लाख ७८ हजार, पूर्वाधार विकास कार्यालय म्याग्दीबाट रु.८ करोड ८१ लाख ९१ हजार र पूर्वाधार विकास कार्यालय तनहुँबाट रु.५ करोड १८ लाख ३३ हजार गरी जम्मा रु.२९ करोड २ लाख २ हजार समर्पण गरेकोमा अर्थ मन्त्रालयसँग यस सम्बन्धी विवरण छैन । यसरी समग्रमा पुँजीगत बजेटतर्फ समर्पण नगरी ६ मन्त्रालय २ आयोग र एक प्रदेश सचिवालय गरी जम्मा ९ निकायको रु.८ अर्ब ४५ करोड १५ लाख ६४ हजार रकमान्तर गरेको छ । कानुनको पालना गरी बजेट समर्पण र रकमान्तर गर्नुपर्दछ ।

१६. **स्रोत सुनिश्चितता -** बहुवर्षीय ठेक्का बन्दोवस्त सम्बन्धी निर्देशिका, २०७५ को बुँदा नं. ९ मा बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृत भएका र कार्यान्वयनमा रहेका आयोजनाहरूको लागि बजेट व्यवस्था गरेर मात्र नयाँ

आयोजनामा बजेट प्रस्ताव गर्नुपर्ने उल्लेख छ । भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय अन्तर्गत खानेपानी आयोजनाको लागि संघबाट सशर्त अनुदानतर्फ रु.४ अर्ब ५३ करोड ९६ लाख र विशेष अनुदानतर्फ हस्तान्तरण भएका रु.८० करोड ९६ लाखको श्रोत सुनिश्चितताको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने प्रगति विवरणमा उल्लेख छ । श्रोतको सुनिश्चतता नहुँदा योजनाहरू अधुरो हुन गई लक्षित उद्देश्य प्राप्तीमा असर पुग्ने देखिएकोले स्रोतको सुनिश्चितता प्रदान गर्नुपर्दछ ।

१७. **अनुदान फिर्ता -** आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम ४५(१) मा संघीय सञ्चित कोषवाट प्रदेशमा भएको वित्तीय हस्तान्तरणको रकममध्ये सम्वन्धित आर्थिक वर्ष भित्र खर्च नभई वाँकी रहेको रकम सोही आर्थिक वर्ष भित्र संघीय सञ्चित कोषमा फिर्ता गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । यस वर्ष सशर्त, विशेष तथा समपुरक अनुदानतर्फ रु.६ अर्ब ८५ करोड ५८ लाख प्राप्त भएकोमा रु.५ अर्ब ४४ करोड ३५ लाख खर्च भई वाँकी रहेको रु.१ अर्ब ४१ करोड २२ लाख संघीय सरकारलाई २०७८ पुष १३ मा फिर्ता गरेको छ । खर्च गर्न नसकी वाँकी रहेको रकम समयमै फिर्ता नगरी आर्थिक वर्ष समाप्त भएको ६ महिना पछि फिर्ता गर्नु उचित देखिएन ।

१८. **प्रदेश विभाज्य कोष -** अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा भएको रकमको ६० प्रतिशत प्रदेश संचित कोषमा र ४० प्रतिशत स्थानीय संचित कोषमा बाँडफाँट गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। यो वर्ष विभाज्य कोषमा सवारी साधन कर रु.१ अर्ब ३७ करोड ८६ लाख संकलन भएकोमा प्रदेश संचित कोषमा ६० प्रतिशतले हुने रु.८२ करोड ७२ लाख १४ हजार र स्थानीय विभाज्य कोषमा ४० प्रतिशतले हुने रु.५५ करोड १४ लाख ७६ हजार ट्रान्सफर गरेको छ। प्रदेश संचित कोषमा ६० प्रतिशतले हुने रु.८२ करोड ७२ लाख १४ हजार कुल आम्दानीमा समावेश गरेपनि आर्थिक वर्ष २०७८।७९मा मात्र राजश्व व्यवस्थापन प्रणालीमा समावेश गरेको छ ।

१९. **मध्यमकालिन खर्च संरचना -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधी ऐन, २०७४ को दफा ५ मा मध्यकालिन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने उल्लेख छ।सो सम्वन्धमा देखिएका व्यहोरा निम्न छन।

१९.१. प्रदेश आर्थिक कार्यविधी ऐन, २०७४ को दफा ५ को उपदफा १ अनुसार प्रत्येक आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा गर्नु अघि आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले आगामी तीन आर्थिक वर्षको आम्दानी र खर्च प्रक्षेपण सहितको खर्च संरचना तयार गर्दा आवधिक विकास योजनालाई मार्गदर्शनको रुपमा लिनुपर्ने व्यवस्था छ। २०७६।७७ मा २०७७।७८ को लागि रु.३८ अर्ब ५३ करोड ६४ लाख बजेट प्रक्षेपण गरेकोमा रु.३४ अर्ब ८४ करोड २२ लाख बजेट बिनियोजन भई रु.२५ अर्ब ६२ करोड ३४ लाख मात्र खर्च गरेको छ । ०७६।७७ मा ०७८।७९ को लागि रु.४६ अर्ब २४ करोड ३७ लाख, ०७७।७८ मा ०७८।७९ को लागि रु.३८ अर्ब ३२ करोड ६४ लाख प्रक्षेपण गरेकोमा ०७८।७९ को लागि व्यय अनुमान रु.३० अर्ब ५ करोड ६७ लाख गरेको देखिन्छ । यसरी पञ्चवर्षिय योजना र वार्षिक योजनाबीच तादम्यता कायम गर्ने, बहुवर्षिय ठेक्का सम्झौता भएका तथा प्राथमिकतामा परेका आयोजनाको लागि स्रोत साधनको सुनिश्चितता गर्नु र विषयगत मन्त्रालय तथा निकायका बजेट बाँडफाँटलाई वस्तुपरक र यथार्थपरक बनाउनु यसको उद्देश्य रहेकोमा घट्दो बजेट प्रक्षेपण तथा व्यय अनुमानले सो विषयलाई आत्मसात गरेको देखिदैन । विकास योजनालाई मार्गदर्शन मानी पञ्चवर्षिय योजनाका लक्ष्य हासिल गर्ने कार्यको लागि मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गरिनुपर्दछ ।

१९.२. प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ५ को उपदफा २ मा मध्यमकालीन खर्च संरचनामा प्रस्तावित योजना वा कार्यक्रमको क्रियाकलापगत विवरण, प्रत्येक क्रियाकलापको प्रति इकाई लागत सञ्चालनमा लाग्ने अनुमानित समय, सोबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल समेत खुलाई प्रत्येक योजना र कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गर्नुपर्ने उल्लेख छ । पूर्वाधार विकास क्षेत्रका ३६, सामाजिक विकास क्षेत्रका ५०, शासकीय व्यवस्था र अन्तरसम्बन्धित क्षेत्रका ५ र आन्तरिक मामिला तथा कानुन क्षेत्रका १ गरी ९२ आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको शुरु र सम्पन्न हुने अवधि तथा लागत खुलाएको पाईएन। कानुनमा भएको व्यवस्थाको पालना गर्नुपर्दछ ।

१९.३. मध्यमकालिन खर्च संरचना २०७७।७८ मा दिगो विकासका १७ लक्ष्यमध्ये सामुन्द्रिक श्रोतको उपयोग र दिगो विकासको लागि साझेदारी बाहेक अन्यलाई २०७७।७८ को बजेटमा रकम विनियोजन गरेको देखिन्छ। लक्ष्य नं १ को सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य र लक्ष्य नं १० मा असमानता न्यूनिकरणको लक्ष्य प्राप्तीको लागि क्रमशः रु.१ अर्ब ५६ करोड ७८ लाख र रु.१३ करोड ९३ लाख व्यवस्था गरेको छ । गरिबी र असमानता बहुआयामिक विषय भएकोले सो विषयमा कार्यक्रम तथा योजनाबीचको तादम्यता तथा लगानी सम्बन्धमा केही खुलाएको पाईएन ।

२०. **आन्तरिक ऋण** - २०७७।७८ को घाटा बजेट पूर्ति गर्न रु.१ अर्ब आन्तरिक र रु.१ अर्ब नेपाल सरकारबाट ऋण लिने उल्लेख गरेकोमा उक्त ऋण लिएको छैन साथै आन्तरिक ऋण प्राप्ती गर्नको लागि चाहिने कानुनहरू समेत निर्माण भएको छैन ।

२१. **पेस्की** - प्रदेश सरकारले पुँजीगततर्फ रु.१७ अर्ब ५९ करोड ५६ लाख खर्च गरेको मध्ये रु.२ अर्ब २३ करोड १४ लाख मोविलाइजेशन पेस्की रहेको प्रदेशको आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनबाट देखिन्छ । उक्त पेस्की रकम कुल पुँजीगत खर्चको १२.६८ प्रतिशत रहेको छ । बजेट खर्चमा वृद्धि गर्न पेस्की दिने तर समयमा फछ्यौंट नगर्ने परिपाटीमा सुधार हुनुपर्दछ।

२२. **रकमान्तर**- विनियोजन ऐन, २०७७ को दफा ७ को व्यवस्था वमोजिम मन्त्रालयले २०७७।७८ मा ९ हजार ३८१ वटा कार्यक्रममा रु.१३ अर्ब ७३ करोड १७ लाख (शुरु बजेटको ३९.४१ प्रतिशत) रकमान्तर गरेको छ । सोमध्ये चालुतर्फ ३ हजार २१० कार्यक्रममा रु.२ अर्ब ७५ करोड ९२ लाख र पुँजीगततर्फ ६ हजार १७१ कार्यक्रममा रु.१० अर्ब ९७ करोड २५ लाख रहेको छ। रकमान्तर सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा देहायवमोजिम छन् ।

२२.१. मन्त्रालयले २०७७।७८ मा गरेको कुल रकमान्तरमध्ये प्रथम चौमासिकमा ३० प्रतिशत, दोस्रो चौमासिकमा २० प्रतिशत, तेस्रो चौमासिकमा ५० प्रतिशत, आषाढ महिनामा २८ प्रतिशत र आषाढ महिनाको अन्तिम ४ दिनमा मात्र रु.९४ करोड ६२ लाख १५ हजार अर्थात कुल रकमान्तरको ७ प्रतिशत भन्दा बढी रकमान्तर गरेको छ । आर्थिक वर्षको अन्त्यमा गरिने रकमान्तरले विनियोजित बजेटको प्रभावकारिता घटाउने हुँदा रकमान्तर गर्ने पद्धतिलाई नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

२२.२. विनियोजन ऐन, २०७७ को दफा ७ को उपदफा ८ मा जुन खर्च शीर्षकमा थप रकमान्तर गरिने हो सो खर्च शीर्षकमा शुरु विनियोजित रकमको २५ प्रतिशतसम्मको रकमान्तर गर्न सकिने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले २०७७।७८ मा विभिन्न खर्च शीर्षकमा शुरु विनियोजित बजेटको २५ प्रतिशत भन्दा बढी

रु.८ अर्ब ६ करोड ३९ लाख ७ हजार बजेट रकमान्तर गरेको उचित देखिएन । कानुनको परिपालना गरी रकमान्तर गर्नुपर्दछ।

२२.३. विनियोजन ऐन, २०७७ को दफा ७ को उपदफा ८ मा रकमान्तर गर्दा बजेट विनियोजन भएको खर्च शीर्षकमा शुरु बजेटको २५ प्रतिशत सम्म मात्र रकमान्तर गर्न सकिने व्यवस्था भएकोमा शुरुमा बजेट विनियोजन नगरेका ३ खर्च शीर्षकमा रु.३५ लाख ६० हजार रकमान्तर गरेको नियम सम्मत देखिएन। फर्निचर तथा फिक्चर्स खरिद गर्न उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, कास्कीलाई रु.२० लाख ९५ हजार, कृषि विकास निर्देशनालय, पोखरालाई फर्निचर तथा फिक्चर्स खरिद गर्न रु.५ लाख, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमार्फत एक पर्वतारोहीलाई पर्वतारोहण सहायताका लागि रु.८ लाख, सामाजिक विकास मन्त्रालयलाई पदाधिकारी अन्य भत्ताका लागि रु.१ लाख ६५ हजार बजेटमा उल्लेख नभएको खर्च शीर्षकमा रकमान्तर गरेको देखिन्छ । कानुनको परिपालना गरी रकमान्तर गर्नुपर्दछ ।

२२.४. आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम ३२(१) मा पहिलो त्रैमासिक अवधि समाप्त नभएसम्म र बजेट विनियोजन नभएको खर्च शीर्षकमा रकमान्तर गर्न नपाइने व्यवस्था छ। पहिलो त्रैमासिकमा अर्थ विविधबाट रु.८ करोड ९५ लाख ८७ हजार र अन्य कार्यक्रम बजेटबाट रु.२ अर्ब ९९ करोड ५४ लाख रकमान्तर गरेको छ । उदाहरणको रुपमा कास्कीको इलाका प्रहरी कार्यालय/प्रहरी चौकी निर्माणका लागि रु.१७ करोड ५६ लाख ९७ हजार, पर्यटन कार्यालय पोखरा कास्कीलाई प्याराग्लाइडिङ पूर्वाधार निर्माणका लागि रु.१ करोड, कृषि ज्ञान केन्द्र तनहुंलाई नयाँ व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रम सञ्चालनका लागि रु.३ करोड ८५ लाख, पूर्वाधार विकास कार्यालय, गोरखालाई नाल्याङ्ग छेकाम्पार सिर्दिबास सडकको लागि रु.६ करोड, गण्डकी प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान कास्कीलाई भवन मर्मत सम्भार कार्यको लागि रु.५ करोड, शिक्षा विकास निर्देशनालय कास्कीलाई एस. ई. ई. परीक्षा सञ्चालन गर्नका लागि रु.४ करोड ८२ हजार प्रथम त्रैमासिकमा रकमान्तर गरेको देखिन्छ । श्रावणमा भदौ असोजमा रकमान्तर गरी बजेट व्यवस्था गर्ने परिपाटी बजेट सिद्धान्त विपरीत छ। यसरी रकमान्तर गर्ने परिपाटीमा नियन्त्रण हुनुपर्दछ।

२३. **वित्तीय सुशासन -** आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ मा प्रभावकारी वित्तीय व्यवस्थापन मार्फत पारदर्शिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्नु सरकारको दायित्व हुने उल्लेख छ। समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना, ठेक्का बन्दोवस्त, चालु खर्चको सीमा निर्धारण, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गर्ने जस्ता क्षेत्रमा चुनौती रहेका छन् । चुनौती सम्बोधन गर्न बजेट सूचना व्यवस्थापन प्रणाली, लागत लाभ विश्लेषण सहितको योजना तथा कार्यक्रम, सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान, कम्प्यूटरमा आधारित लेखा प्रणालीको प्रयोग जस्ता क्षेत्रमा सुधार गरी वित्तीय व्यवस्थापनमा जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्नुपर्दछ ।

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय

२४. **प्रदेश संचित कोष -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ४ बमोजिम प्रदेश संचित कोषको लेखा अद्यावधिक रुपमा राख्ने तथा त्यसको वार्षिक वित्तीय विवरण तयार गर्ने कर्तव्य र उत्तरादायित्व

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयको हुने व्यवस्था छ । प्रदेशको संचित कोषको हिसाब विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

(रु. हजारमा)

विवरण	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७६/७७
१. राजस्व तथा अनुदान	२३७७७९०	२२२३५७३०
क. राजस्व	९७३३०४४	७०६०५२२
अ. कर	८४१९७६६	६०२४२६२
आ अन्य राजस्व	१०६१३९२	७२९५०४
इ प्राकृतिक श्रोत वापतको रोयल्टी	२५१८८६	३०६७५६
ख. वित्तीय हस्तान्तरण बाट प्राप्त रकम	१३९६८४६०	१५१०७८३३
अ. समानिकरण	७११२६००	७११२२००
आ. सःशर्त	४८१६९६०	६०२४०३३
इ. समपुरक	१४९८९००	१११११६००
ई. बिशेष	५४००००	८६००००
ग. बेरूजु तथा अन्य प्राप्ती (बेरूजु असुली बापतको प्राप्ति)	७६२८५	६७३७५
२. यस वर्षको खुद प्राप्ती (१+२+३+४)	२३७७७७९०	२२२३५७३०
३. चालु तथा पुँजीगत तर्फको भुक्तानी	२३६९२१५३	१८६८०५४०
क. संचित कोष माथि व्ययभार हुने रकमबाट खर्च	२९१८	४६३९
अ. चालु खर्च	२९१८	४६३९
आ. पुंजीगत खर्च		
ख. विनियोजन ऐनद्वारा भएको खर्च	२३६८९२३५	१८६७५९०१
अ. चालु खर्च (अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण बाहेक)	६०९३६८०	४६९४१०५
आ. पुंजीगत खर्च	१७५९५५५४	१३९८१७९६
४. वित्तीय हस्तान्तरण	१९३११६८	१७२५६४९
५. अन्तर सरकारी कारोवार/अनुदान	१४१२२९९	२७८२४६९
६. अन्य कारोवारको समायोजन *	६६०९६	८४६४
७. यस वर्षको जम्मा भुक्तानी (६+७+८+९+१०)	२७१०१७१६	२३१९७१२२
८. यस अवधिको कोषमा भएको थप घट	३३२३९२६-	-९६१३९१.९२
(+/-) १२=(५-११)	०	०.
९. आर्थिक वर्षको सुरूवातको मौज्दात	६१८२१७३	७१४३५६५
१०. २०७६/७७ को सञ्चित कोष मिलान खातामा ट्रान्सफर गर्न छुट	६७८	०
११. आर्थिक वर्षको अन्त्यको मौज्दात (१२+१३)	२८५८९२४	६१८२१७३

२४.१. आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ को दफा ४ मा प्रदेश लेखा नियन्त्रक (२) कार्यालयले नेपाल सरकारवाट प्राप्त अनुदान, राजस्व वाँडफाँट अन्तर्गत प्राप्त रकम, प्रदेश सरकारको आय, ऋण तथा अनुदान र खर्चको विवरण साथै प्रदेश अन्तर्गतका स्थानीय तहहरूको एकिकृत वित्तीय प्रतिवेदन तयार गरी महालेखा परीक्षकले तोकेको ढाँचामा महालेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउनुपर्ने उल्लेख छ । प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, कास्कीले स्थानीय सरकारको एकीकृत प्रतिवेदन तयार नगरी प्रदेश सरकारको आर्थिक कारोवारको मात्र प्रतिवेदन पेश गरेको छ । कानुनमा तोकिएवमोजिम एकीकृत प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ।

२४.२. स्थानीय तहलाई यस आर्थिक वर्षमा कुल रु.१ अर्ब ९३ करोड १२ लाख वित्तीय हस्तान्तरण (समानिकरण, सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदान) गरेको छ । उक्त रकम सबै खर्च भए नभएको यकिन तथ्यांक नराखी हस्तान्तरण भएको रकमलाई खर्चमा उल्लेख गरेको कारण प्रस्तुत वित्तीय विवरणले खर्चको यथार्थ चित्रण गर्दैन । यसरी हस्तान्तरण भएको सबै रकम खर्च भएको उल्लेख गर्नु उचित देखिएन।

२४.३. प्रदेश विनियोजन ऐन अनुसार स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण भएको रकम मध्ये सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदानको रकम खर्च नभई बाँकी भएमा प्रदेश सरकारलाइ फिर्ता गर्नुपर्ने उल्लेख भएकोमा स्थानीय तहलाई पठाएको रकममध्ये खर्च नभई बाँकी रहेको रकम फिर्ता प्राप्त भएको अभिलेख नै राखेको छैन । यो वर्ष खर्च नभई बाँकी रकम फिर्ता गर्नुपर्ने गरी अनुदान शीर्षकमा कुल रु.८८ करोड ११ लाख वित्तीय हस्तान्तरण भएकोमा सोको खर्चको अभिलेख प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयसँग छैन। खर्च नभई बाँकी रहेको रकम यकिन गरी फिर्ता गर्नुपर्दछ।

२४.४. स्थानीय तहहरूले संकलन गरी प्रदेश सरकारलाई पठाउनुपर्ने रकम विभाज्य कोषमा राख्नुपर्नेमा विभाज्य कोषमा राखे नराखेको यकिन गरेको छैन भने विभाज्य कोषमा राखेको रकम मध्येबाट प्रदेश सरकारलाई प्राप्त हुनुपर्ने र प्राप्त हुन बाँकी रकमको अभिलेख नराखी प्राप्त भएको रकम मात्र आम्दानी बाँधेको अवस्था छ । कार्यालयले प्राप्त हुनुपर्ने रकमको समेत अभिलेख व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ।

२४.५. प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई (समानिकरण, सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदान) वाहेक पटके अख्तियारी समेत प्रदान गरी रकम निकासा दिएकोमा सोको तथ्यांक अभिलेख प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयसँग छैन भने उक्त व्यहोरालाई वित्तीय प्रतिवेदनमा समावेश गरेको छैन। यस वर्ष आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालयले ६७ पालिकालाई रु.७८ लाख ८१ हजार बजेट विनियोजन गरेकोमा रु.७६ लाख ६८ हजार खर्च गरेको, सामाजिक विकास मन्त्रालयले ७८ पालिकालाई रु.३९ करोड ३९ लाख ५० हजार विनियोजन गरेकोमा रु.२८ करोड ३० लाख ३८ हजार खर्च गरेको, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयले १९ स्थानीय तहलाई रु.५ करोड ७० लाख बिनियोजन गरेकोमध्ये रु.३ करोड ५४ लाख १५ हजार खर्च गरेको छ ।

२४.६. प्रदेश सरकारले २०७७।७८ मा ५१ संघीय कार्यालयलाई रु.१ अर्ब १२ करोड १८ लाख ६० हजार विनियोजन गरी रु.७६ करोड २९ लाख २६ हजार खर्च गरेको छ । सम्बन्धित निकायबीच समन्वय गरी दोहोरो नपर्ने गरी बजेट निकासा गर्नुपर्दछ।

२४.७. राजस्व तथा अनुदानतर्फ कुल रु.२३ अर्ब ७७ करोड ७७ लाख प्राप्त देखाएकोमा सवारी साधन कर रु.८२ करोड ७२ लाख १४ हजार, प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी रु.२५ करोड १८ लाख ८६ हजार र मूल्य अभिवृद्धि करको रु.४० करोड ५४ लाख ९९ हजार आर्थिक वर्ष २०७८।७९ को राजश्व व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (रिम्स) मा समावेश भएको छ । प्राप्त रकमलाई समयमै राजस्व व्यवस्थापन प्रणाली समाबेश गर्नुपर्दछ ।

२५. **समपूरक अनुदान** -प्रदेश समपूरक अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ को दफा ६ उपदफा १ मा प्रदेशलाई कल लागतको अधिकतम ५० प्रतिशत रकम समपूरक अनुदान प्रदान गर्ने उल्लेख भएकोले

प्रदेश सरकार र संघीय सरकारको लागत सहभागितामा योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ । यो वर्ष संघीय सरकारबाट समपूरक अनुदान रु.१ अर्ब ४९ करोड ८९ लाख प्राप्त भएको छ । प्रदेश सरकारको योगदान खुल्ने गरी खर्चको अद्यावधिक अभिलेख नभएको कारण प्रदेश सरकारको योगदान एकिन गर्न सकिएन । संघ र प्रदेशको अनुपात मिल्ने गरी खर्च गर्ने र सोको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

२६. **अनुदानको विवरण -** विनियोजन ऐन, २०७७ को दफा ४(४) मा स्थानीय तहले प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा प्रत्येक वर्षको कार्तिक १५, माघ १५, वैशाख १५ गतेभित्र वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट खर्च भएको रकमको विवरण र अर्को आर्थिक वर्षको श्रावण मसान्तभित्र वार्षिक आर्थिक विवरण बुझाई सक्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा अधिकांश स्थानीय तहले प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा बुझाएको छैन। कानुनको परिपालना गरी तोकिएको समयमा विवरण पेश गर्नुपर्दछ ।

२७. **प्रदेश आकस्मिक कोष -** प्रदेश सरकारले गत वर्ष रु.१ करोड र यस वर्ष रु.१ करोड समेत रु.२ करोड प्रदेश आकस्मिक कोषमा जम्मा गरेकोमा हालसम्म उक्त रकम खर्च गर्नको लागि कार्यविधि तयार गरेको देखिदैन । उक्त कोषको मौज्दात रकम प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले तयार गरेको एकीकृत वित्तीय प्रतिवेदनमा समाबेश गरेको छ । कार्यविधि बनाई कोष सञ्चालन गर्नुपर्दछ।

२८. **जिल्लागत बजेट र खर्च -** प्रदेश सरकारको कुल खर्चमध्ये जिल्लागत बजेट र खर्चको विवरण अनुसार २०७७।७८ मा प्रदेश सरकार अन्तर्गतका ११ जिल्लाहरूको खर्चको तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा गोरखा, वाग्लुङ्ग र नवलपुर जिल्ला कुल विनियोजनको तुलनामा क्रमश पहिलो, दोश्रो र तेश्रो स्थानमा छन् । कास्की जिल्ला सबभन्दा कम अर्थात बजेटको ५३.०७ प्रतिशत खर्च गरेको छ । प्रदेश सरकारको कुल बजेट रु.३४ अर्ब ८४ करोड २२ लाख रहेकोमा जिल्लागत रुपमा प्राप्त वित्तीय विवरणमा कुल बजेट रु.३६ अर्ब ७० करोड ८८ लाख देखाएको छ । प्रदेशको कुल बजेटको तुलनामा रु.१ अर्ब ८६ करोड ६७ लाख बढी देखिएकोले जिल्लागत बजेटको अभिलेखांकन यथार्थपरक छैन। जिल्लागत कुल बजेट बिनियोजनमध्ये कास्की जिल्लामा ३७.५८ प्रतिशत र मनाङमा २.१७ प्रतिशत बजेट विनियोजन गरेको देखिन्छ । एकीकृत वित्तीय विवरण र जिल्लागत एकीकृत विवरणमा तालमेल हुनुपर्दछ।

२९. **कार्यसंचालन कोष -** गण्डकी प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा २२ मा प्रदेश स्थित सरकारी कोषको एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्ने जिम्मेवारी प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयको हुने व्यवस्था छ । प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले पेश गरेको विवरण अनुसार ११ जिल्लामा कार्यसंचालन कोषको कारोबार सञ्चालनमा रहेको छ । कार्यसंचालन कोषमा स्रेस्ता अनुसार गतवर्षको मौज्दात रु.२७ करोड ६७ लाख र यस वर्षको आम्दानी रु.१ अर्ब २३ करोड ५१ लाख समेत जम्मा आय रु.१ अर्ब ५१ करोड १८ लाख मध्ये रु.८९ करोड ३३ लाख खर्च भई रु.६१ करोड ८५ लाख मौज्दात रहेको छ । प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले रु.६१ करोड ८२ लाख मौज्दात देखाएको छ । गोरखा जिल्लास्थित कार्यालयको स्रेस्ता तथा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयको स्रेस्तामा फरक पर्न गएको रु.३ लाख समायोजन गरी हिसाब मिलान गर्नुपर्दछ । गत वर्ष प्रदेश एकल कोष खाताले रु.३१ करोड ७७ लाख ३८ हजार मौज्दात देखाएकोमा यो वर्ष रु.२७ करोड ६७ लाख २५ हजार मात्र शुरु

मोज्दात देखाएको छ । यसरी रु.४ करोड १० लाख १३ हजार घटी जिम्मेवारी देखिएकोले कार्यसञ्चालन कोषको केन्द्रीय हिसाब यथार्थपरक देखिएन ।

३०. **धरौटी -** प्रदेश अन्तर्गत ११ मन्त्रालय तथा निकायमा गतवर्षको धरौटी जिम्मेवारी रु.७६ करोड ३६ लाख ४३ हजार र यस वर्ष प्राप्त रु. ७४ करोड ९७ लाख ४३ हजार समेत रु.१ अर्ब ५१ करोड ३३ लाख ८६ हजार धरौटी आम्दानी भएकोमा सदरस्याहा र फिर्ता समेत रु.२९ करोड ३२ लाख ४ हजार खर्च भई रु.१ अर्ब २२ करोड १ लाख ८२ हजार बाँकी रहेको देखिन्छ । प्रदेश एकल कोष खाताले गत वर्षको मौज्दात रु.७४ करोड ९३ लाख ५३ हजार देखाएको छ । यसरी रु.१ करोड ४२ लाख ९० हजार जिम्मेवारी फरक देखिएकोले धरौटीको केन्द्रीय हिसाब यथार्थपरक देखिएन ।

३०.१. प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले प्रदेश मन्त्रालय अन्तर्गतको निकाय वा कार्यालयभित्र नपर्ने ६ संघीय कार्यालयहरूको धरौटी रकम रु.३५ लाख ३० हजार सामाजिक विकास मन्त्रालयको धरौटीमा समावेश गरी एकीकृत आर्थिक विवरण तयार गरेको छ । प्रदेश अन्तर्गत नपरेका कार्यालयहरूको धरौटी रकम समेत समावेश गरी प्रमाणित गरेको आर्थिक विवरण यथार्थपरक देखिएन।

३१. **सरकारी सम्पत्तिको अभिलेख तथा प्रतिवेदन -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ४९ मा प्रत्येक कार्यालयले आफ्नो जिम्मामा रहेको घर जग्गा, सवारी साधन लगायतका जिन्सी मालसामानको लगत अद्यावधिक गरी राख्नुपर्ने, मन्त्रालय लगायतका तालुक निकायले आफ्नो मातहतका सम्पुर्ण कार्यालयको जिन्सीको एकीकृत प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने तथा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले सम्पूर्ण प्रदेश सरकारी कार्यालयको सम्पत्तिको अभिलेख अद्यावधिक गर्नुपर्ने उल्लेख छ। तर कार्यालयले एकिकृत सम्पत्तिको विवरण तयार नगरेको कारण कुल सम्पत्ति कति छ यकिन हुन सकेन । ऐनमा भएको व्यवस्थाको कार्यान्वयन हुनुपर्दछ।

३२. **आन्तरिक लेखापरीक्षण -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३२(१) मा प्रदेशभित्रको आर्थिक प्रशासन सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयको हुने उल्लेख छ । आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई स्वतन्त्र, निष्पक्ष र प्रभावकारी बनाउन आन्तरिक लेखापरीक्षण र आर्थिक प्रशासन सञ्चालनका लागि अलग कर्मचारी खटाउने व्यवस्था भएकोमा तद्अनुरूप कर्मचारीको व्यवस्था गरेको छैन । ऐनमा भएको व्यवस्थाको पालना गरी आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ ।

३३. **बेरुजुको लगत -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३६(२) मा प्रदेशस्तरको केन्द्रीय निकायले आफ्नो र मातहतका सबै कार्यालयहरूको बेरुजुको अभिलेख अद्यावधिक गरी प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउने र कार्यालयले यसरी प्राप्त बेरुजुको एकीकृत लगत राख्ने व्यवस्था मिलाउने उल्लेख छ। सो बमोजिमको एकीकृत लगत राखेको छैन । कानुनी व्यवस्थाको पालन गरी बेरुजुको एकीकृत लगत राख्नुपर्दछ।

- **बेरुजु स्थिति -** मन्त्रालय तथा मातहतका १३ कार्यालयको लेखापरीक्षणबाट लगती बेरुजु देखिएको छैन। यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची- ९** मा रहेको छ ।

आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्य क्षेत्रमा प्रदेशको शान्ति सुव्यवस्था र सुरक्षा कायम गर्ने, प्रदेश स्तरका इन्टरनेट सेवा र अनलाइन तथा अन्य प्रविधिमा आधारित सञ्चार माध्यमको दर्ता, अभिलेख, अनुमति, नवीकरण, अनुगमन र नियमन गर्ने तथा प्रदेशको लागि आवश्यक पर्ने नीति एवं कानुनहरूको तर्जुमा, समसामयिक संशोधन र फैसला कार्यान्वयन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालयको विनियोजन रु.५० करोड ५८ लाख १ हजार, राजस्व रु.११ लाख ९३ हजार, धरौटी रु.१ करोड ३५ लाख ९१ हजार र अन्य कारोवार रु.१५ करोड ६० लाख २५ हजार समेत रु.६७ करोड ६६ लाख १० हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कार्य जिम्मेवारी -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ वमोजिम आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालयले संघीय कानुन वमोजिम प्रदेश प्रहरी सञ्चालन, व्यावस्थापन र नियमन, प्रदेश भित्रका गैरसरकारी संघ, संस्थाहरूको अभिलेख र समन्वय, संघीय मापदण्ड बमोजिम हातहतियार, खरखजाना तथा विष्फोटक पदार्थको नियमन, प्रदेशस्तरमा तारयुक्त र तारहित ब्रोडल्याण्ड पूर्वाधारको विकास व्यवस्थापन र नियमन, प्रदेशभित्र टेलिसेन्टर संचालन, व्यवस्थापन र नियमन, फौजदारी कार्यविधि कानुनको कार्यान्वयन, अपराध तथा यातना पीडितको पुनर्स्थापना क्षतिपूर्ति, निवारक नजरबन्द र स्थानहद सम्बन्धी अन्तर प्रदेश सम्बन्ध, स्थानीय प्रशासनको सञ्चालन, व्यवस्थापन र समन्वय लगायतका कार्य जिम्मेवारी कार्यान्वयन हुन बाँकी देखिन्छ । तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्नुपर्दछ ।

२. **कानुन निर्माण -** प्रदेश सरकार कार्य विभाजन नियमावली, २०७४ को अनुसूची २ मा मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र उल्लेख रहेको छ । संघीय संरचना अनुसार प्रदेशको संचालन र व्यवस्थापन कार्यको लागि २०७७।७८ सम्म ५० ऐन, १२ नियमावली स्वीकृत भएका छन् भने यस वर्ष ११ कार्यविधि २ निर्देशिका, २ गठन आदेश निर्माणका लागी सहमति प्रदान गरिएको छ। मन्त्रालयले प्रदान गर्ने सेवा प्रवाह प्रभावकारी र गुणस्तरीय तुल्याउन आवश्यक कानुन तर्जुमा र स्वीकृतिको साथै कानुनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

३. **वार्षिक लक्ष्य प्रगति -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७६ को नियम २६ र २७ मा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायले अनुसूची-३ को ढाँचामा प्रगति विवरण तयार गरी समिक्षा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। मन्त्रालयले भौतिक लक्ष्य र प्रगति देखिने गरी तोकिएको ढाँचामा प्रगति विवरण तयार गरेको छैन। तोकिएको ढाँचामा प्रगति विवरण तयार गर्नुपर्दछ ।

४. **दरबन्दी र पदपूर्ति -** मन्त्रालयको स्वीकृत दरबन्दी ३८ मध्ये ३० पदपूर्ति भई उप-सचिव १ सहित ८ पद रिक्त रहेको देखिन्छ । दरबन्दी रिक्त रहँदा मन्त्रालयको कार्यसम्पादनमा असर पर्ने भएकाले रिक्त दरबन्दी पूर्ति गरिनुपर्दछ ।

५. **सवारी साधन खरिद -** मन्त्रालयले यस वर्ष ५ पिकअप गाडी, एक स्कारपियो जिप र एक बस सहित ७ वटा सवारी साधन ३ प्याकेजमा खरिद गर्न रु.३ करोड ११ लाख ४० हजारको ३ वटा लागत अनुमान तयार गरी वोलपत्र माग गरेकोमा रु.३ करोड ११ लाख ९ हजारमा खरिद गरेको छ । खरिद गरिएका सवारी साधनहरू मध्ये जिप र एउटा पिक अप गाडी मन्त्रालयले प्रयोग गरेको छ भने ४ वटा पिक गाडी र एउटा बस गण्डकी प्रदेश प्रहरी कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरेको छ । मन्त्रालयले एउटै लागत अनुमान तयार गरी सवारी साधन खरिद गर्न सकिनेमा ३ प्याकेजमा खरिद गरेको छ । सवारी साधन खरिदको मापदण्ड तयार गरी खरिद कार्य प्रतिस्पर्धी र मितव्ययी बनाउनुपर्दछ ।

६. **प्रदेश गौरवका आयोजना -** यस मन्त्रालयले कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी पाएको प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन अवस्था निम्नानुसार रहेको छः

६.१. पोखरा महानगरको जामुने बोटमा सूचना प्रविधि पार्क निर्माण र सञ्चालन गरी डिजिटल गण्डकी प्रदेश बनाउने र प्रदेशलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारसँग जोड्ने उद्देश्य रहेको, पार्क निर्माण कार्यको सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन तयार पारिएको, पर्खाल निर्माण कार्य भएको, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार तयार गर्ने कार्यारम्भ गरीएको भएतापनि निर्माण कार्य शुरु गरेको पाइएन । उक्त आयोजनामा यो वर्ष रु.३५ लाख बजेट व्यवस्था भएकोमा रु. १४ लाख २८ हजार (४०.८० प्रतिशत) र हालसम्म रु.१५ लाख ५९ हजार खर्च भएको छ । कार्यतालिका बनाइ निर्माण कार्य गरिनुपर्दछ ।

६.२. प्रदेश प्रहरी तालिम केन्द्र निर्माण गरी प्रहरी प्रशासनलाई दक्ष बनाउने उद्देश्य रहेको प्रदेश प्रहरी तालिम केन्द्रको भौतिक संरचना निर्माण कार्यको लागि यो वर्ष रु.५ करोड ७१ लाख बजेट व्यवस्था भएकोमा रु.४ करोड ३० लाख २७ हजार खर्च गरी ७५.३५ प्रतिशत वित्तीय प्रगति हासिल गरेको छ । उक्त तालिम केन्द्रमा हालसम्म रु.५ करोड ७८ लाख ४ हजार खर्च भए पनि निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छैन।

- **बेरुजु स्थिति -** मन्त्रालयको लेखापरीक्षणबाट रु.३ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदनको प्रतिक्रियाबाट फर्स्यौट नभई सो बेरुजु बाँकी रहेको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-९** मा रहेको छ ।

उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्य क्षेत्रमा उद्योग, वाणिज्य, आपूर्ति, वन तथा भू-संरक्षण, वातावरण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन एवं धार्मिक तथा साँस्कृतिक क्षेत्रमा नीति, कानुन एवं कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतसमेत ३० कार्यालयको विनियोजन रु.१ अर्ब ४२ करोड ८० लाख ९ हजार, राजस्व रु.१८ करोड ४६ लाख १४ हजार, धरौटी रु.९ करोड ९८ लाख २३ हजार र अन्य कारोवार रु.१७ करोड ८७ लाख १८ हजार समेत रु.१ अर्ब ८९ करोड ११ लाख ६४ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ। लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कार्य जिम्मेवारी -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार प्रदेश सरकारको कार्य विभाजन नियमावलीमा उल्लेख भएकामध्ये सिन्डिकेट तथा कार्टेलिङ नियन्त्रण, परिवहन प्रणाली तथा कार्गो व्यवस्थापन, कलकारखाना र औद्योगिकीकरण सम्बन्धी नीति, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, औद्योगिक वस्तुको निर्यात प्रवर्द्धन, मूल्य र कालोबजारी तथा कृत्रिम अभाव नियन्त्रण एवं नियमन, उपभोक्ता अदालत गठन र सञ्चालन, हानिकारक पदार्थहरूको नियमन तथा व्यवस्थापन लगायतका कार्य गर्न बाँकी देखिन्छ । कार्ययोजना बनाई तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्नुपर्दछ ।

२. **नीति तथा कार्यक्रम -** प्रदेश सरकारले २०७७/७८ को नीति तथा कार्यक्रम मार्फत घोषणा भएका गण्डकी प्रदेशलाई नेपालको पर्यटन हव र पोखरालाई नेपालको पर्यटकीय राजधानीको रुपमा विकास गर्ने, नेपाल सरकार र अन्तर प्रदेश सहकार्यमा काठमाण्डौ-पोखरा-लुम्बिनीलाई गौतमबुद्ध स्वर्णिम त्रिकोणको रुपमा र मुक्तिनाथ-पोखरा-देवघाट-जनकपुरलाई धार्मिक साँस्कृतिक पर्यटकीय मार्गको रुपमा विकास गर्ने, प्रदेशको राजधानी पोखरालाई नेपालका प्रमुख शहर, प्रादेशिक राजधानी र छिमेकी देशका शहरसँग हवाई मार्गद्धारा जोड्ने प्रमुख पर्यटकीय स्थललाई सुरक्षित गन्तव्यको रुपमा विकास गर्न स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा हेलिप्याड लगायतका पूर्वाधार निर्माण गर्ने, मुस्ताङ् जिल्लामा जियो पार्क र मिनि मुस्ताङको स्थापना तथा व्यवस्थापन गर्न नेपाल सरकार, स्थानीय तह र निजी क्षेत्र तथा गैरसरकारी संस्थासँग सहकार्य गर्ने, विपन्न परिवारलाई लक्षित गरी आगामी आर्थिक वर्षमा सुपथ मूल्य कार्ड वितरण कार्यक्रम प्रारम्भ गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरूका लागि बजेट विनियोजन नभएको कारण कार्यान्वयन गरेको देखिएन । नीति तथा कार्यक्रम बीच तालमेल हुने गरी बजेट बिनियोजन गर्नुपर्दछ।

३. **आवधिक योजना कार्यान्वयन -** प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना २०७६।७७-२०८०/८१ लागु भएको छ। योजनामा उल्लेख भएका वातावरणमैत्री उत्पादनलाई हरित सिर्टिफिकेटको व्यवस्था, प्रदुषण मापन गर्ने प्रयोगशाला निर्माण तथा उपकरण जडान सुधारिएको चुल्हो तथा वैकल्पिक उर्जा प्रर्वद्धन कार्यक्रम, महत्वपुर्ण तथा संवेदनशिल क्षेत्रलाई वातावरण संरक्षण क्षेत्र कायम गरी संरक्षण गर्ने, प्लाष्टिकजन्य वस्तुको प्रयोग सम्वन्धी मापदण्ड निर्माण तथा प्लाष्टिकबाट डिजल बनाउन निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने, रेडियोधर्मी तथा विकिरणीय वस्तुको व्यवस्थापन गर्न प्रवन्ध मिलाउने, राष्ट्रिय वनको सीमा निर्धारण, वनमा आधारित ठूला उद्योग स्थापना सहयोग लगायतका कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन सकेको

छैन । आवधिक योजना, नीति तथा कार्यक्रम अनुसार बजेट व्यवस्थापन गरी योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

४. **बजेट वक्तव्यको कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकारको २०७७/०७८ को बजेट वक्तव्यमा प्रदेशको हिमाली क्षेत्रका कस्तुरी मृग संरक्षण तथा प्रजननका लागि फार्म स्थापना, धौवादी फलाम खानी सञ्चालन र मुस्ताङको लोमान्थाङ र गोरखाको गोरखा दरवारलाई विश्व सम्पदा सूचिमा सूचिकृत गर्ने तथा नेपाल ट्रष्ट अन्तर्गत रहेको हिमागृह रत्न मन्दिरको व्यवस्थापन गर्ने कार्यको लागि रु.१६ करोड ६० लाख बजेट विनियोजन भएकोमा कार्यान्वयन गरेको छैन।कस्तुरी मृग पालन तथा प्रजनन कार्यक्रममा यो वर्ष रु.१ करोड ५० लाख विनियोजन गरेकोमा रु.५८ लाख ५ हजार अर्थात ३९ प्रतिशत मात्र खर्च गरेको छ।त्यस्तै ताल सिमसार संरक्षण कार्यक्रमका लागि यस वर्ष रु.१ करोड २४ लाख बजेट विनियोजन रु.६९ लाख अर्थात ५६ प्रतिशत खर्च गरेको छ । धौलागिरी क्षेत्रलाई संरक्षण क्षेत्र घोषणा गर्न सम्भाव्यता अध्ययनमा बजेट व्यवस्था नभएको कारण कार्यान्वयनमा आएको छैन ।

५. **प्रदेश गौरवका आयोजना -** प्रदेश सरकारले विशेष महत्त्वका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रदेश गौरवका आयोजनाको रुपमा पहिचान गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी पाएका ४ आयोजनामा यो वर्ष रु.१५ करोड ३० लाख बजेट विनियोजन भएकोमा रु.१४ करोड ७ लाख खर्च भएको छ। सो सम्बन्धमा देखिएको व्यहोरा निम्नानुसार रहेका छन् ।

५.१. फेवातालको क्षेत्र निर्धारण गर्ने, दायाँबायाँ ढल निर्माण गर्ने, जलाधार क्षेत्र संरक्षण गर्ने र दाँयाबाँया सौन्दर्यकरण गरी पर्यटक आकर्षण गर्ने उद्देश्यले संचालित फेवातालको संरक्षण र सौन्दर्यकरण आयोजनाको लागि रु.४ अर्ब ९२ करोड लागत अनुमान रहेकोमा यस वर्षको खर्च रु.८२ लाख समेत कुल रु.१४ करोड ९० लाख ५ हजार खर्च भएको छ । हालसम्म लागत अनुमानको ३.०३ प्रतिशत मात्र खर्च भएको छ।

५.२. ग्रामीण पर्यटनलाई टेवा पुरयाउने उद्देश्यले संचालित होमस्टे पर्वद्धन कार्यक्रम २०७५।७६ मा शुरु भई रु.२८ करोड १७ लाख ४२ हजार खर्च भएकोमा पहिलो पञ्चवर्षिय योजना २०७६।७७ बाट घरबास होमस्टे विस्तार तथा सुदृढीकरण आयोजनाको रुपमा राष्ट्रिय गौरबका आयोजना घोषणा भएको छ । आयोजनाको रु.५५ करोड लागत अनुमान रहेकोमा यो वर्ष होमस्टेहरूको पूर्वाधार विकास कार्यहरूमा रु.१२ करोड ७३ लाख ९ हजार खर्च भई हालसम्म रु.४० करोड ९० लाख ५१ हजार खर्च भएको छ । अनुदानबाट पर्यटन प्रर्वद्धनमा भएको प्रभावको मूल्याङ्कन गरेको छैन ।

५.३. प्रदेश औद्योगिक क्षेत्रको विकास गर्ने उद्देश्यले कास्की र तनहुँको विचमा पर्ने तल्लो पुडिटार र नवलपुरको लोकाहामा औद्योगिक क्षेत्र निर्माणको लागि यस वर्ष रु.१ करोड १५ लाख बजेट विनियोजन भएकोमा जग्गा प्राप्ती नभएको कारण खर्च भएको छैन ।उक्त २ स्थानको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन कार्यको लागि रु.१५ लाख विनियोजन भएकोमा प्रतिवेदन तयार भएको छैन। प्रदेश गौरवका आयोजनामा पर्याप्त बजेट बिनियोजन गरी समयमै कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

६. **विनियोजन दक्षता -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ८ वमोजिम मन्त्रालयले साधारण खर्च र वित्तीय व्यवस्थाको लागि बजेट प्रस्ताव गर्दा खर्च सिर्जना हुने स्पष्ट आधार सहित बजेट प्रस्ताव गरी विनियोजन गरिएको रकममा खर्चको दक्षता बढाउनुपर्ने उल्लेख छ । यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयको लागि रु.१ अर्ब ८८ करोड ६४ लाख बजेट विनियोजन भएकोमा रु.१ अर्ब ४२ करोड ८० लाख अर्थात बजेटको ७५.७० प्रतिशत खर्च भएको छ। उक्त खर्चमध्ये ६३.५१ प्रतिशत चालु

र ३६.४९ पुँजीगत खर्च रहेको छ । बजेट प्रस्ताव गर्दा खर्चको स्पष्ट आधार तथा कार्यक्रम निर्धारण गरी खर्च गर्ने दक्षतामा वृद्धि गर्नुपर्दछ ।

७. **वनको जग्गा उपयोग -** वन नियमावली, २०५१ को नियम २० मा राष्ट्रिय वा अन्तराष्ट्रिय सरकारी वा गैरसरकारी संस्थालाई तोकिएको शर्तमा तोकिएको क्षेत्र र अवधिको लागि बोलकबोल माध्ययमवाट बन क्षेत्र उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था छ । गण्डकी प्रदेश अन्तर्गतको वन क्षेत्र विकास र वातावरणबीच सन्तुलन कायम गर्ने उद्देश्यले पूर्वाधार निर्माणमा सहजिकरण गर्नका लागि हाइड्रो पावर, हाइटेन्सन लाइन, खानेपानी, स्वास्थ्य केन्द्र र रिसोर्ट लगायतका विभिन्न ४३ वटा आयोजनालाई ३६१.८१ हेक्टर वन क्षेत्र उपलब्ध गराउन र भोगाधिकारका लागि सिफारिस गरिएकोमा सम्झौता बमोजिमको रोयल्टी/शुल्क प्राप्त भए नभएको विवरण पेश भएन । सम्झौताको शर्तहरू पूर्ण रुपमा पालना गराउनुपर्दछ।

८. **काठ मौज्दात -** मन्त्रालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार राष्ट्रिय गौरवका आयोजना अन्तर्गत कटान भएको, जिल्ला आपुर्ति समितिलाई दिनुपर्ने काठ, साझेदारी वन, सामुदायिक वन तथा सरकारद्वारा व्यवस्थित वन आदिमा कुल १ लाख ९ हजार ५५९ क्युबिक फिट मौज्दात रहेको देखिन्छ । उक्त मौज्दात रहेको काठ समयमै लिलाम बिक्री नगर्दा गुणस्तरमा ह्रास आई प्रयोगमा ल्याउन नसकिने र बिक्रीबाट प्राप्त हुने राजस्व घट्न जाने हुँदा समयमै लिलाम बिक्री गर्नुपर्दछ ।

९. **विरुवा संरक्षण -** मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयहरूले २०७७।७८ मा २५ लाख १७ हजार ३२१ विरुवा उत्पादनमा रु.५ करोड ६१ लाख ८४ हजार खर्च गरेकोले प्रति विरुवा लागत रु.२२.३२ परेको छ । प्रत्येक वर्ष नियमित कार्यक्रमको रूपमा बिरुवा उत्पादन गरी वितरण एवं रोपण गर्ने गरेको भएपनि विरुवा संरक्षणमा उचित ध्यान पुर्याउन सकेको देखिदैन । रोपिएका बिरुवाहरूको संरक्षणमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

डिभिजन वन कार्यालयहरू

१०. **वन पैदावार शुल्क -** वन पैदावार संकलन तथा बिक्री वितरण निर्देशिका, २०७३ अनुसार वन पैदावारको लिलाम बिक्रीबाट प्राप्त रकममध्ये ९० प्रतिशत रकम नेपाल सरकारको राजस्व खातामा र १० प्रतिशत स्थानीय निकायलाई पठाउनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । डिभिजन वन कार्यालय, नवलपुरले स्थानीय तहलाई पठाउनुपर्ने रु.५४ लाख ७० हजार धरौटी खातामा जम्मा गरी राखेको छ । उक्त रकम सम्बन्धित खातामा दाखिला गर्नुपर्दछ ।

११. **सम्झौता कार्यान्वयन -** वन तथा भू संरक्षण विभाग र एक प्रा. लि. बीच २०७६।७।२४ मा तनहुँमा चुनढुंगा उत्खनन कार्यका लागि वन क्षेत्रको भोगाधिकार उपलब्ध गराउने र सोमा रहेका रुख हटाउने स्वीकृति दिने सम्बन्धमा सम्झौता भएको छ । वन क्षेत्र स्थायी रुपमा प्रयोग गरे वापत ४.८५ हेक्टर क्षेत्रफल नेपाल सरकारलाई सट्टा उपलब्ध गराउने र उक्त जग्गामा प्रतिहेक्टर १६०० गोटाको दरले प्रा. लि.को खर्चमा वृक्षारोपण गर्ने, उत्खनन गर्दा हटाउनुपर्ने ९७९ रुख विरुवा हटाउन सक्ने र उक्त विरुवाको सट्टा १:२५ का दरले वृक्षारोपण गरी पाँच वर्षपछि डिभिजन वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गर्ने गरी सम्झौता भएको थियो । प्रा.लि.ले सट्टा जग्गा उपलब्ध गराएको भएतापनि सो जग्गा र उत्खनन गर्ने स्थानमा वृक्षारोपण गरेको देखिएन। कार्यालयले सट्टा जग्गामा वृक्षारोपण र स्याहार संभार गर्न

रु.४८ लाख ६० हजार र खानीस्थलको ९७९ रुख विरुवाको १:२५ का दरले सट्टा वृक्षारोपण र सम्भार गर्न रु.१ करोड १७ लाख ३७ हजार गरी जम्मा रु.१ करोड ६५ लाख ९६ हजार खर्च लाग्ने लागत अनुमान पेश गरेको छ। सम्झौता मितिले २ वर्षभित्र गरिसक्नुपर्ने कार्य नगरेकाले सम्बन्धितलाई जिम्मेवार गराई सम्झौता बमोजिमको कार्य यथाशिघ्र गर्नुपर्ने अन्यथा कार्यालयले लागत असुल गर्नुपर्दछ ।

१२. **वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग** - वन नियमावली, २०५१ को अनुसुची २० मा कवुलियती वनको वार्षिक दस्तुर उल्लेख गरिएको छ र उक्त शुल्क प्रत्येक १० वर्षमा पुनरावलोकन गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ। साविक वन्दिपुर ४ मा रहेको १९ रोपनी जग्गा एक रिसोर्टलाई होटल व्यवसाय सञ्चालन गर्न २०५४।११।२० मा प्रति हेक्टर प्रतिवर्ष रु.७७२ का दरले ४० वर्षलाई लिजमा दिने सम्झौता भएको देखियो । सम्झौता भएको वखतकै मूल्यलाई आधार मानी हालसम्म रोयल्टी संकलन हुँदै आएकोमा समयानुकुल सम्झौता परिमार्जन र पुनरावलोकन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१३. **होमस्टे कार्यक्रम** - होमस्टे क्षमता तथा अभिवृद्धि सशक्तिकरण तथा पूर्वाधार विकास कार्य संचालन कार्यविधि २०७६ को दफा ११ अनुसार होमस्टे क्षमता तथा अभिवृद्धि सशक्तिकरणको लागि एकल परियोजनालाई बढीमा रु.१५ लाख र संयुक्त परियोजनालाई बढीमा रु.३५ लाखसम्म अनुदान दिने व्यवस्था छ । यो वर्ष ११७ होमस्टेहरूको पूर्वाधार निर्माणको लागि पर्यटन कार्यालय मार्फत रु.१२ करोड ७३ लाख रकम खर्च गरेको देखिन्छ । खर्च भएकोमध्ये अधिकांश होमस्टेमा सामुदायिक भवन निर्माण, भ्यू टावर निर्माण, पद मार्ग निर्माण, शौचालय निर्माण आदिमा खर्च भएको देखिन्छ । निश्चित व्यक्ति र समूहलाई मात्र फाइदा हुने गरी अनुदान दिने र अनुदान प्राप्त गरेपश्चात होमस्टेबाट दिइने सेवा, सुविधा सुनिश्चित नहुँदा अनुदानको सही उपयोग भएको छ भन्न सकिएन। यस्तो अनुदान बितरणमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय तथा मातहतका समेत १९ निकायमा रु. २ करोड ३३ लाख ७० हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि २ निकायले रु.१२ लाख ८६ हजार फर्स्यौट गरेकोले रु.२ करोड २० लाख ८४ हजार बेरुजु बाँकी छ । सोमध्ये रु.१ लाख २० हजार म्याद नाघेको पेस्की बाँकी रहेको छ । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची -९** मा रहेको छ ।

भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्य क्षेत्रमा प्रदेशभित्रको भूमि प्रशासन र जग्गा नापजाँच, कृषि उत्पादन, पशु विकास तथा खाद्य पोषण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड र योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत ३४ समेत ३५ कार्यालयको विनियोजन रु.२ अर्ब ६ करोड ३३ लाख ३२ हजार, राजस्व रु.९७ करोड ४२ लाख ३० हजार, धरौटी रु.२ करोड २७ लाख ४ हजार र अन्य कारोवार रु.१२ लाख २० हजार समेत रु.३ अर्ब ६ करोड १४ लाख ८६ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कार्य जिम्मेवारी -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार मन्त्रालयको कार्य जिम्मेवारीमध्ये कृषिउपजको न्यूनतम समर्थन मूल्य तय गरी कार्यान्वयन, चरन तथा खर्क सम्बन्धी प्रादेशिक नीति तथा कानुन तर्जुमा, कृषिजन्य र पशुपंक्षीजन्य औषधि, विषादी र उपयोग सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, भूमि व्यवस्थापन, भूमि प्रशासन र जग्गा नापजाँच, भूमिसुधार, भू-उपयोग तथा चक्लाबन्दी सम्बन्धी प्रादेशिक नीति तथा नियमन, निजी, सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको प्रादेशिक अभिलेख, भूमिहिन सुकुम्बासी, दलित, मुक्त कमैया, हलिया, हरवा, चरवा आदि वर्गको बसोबास, जीविकोपार्जन र पुनः स्थापना सम्बन्धी प्रादेशिक नीति तथा कानुन, गरिबी निवारण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन तथा मापदण्डको तर्जुमा लगायतका काम हुन सकेको छैन । कार्य योजना वनाई तोकिएको जिम्मेवारी पुरा गर्नुपर्दछ।

उक्त नियमावलीमा प्रदेशस्तरको सिँचाई व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, कानुन तर्जुमा, योजना तथा आयोजना निर्माण कार्यान्वयन, सञ्चालन, मर्मत सम्भार, समन्वय र नियमन तथा अनुगमन मूल्याङ्कन लागयतका सिंचाईसँग सम्बन्धित सम्पुर्ण कार्य भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयलाई तोकिएकोमा यस वर्षको नीति कार्यक्रम र बजेट वक्तव्यमा खेतीयोग्य जमिनमा बाह्रैमहिना सिंचाई सुविधा पुऱ्याउन साना सिँचाईका नयाँ निर्माण, पुराना आयोजनाको स्तरोन्नति र मर्मत-सम्भार तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने कार्यक्रमलाई निरन्तरताको लागि मन्त्रालयलाई रु.२० करोड ४५ लाख बजेट विनियोजन भएकोमा रु.१९ करोड ८० लाख खर्च भएको छ । यसरी कार्य जिम्मेवारीमा तोकिएको कार्य बाँकी रहने र कार्य जिम्मेवारीमा नभएको काममा बजेट विनियोजन गरी कार्यक्रम संचालन गर्नु उपर्युक्त देखिएन ।

२. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन -** बजेट बनाउँदा नीति तथा कार्यक्रमलाई आधार लिनुपर्दछ । यस वर्षको नीति तथा कार्यक्रममा कृषि नीति तथा गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने, दुग्ध तथा दुग्धजन्य पदार्थ प्रर्वद्धन गर्न प्रादेशिक दुग्ध नीति तर्जुमा गर्ने, दुग्ध विकास वोर्डलाई क्रियाशिल बनाउने, नेपाल सरकारसँगको सहमतिमा स्वदेशी तथा विदेशी उन्नत नश्लको गाई र प्रविधि भित्र्याई प्रदेशलाई दुग्ध पदार्थमा आत्मनिर्भर बनाउन निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने, खाद्यान्न आपूर्ति सुनिश्चित गर्न प्रदेश र स्थानीय तहमा खाद्य बैंक स्थापना गर्न नेपाल सरकार र स्थानीय तहसँग सहकार्य गर्ने, कृषियोग्य भूमि, कृषि उत्पादन लगायतका तथ्याङ्क संकलन तथा अभिलेखिकरण गर्ने उल्लेख भएकोमा कार्यान्वयन भएको छैन। बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम अनुसारका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

३. **विनियोजन दक्षता** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ८ मा मन्त्रालयले साधारण खर्च र वित्तीय व्यवस्थाको लागि बजेट प्रस्ताव गर्दा खर्च सिर्जना हुने स्पष्ट आधार सहित बजेट प्रस्ताव गरी विनियोजन गरिएको रकममा खर्चको दक्षता बढाउनुपर्ने उल्लेख छ । यस वर्ष मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयको लागि रु.३ अर्ब २० करोड ९५ लाख ४४ बजेट विनियोजन भएकोमा रु.२ अर्ब ६ करोड ३३ लाख अर्थात बजेटको ६४.२९ प्रतिशत मात्र खर्च भएको अवस्था छ । उक्त खर्चमध्ये ८३.५८ प्रतिशत चालु खर्च रहेको छ भने १६.४१ पुँजिगत खर्च रहेको छ। मन्त्रालयको लागि मात्र रु.९२ करोड ६२ लाख ३३ हजार बजेट विनियोजन भएकोमा रु.३३ करोड ४८ लाख ७८ हजार अर्थात बजेटको ३६.१५ प्रतिशत मात्र खर्च भएको छ । बजेट प्रस्ताव गर्दा खर्चको स्पष्ट आधार तथा कार्यक्रम निर्धारण गरी बिनियोजित बजेट खर्च गर्ने दक्षतामा वृद्धि गर्नुपर्दछ ।

४. **रकमान्तर** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा १७ मा विनियोजन ऐनमा तोकिएको कुनै शीर्षकमा रकम नपुग भएमा सो नपुग भएको रकम कुनै शीर्षकमा वचत हुने भएमा विनियोजन ऐनमा तोकिएको सीमाभित्र रही आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले रकमान्तर गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । मन्त्रालय र मातहतको कार्यालयको लागि रु.३ अर्ब १६ करोड १० लाख बजेट विनियोजन भएकोमा रकमान्तरबाट थप भई रु.३ अर्ब २० करोड ९५ लाख कायम भएको छ । मन्त्रालयलबाट आषाढ १४ गते पछि विभिन्न शीर्षकमा रु.९४ लाख २६ हजार र आषाढ २८ गते मात्र रु.२९ लाख २० हजार रकमान्तर गरेको छ। आषाढको अन्तिममा रकमान्तर गर्ने परिपाटीमा सुधार हुनुपर्दछ ।

५. **पञ्चवर्षीय योजनाको कार्यान्वयन** - प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (२०७६।७७-२०८०।८१) लागु भएको छ । उक्त योजनामा कृषि तर्फ ७०, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास तर्फ ६७, खाद्य सुरक्षा तर्फ १५, भूमि व्यवस्थापन तर्फ १९ र सहकारी क्षेत्र तर्फ २० गरी जम्मा १२१ कार्यक्रमको ५ वर्षको लक्ष्य निर्धारण गरी जिम्मेवार निकाय मन्त्रालयलाई तोकिएकोमा मन्त्रालयले यस वर्ष कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धित २२ कार्यक्रमको मात्र प्रगति विवरण पेश गरेको छ । प्राप्त प्रगति प्रतिवेदन अनुसार यस वर्ष १०० जनालाई सुलभ ब्याज दरमा ऋण प्रदान गर्ने लक्ष्य राखेकोमा १ जनालाई मात्र प्रदान गरिएको, १ दाना उद्योग स्थापना गर्ने लक्ष्य राखेकोमा छनौट प्रक्रियामा रहेको, १०० जना कृषकलाई कृषक परिचयपत्र वितरण गर्ने लक्ष्य राखेकोमा सो कार्य संघीय सरकारले गर्ने उल्लेख गरी वितरण कार्य रोकिएको, ६०० वटा मोडल फार्म स्थापना तथा विस्तार गर्ने लक्ष्य भएकोमा ४२० वटा मात्र स्थापना भएको, २०० हेक्टरमा चक्लाबन्दी कार्यक्रम संचालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ९८ हेक्टरमा मात्र संचालन भएको देखिन्छ । योजना कार्यान्वयन गर्न वार्षिक लक्ष्य अनुसारका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

६. **बजेट वक्तव्यको कार्यान्वयन** - प्रदेश सरकारको २०७७/७८ को बजेट वक्तव्यमा कोभिड १९ प्रभाव लक्षित कृषि कार्यक्रम, भानुमती बाखा विकास कार्यक्रम, तनहुँ र स्याङ्जामा द्रुत विषादी परीक्षण केन्द्रलाई पशुपंक्षी रोग नियमन गर्ने प्रयोगशालाको रुपमा संचालन गर्ने र एक सहकारी एक उत्पादन सहयोग कार्यक्रमको लागि रु. २४ करोड ७० लाख ८५ हजार बजेट व्यवस्था भएकोमा ती कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भएका छैनन् । कृषि ऋणमा व्याज अनुदानको लागि रु.८६ लाख ५० हजार, कित्ता नापी नक्सामा सार्वजनिक बाटो अद्यावधिक गर्ने र कन्ट्रोल प्वाइन्ट स्थापना गर्ने कार्यक्रममा रु.५१ लाख र

बालीको वीमा शुल्कमा २५ प्रतिशत अनुदान कार्यक्रममा रु.७ करोड ९८ लाख बजेट बिनियोजन भएकोमा क्रमशः रु.४५ हजार, रु.१७ हजार र रु.२९ लाख ५५ हजार मात्र खर्च भएको छ ।

७. **प्रदेश गौरवका आयोजनाको कार्यान्वयन स्थितिः** प्रदेशको पन्चवर्षिय योजनाले कृषि मन्त्रालय अन्तर्गतका ३ योजनालाई प्रदेश गौरवको योजना भनी उल्लेख गरेको छ। उक्त योजनाको प्रगति स्थिति देहाय बमोजिम रहेको छ ।

प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूको नाम	कुल लागत अनुमान	बजेट	खर्च	वित्तीय प्रगति	हाल सम्मको उपलब्धी
मुख्यमन्त्री वातावरणमैत्री नमुना कृषि गाउँ आयोजना	नखुलेको	२०४०००	१६६७०५	८१.७२	८० वटा गाउँमा कार्यक्रम संचालन भएको, २१३ हेक्टरमा फलफुल र ३२ हेक्टरमा मसालाबाली विस्तार, १५ हेक्टरमा प्लाष्टिक टनेल निर्माण, १२७५ पशुपंक्षी खोर निर्माण
स्याउमा आत्मनिर्भर हुने आयोजना ।	उल्लेख नभएको	४००००	२६२५०	६५.६३	१७५ रोपनी क्षेत्रफलमा नयाँ बगैचा विस्तार भएको १७० रोपनी बगैचा व्यवस्थापन तथा थोपा सिंचाई विस्तार भएको
गण्डकी गाई फार्म तथा दुग्ध विकास आयोजना ।	३२ अर्ब	११००००	०	०	प्रदेश दुग्ध विकास वोर्ड गठन भएको

यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा देहायअनुसार छन्:

७.१. जलवायु परिवर्तनका कारण कृषि क्षेत्रमा हुने जोखिम न्युनीकरण गर्न स्थानीय स्रोत साधनको उचित व्यवस्थापन मार्फत कृषि क्षेत्रको उत्पादन, उत्पादकत्व र गुणस्तर वृद्धि गर्ने उद्देश्य राखी २०७५।७६ देखि मुख्यमन्त्री वातावरणमैत्री नमुना कृषि गाउँ आयोजना कार्यान्वयनमा आएको हो । हालसम्म ८० कृषक समूह/सहकारी संस्था लाभान्वित भएको देखिन्छ । प्रदेश गौरवको रुपमा आयोजना कार्यान्वयन भएतापनि हालसम्म परियोजनाको कुल लागत र अपेक्षित उपलव्धी विश्लेषण गरेको छैन।

७.२. गत वर्ष मनाङ्ग, मुस्ताङ्ग र गोरखामा ४१ हजार १३० र यो वर्ष मुस्ताङ्ग जिल्लामा २६ हजार १७० वटा स्याउका विरुवा कृषक एवं कृषक समूहलाई वितरण गरेको देखिन्छ । उक्त विरुवाको रोपण तथा हालको अवस्थाको सम्वन्धमा मन्त्रालयले अनुगमन गरेको छैन । स्याउमा आत्मनिर्भर हुने आयोजना अन्तर्गत स्याउको विरुवा खरिद गरी बितरण गरेपछि अपेक्षित प्रतिफल हासिल गरे नगरेको सम्बन्धमा नियमित अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

७.३. चीन सरकारको सहकार्यमा सार्वजनिक निजी मोडेलमा गण्डकी गाई फार्म र दुग्ध विकास संस्थाको विकास गरी प्रदेशलाई दुग्ध उत्पादनमा आत्मनिर्भर बनाउने उद्देश्यले स्थापना भएको गण्डकी गाई फार्म तथा दुग्ध विकास आयोजनाको हालसम्म कार्यक्रम कार्यान्वयन मोडालिटी स्पष्ट नभएको र कानुनी आधार नवनेकोले खर्च नभएको अवस्था छ। प्रदेश गौरवको योजनामा समावेश गरी वार्षिक रुपमा बजेट व्यवस्था गर्ने तर कार्यान्वयन नगर्ने परिपाटीमा सुधार गरी लक्षित उद्देश्य हासिल गर्नुपर्दछ।

८. **कृषि क्षेत्रको समग्र परिसूचक -** गण्डकी प्रदेश सरकारको मध्यमकालिन खर्च संरचनामा २०७७/७८ को कृषि क्षेत्रको लक्ष्य र प्रगतिको अवस्था निम्नानुसार देखिएको छः-

सूचक	इकाइ	लक्ष्य	प्रगति	प्रगति प्रतिशत
कृषिमा कुल लगानी	रकम	१४० करोड	१३० करोड	९२.८५
कृषि व्यवसायमा थप रोजगारी सिर्जना	संख्या	१५ हजार	९ हजार	६०.००
सिंचित क्षेत्र विस्तार	हेक्टर	३००	१२५	४१.६७
प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष खाद्यान्न उपलव्धता	के जी	२६०	२४८	९५.३८
विउ उत्पाद कार्यक्रम	हेक्टर	१२५	०	०
खाद्यान्न बैकको स्थापना	संख्या	११	०	०

बीउ उत्पादन कार्यक्रम र खाद्यान्न बैकको स्थापना कार्यमा प्रगति गरेको छैन । सिँचित क्षेत्र ३०० हेक्टरमा विस्तार गर्ने लक्ष्य भएकोमा १२५ हेक्टरमा मात्र विस्तार भएको छ । कृषि व्यवसायमा थप रोजगारी सिर्जना गर्ने कार्यमा ६० प्रतिशत मात्र प्रगति भएको छ । समयमै कार्यक्रम सञ्चालन गरी लक्षित प्रगति हासिल गर्नुपर्दछ।

९. **अनुदानमा एकद्वार नीति -** कृषि,पशु पन्छी तथा मत्स्य विकास कार्यक्रमको अनुदान एकद्वार प्रणालीबाट सञ्चालन हुँदा पारदर्शीता हुने र दोहोरो वितरणको अवस्था रहँदैन । यस वर्ष मन्त्रालय र मातहतका निकायबाट अन्य संस्थालाई चालु र पुँजीगत अनुदानको लागि रु.४० करोड ६१ लाख ४५ हजार बजेट विनियोजन भएकोमा रु.२८ करोड ३६ लाख ५७ हजार अनुदान दिएको छ । संघीय सरकार, प्रदेश सरकार (मन्त्रालय, पशु पन्छी तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय, कृषि विकास निर्देशनालय, भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र, कृषि ज्ञान केन्द्र) तथा स्थानीय तहबाट समेत स्पष्ट नीति तथा कार्यक्रम र सीमा निर्धारण नगरी एकभन्दा बढी निकायबाट एकै प्रकृतिका कार्यक्रममा अनुदान दिने र दिएको अनुदानको केन्द्रिकृत अभिलेख राख्ने नगरेबाट एउटै अनुदानग्राहीलाई बिभिन्न तहबाट पटक पटक अनुदान प्राप्त हुने अवस्था रहेको छ। एकद्वार नीति बनाई अनुदान दिने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

१०. **कार्य संचालनस्तरको कार्य -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन नियमावली), २०७४ अनुसार मन्त्रालयले नीति तथा कार्यक्रमको निर्माण, कार्यान्वयनको अनुगमन लगायतको कार्यमा केन्द्रित रहनुपर्नेमा मुख्यमन्त्री वातावरण मैत्री नमूना कृषि गाउँ कार्यक्रम, स्याउका विरुवा खरिद एवम् वितरण कार्यक्रम र चक्लाबन्दी प्रवर्द्धन कार्यक्रम मन्त्रालय आफैंले सञ्चालन गरी रु.२३ करोड २१ लाख २३ हजार खर्च गरेको छ । मन्त्रालयले मातहतका कार्यालयलाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अख्तियारी नदिई आफैंले कार्यक्रम सञ्चालन गरेको उचित देखिएन । मन्त्रालयले यस वर्ष संचालित कार्यक्रमको अनुगमनमा रु.१९ लाख ७४ हजार खर्च गरेकोमा अनुगमनबाट देखिएका कमी कमजोरीमा गरिएको सुधारको अवस्था जानकारी हुने गरी अभिलेख राखेको छैन ।

११. **जग्गा चक्लाबन्दी प्रवर्द्धन कार्यक्रम -** मन्त्रालयले जग्गा चक्लाबन्दी कार्यक्रमको लागि विभिन्न ११ वटा समूह एंव संस्थालाई जम्मा रु.४ करोड ६७ लाख ९२ हजार अनुदान सहयोग वापत रकम उपलब्ध गराएको छ । सो सम्बन्धी देखिएका व्यहोरा देहायअनुसार छन्:

११.१. सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७(४) मा लाभग्राही समुदायलाई निर्माण कार्य वा सेवाको काम दिँदा ओभरहेड भुक्तानी गर्न नमिल्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले चार जिल्लामा जग्गा चक्लाबन्दी कार्यक्रम अन्तर्गत प्लटको डिजाइन अनुसार जग्गा सम्याउने कार्यको लागि लागत अनुमानमा १५ प्रतिशत ओभरहेड जोडी सोहि अनुरुप ११ अनुदान ग्राहीहरूलाई ४ लाख ९९ हजार ५२१ घनमिटर कार्यको लागि जम्मा रु.४ करोड ६७ लाख ९२ हजार भुक्तानी गर्दा रु.६० लाख ५७ हजार ओभरहेड वापत भुक्तानी दिएको छ । ओभरहेड बापत भुक्तानी रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

११.२. गण्डकी प्रदेश सरकारले जारी गरेको बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्वन्धी एकिकृत कार्यविधि, २०७७ को दफा १३ मा लक्षित समूह र समुदायस्तरमा संचालन हुने कार्यक्रममा नब्बे प्रतिशतसम्म अनुदान रकम उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले विगतमा चक्लाबन्दी कार्यक्रम सम्पन्न भएका अनुदानग्राहीलाई पुनः प्रतिरोपनी रु.५ हजारका दरले अनुदान शतप्रतिशत दिएको छ । कार्यविधि अनुसार लाभग्राहीबाट कम्तिमा १० प्रतिशत अंश लिई मन्त्रालयले प्रतिरोपनी रु.४ हजार ५०० का दरले भुक्तानी दिनुपर्नेमा ८ संस्थालाई जम्मा १ हजार ३९४ रोपनी क्षेत्रफलको लागि थप अनुदान प्रदान गर्दा भुक्तानी भएको रु.६९ लाख १५ हजारको १० प्रतिशतले हुने रु.६ लाख ९१ हजार असुल गर्नुपर्दछ ।

११.३. सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम २१ मा बीसलाख रुपैयाँ भन्दा बढी लागत अनुमान भएको परामर्श सेवा खरिद गर्दा एक्सप्रेसन अफ इन्ट्रेस्ट (इओआई)को आधारमा खुल्ला बोलपत्रका माध्यमबाट खरिद गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । जग्गा चक्लाबन्दी कार्यक्रम संचालन हुने क्षेत्रको डिटेल सर्भे, नक्सा तयारी, प्लट डिजाइन, लागत अनुमान, फिल्ड लेआउट लगाएतका कार्य गर्नको तीन परामर्शदाताले पेश गरेको दररेटका आधारमा प्रतिस्पर्धा वेगर सोझै परामर्शदाता छनौट गरी प्रतिरोपनी रु.३ हजार ३०० का दरले सोझै खरिद गरी १ हजार ६ रोपनीको रु.३३ लाख १९ हजार भुक्तानी दिएको छ । ऐन तथा नियमावलीमा भएको व्यवस्था बमोजिम मन्त्रालयबाटै प्रतिस्पर्धा गराई परामर्श सेवा खरिद गर्नुपर्दछ।

११.४. जग्गा चक्लाबन्दी कार्यक्रम संचालन मापदण्ड, २०७७ को अनुसूची- १ मा चक्लाबन्दी भएको जमिनलाई कृषि कार्यमा निरन्तर १० वर्षसम्म प्रयोग गर्ने गरी जग्गाधनीले गर्नुपर्ने प्रतिवद्धताको ढाँचा तोकिएको छ । मापदण्डको बुँदा नं. ३ को खण्ड (च) मा १० वर्षपश्चात जग्गाधनीलाई जग्गा फिर्ता गर्दा कुन मोडेलमा फिर्ता गर्ने हो, सोको खाका पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले यस वर्ष स्याङजा, कास्की, गोरखा र तनहुँ जिल्लाका ११ स्थानमा जम्मा १ हजार ९६६ रोपनी क्षेत्रफलमा अनुदानग्राही छनौट गरी जग्गा चक्लाबन्दी कार्यक्रम संचालन गरेको छ । मापदण्ड अनुसार जग्गाधनीको भोग अनुसारको क्षेत्रफल, नक्सामा भएको क्षेत्रफल र जग्गाधनी प्रमाणपुर्जामा भएको क्षेत्रफलको तुलनात्मक अध्ययन गरी सोको विवरण समेत पेश गर्नुपर्नेमा मन्त्रालयले छनौट गरेका ११ अनुदानग्राहीमध्ये तीन अनुदानग्राहीले क्रमशः ६५, ६५ र ६६ रोपनी क्षेत्रफलमा चक्लाबन्दी कार्यक्रम संचालन गर्ने गरी परियोजना प्रस्ताव पेश गरेकोमा मन्त्रालयले उक्त क्षेत्रफल बढाएर क्रमशः ८५, १०२ र ७७ रोपनीमा सो कार्यक्रम संचालन गरेको पाइयो । उक्त कार्यक्रम संचालन भएकोमध्ये प्रस्तावमा उल्लेख भएकोभन्दा बढी जग्गाको जग्गाधनी प्रमाणपुर्जा समेत संलग्न गरेको पाइएन । जग्गा धनीसंगको अनुमति, प्रतिवद्धता

तथा मापदण्ड लगायतका न्यूनतम प्राविधिक पक्षहरूलाई समेत पुरा गरेको देखिएन । मन्त्रालयले नागरिकको व्यक्तिगत सम्पत्तिको अनुमति नलिई कार्यक्रम संचालन गरेको, १० वर्ष पश्चात कुलो, पैनी, नाला, बाटो, पम्प हाउस लगाएतमा प्रयोग भएको जग्गा कटाई जग्गाधनी प्रमाणपुर्जा, नक्सा नापी वा प्रयोग गरेको क्षेत्रफलमध्ये कुन आधारमा जग्गा फिर्ता गर्ने सोको एकिन नगरी कार्यक्रम संचालन गरको देखिन्छ । मन्त्रालयले जग्गा फिर्ता मोडालिटी यकिन गरेर मात्र कार्यक्रम अगाडि बढाउनु पर्ने र कृषि कार्यक्रम सञ्चालन उद्देश्य अनुरुप भए नभएको अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

१२. **मुख्यमन्त्री जलवायुमैत्री नमूना कृषि गाउँ कार्यक्रम -** मन्त्रालयले यस वर्ष विभिन्न ८० कृषक समूह एवं कृषि सहकारी संस्थालाई रु.१६ करोड ६७ लाख ५ हजार अनुदान वितरण गरेको छ । सो सम्बन्धमा देखिएको व्यहोरा देहाय बमोजिम छन्:

१२.१. मुख्यमन्त्री जलवायुमैत्री नमुना कृषि गाउँ कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७७ को दफा १२ (३) अनुसार नमुना कृषि गाउँ कार्यक्रम कृषक समूह/समिति मार्फत भएको अवस्थामा कार्यक्रम सञ्चालन भएको एक वर्षभित्र प्रत्येक लाभान्वित घरधुरीहरूबाट एक/एक जना सदस्य रहने गरी कृषि सहकारी संस्था दर्ता तथा संचालन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । २०७५।७६ र २०७६।७७ मा कार्यक्रम संचालन भएका ३६ कृषक समूह/समिति सहकारी संस्था दर्ता गरेको पाइएन । मन्त्रालयले थप अनुदान प्रदान गर्दा यस विषयमा ध्यान पुर्याउनु पर्ने देखिन्छ ।

१२.२. यो वर्ष मन्त्रालयले २०७५।७६ मा कार्यक्रम संचालन भएका कृषक समूह एवं कृषि सहकारी संस्थालाई रु.१५ लाख र २०७६।७७ मा कार्यक्रम संचालन भएका कृषक समूह एवं कृषि सहकारी संस्थालाई रु.२५ लाखका दरले अनुदान दिएको छ । उक्त संस्थाहरूलाई अनुदान दिँदा गत विगत वर्षमा उद्देश्य अनुरुप कार्यसम्पादन गरे नगरेको, अनुदानको सदुपयोग भए नभएको एकिन नगरी सबैलाई एकै किसिमले अनुदान प्रदान गरेको देखियो । साथै मन्त्रालयले गत विगतको अनुदानको अनुगमन एवं मूल्याङ्कन गरेको देखिदैन । मन्त्रालयले थप अनुदान प्रदान गर्दा संस्था वा समूहको कार्यसम्पादनको अवस्था र अनुदानको सदुपयोगको अवस्थालाई मूल्याङ्कन गरेर मात्र प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१२.३. मुख्यमन्त्री जलवायुमैत्री नमुना कृषि गाउँ कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७७ को दफा १८ मा कार्यक्रमको प्रगति प्रतिवदेन, मन्त्रालय वा मातहतका कार्यालयको स्थलगत अनुगमन प्रतिवेदन, कृषि प्राविधिकको सिफारिस सहितको प्राविधिक प्रतिवेदनको आधारमा रकम भुक्तानी दिनुपर्ने व्यवस्था भएकोमा स्थलगत अनुगमन प्रतिवेदन तयार नगरी अनुदानग्राहीले पेश गरेको विल भरपाईको आधारमा भुक्तानी सिफारिस गरेको देखिन्छ । मन्त्रालयले कार्यविधिमा भएको व्यवस्था बमोजिम अनिवार्य रुपमा स्थलगत अनुगमन गरी कार्य प्रगतिका आधारमा अनुदान सिफारिस गर्नुपर्दछ ।

१३. **स्याउको विरुवा खरिद -** मन्त्रालयले उच्च घनत्वमा आधारित स्याउको विरुवा लाभग्राही समुदायको २५ प्रतिशत सहलगानीमा खरिद गर्न २६ हजार १७० विरुवा वितरणको लागि रु.२ करोड ९९ लाख ९० हजारको लागत अनुमान तयार गरेकोमा रु.२ करोड ४८ लाख ३५ हजारमा एक कम्पनीसंग सम्झौता गरेको पाइयो । मन्त्रालयले ७५ प्रतिशतले हुने रु.१ करोड ८६ लाख २६ हजार खर्च लेखेको छ । सो सम्बन्धी देखिएको व्यहोरा देहाय बमोजिम रहेका छन्;

१३.१. सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६४ को दफा ४ (३) मा मालसमानको विवरण तयार गर्दा कुनै खास ब्राण्ड, ट्रेडमार्क, नाम, पेटेन्ट, डिजाइन, प्रकार, उत्पत्ति वा उत्पादकको नाम उल्लेख गर्न नहुने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले उच्च घनत्वमा आधारित स्याउको विरुवा खरिद गर्दा तयार गरेको विरुवाको गुणस्तर (टेक्निकल स्पेशिफिकेसन) अनुसार स्याउका विरुवाको विभिन्न ५ प्रजातिहरू तोकी बोलपत्र आव्हान गरेकोमा एक जवाइण्टभेञ्चर आपूर्तकको बोलपत्र स्वीकृत गरेको छ । मन्त्रालयले २०७७।११।१९ मा वोलपत्र स्विकृत गर्ने आशयको सुचना प्रकाशन गरी सकेपछि उक्त कम्पनीले गोल्डेन डेलिसियस मेमा (२५२० वटा) र गाला मेमा (८०२० वटा) विरुवा जनरल प्रजातिको नभई इटालीको एक निजी संस्थाको प्रजाति (पेटेन्ट) भएको कारण आपुर्ति गर्न नसक्ने र सो को सट्टा अन्य प्रजातिका विरुवा सप्लाई गर्न सक्ने निवेदन दिएको छ । कम्पनीले पेश गरेको म्यानुफ्याचर्स अथोराइजेसन लेटरमा समेत डेलिसियस मेमा र गाला मेमा प्रजातीको स्याउको बिरुवाको सट्टामा डेलिसियस र गाला मात्र उल्लेख छ। सोही निवेदनको आधारमा मन्त्रालयले ६ सदस्यीय स्ट्रेन छनौट समिति गठन गरी समितिले गरेको सिफारिशका आधारमा गोल्डेन डेलिसियस मेमाको सट्टामा गोल्डेन रिन्डर्स र गाला मेमाको सट्टामा गाला डार्क व्यारोन प्रजातीका स्याउका विरुवा खरिद तथा बितरण गरेको छ । तर यस्तो व्यवस्था सार्वजनिक खरिद ऐन, नियमावलीमा छैन । टेक्निकल स्पेशिफिकेसनमा पेटेन्ट अधिकार भएको प्रजाति उल्लेख गरेको कारण प्रतिस्पर्धा समेत सिमित हुन सक्ने देखिन्छ । मन्त्रालयले खरिद ऐन, नियमावलीमा भएको व्यवस्थाको पूर्ण रुपमा पालना गरी खरिद गर्नुपर्दछ ।

१३.२. यस बर्ष २६ हजार १७० वटा स्याउको विरुवा खरिद गरी मुस्ताङ जिल्लाका कृषक एवं कृषक समूहलाई वितरण गरेको छ । उक्त विरुवाको रोपण तथा हालको अवस्थाको सम्वन्धमा मन्त्रालयले अनुगमन गर्नुपर्नेमा अनुगमन गरेको पाइएन । यसरी विरुवा वितरण मात्र गर्ने र त्यसको अनुगमन नहुँदा सो विरुवा वितरण कार्य प्रभावकारी भएको र अनुदानको उचित सदुपयोग भएको सम्बन्धमा यकिन गर्न सकिएन। मन्त्रालयले अनुदानको अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ ।

कृषि विकास निर्देशनालय

१४. **अनुदानको अनुगमन -** बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७७ को दफा ३७ मा आयोजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । निर्देशनालयले यस वर्ष ११६ कृषि सहकारी संस्था/कृषक समूह/कृषि समितिलाई साझेदारीमा कृषि उपजको प्रशोधन एवं उद्योगको स्थापना, प्राङ्गारिक मल उत्पादन कारखाना स्थापना भवन निर्माण कार्यक्रम, विउ प्रशोधन केन्द्र सहयोग कार्यक्रम, फलफुल विरुवा तथा विउ आलु उत्पादनको लागि तन्तु प्रजनन् प्रयोगशाला लगायतका कार्यक्रमरमा रु.१६ करोड ४३ लाख ३६ हजार अनुदान दिएकोमा अनुदानको अनुगमन गरी प्रतिवेदन पेश गरेको छैन। अधिकांश कार्यक्रमहरू ५ देखि २० वर्षसम्म संचालन गर्ने गरी अनुदान दिएकोमा गत विगतमा दिएका अनुदानको प्रभावकारीता र कार्यक्रमको निरन्तरता सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रतिवेदन गर्नुपर्नेमा सो समेत गरेको पाइएन ।

पशु पन्छी तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय

१५. **बोयर बोका खरिद -** आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम ५० मा आपूर्तिकर्तालाई बैंक जमानतका आधारमा पेस्की दिन सकिने र तोकिएको म्यादभित्र काम पुरा नभई पेस्की बाँकी रहन गएमा त्यस्तो बाँकी पेस्की रकम म्याद नाघेको मितिदेखि वार्षिक १० प्रतिशत व्याज र साँवा एकमुष्ठ बुझाउनुपर्ने व्यवस्था छ । निर्देशनालयले उन्नत जातको ५५ वटा बोयर बोका (अष्ट्रेलियाबाट आयतित) खरिदको लागि एक आपूर्तिकर्तासँग मूल्य अभिवृद्धि कर समेत रु.१ करोड २ लाख ८३ हजारमा २०७६।१२।२४ भित्र आपूर्ति गर्ने गरी सम्झौता गरेकोमा समयावधिभित्र कार्य गर्न नसकेकोले पटक पटक गरी मिति २०७७ पौष १९ सम्म म्याद थप गरेको छ । उक्त आपूर्तिकर्तालाई २०७६।८।२७ मा रु.१८ लाख पेस्की दिएकोमा पुनः दोस्रो पटक २०७७।३।१८ मा रु.८४ लाख ८३ हजार पेस्की दिएको छ । पटक पटक म्याद थप पश्चात समेत आपूर्तिकर्ताले सम्झौता अनुसार बोका आपूर्ति गर्न नसकेकाले निर्देशनालयले आपूर्तिकर्तासँग ठेक्का सम्झौता अन्त्य गरी पेस्की दिएको १४ महिना पछि २०७८ माघ मसान्तमा बैंक जमानत खिची पेस्की रु.१ करोड २ लाख ८३ र कार्यसम्पादन जमानत रु.१० लाख समेत रु.१ करोड १२ लाख ८३ हजार असुल गरेको छ। आपूर्तिकर्ताबाट नियमावलीमा भएको व्यवस्था बमोजिम रु.१८ लाखको १४ महिनाको सयकडा १० प्रतिशतका दरले रु.२ लाख १० हजार र रु.८४ लाख ८३ हजारको ७ महिनाको रु.४ लाख ९५ हजार समेत गरी रु.७ लाख ५ हजार व्याज असुल हुनुपर्दछ ।

१६. **बढी भुक्तानी -** अनुदान रकम भुक्तानी गर्दा स्वीकृत मापदण्ड साथै कार्यालय र अनुदानग्राहीवीच भएको सम्झौता अनुसार भुक्तानी गर्नुपर्दछ । निर्देशनालयले सहकार्यमा बधस्थल निर्माण तथा सुधार कार्यक्रम, पशु हाट बजार स्थापना कार्यक्रम, कोल्डस्टोर र कोल्डरुम निर्माण अनुदान लगायतका कार्यक्रमको लागि ६ अनुदानग्राहीसंग सम्झौता गरेकोमा सम्झौताभन्दा प्राविधिक मूल्याङ्कन कम भएको, मेशिनरी औजार खरिद गरेकोमा सम्झौता अनुरुप खरिद नगरेको कारण रु.७ लाख ४० हजार बढी भुक्तानी भएको छ । उक्त बढी भुक्तानी भएको रकम सम्बन्धित अनुदानग्राहीबाट असुल हुनुपर्दछ ।

१७. **दोहोरो अनुदान -** गण्डकी प्रदेश सरकारले जारी गरेको बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्वन्धी एकिकृत कार्यविधि, २०७७ को दफा १२ मा अनुदान प्रवाह गर्दा एउटै कामका लागि एकभन्दा बढी कार्यालयबाट दोहोरो पर्ने गरी अनुदान लिनदिन नमिल्ले व्यवस्था गरेको छ । दुग्ध चिस्यान केन्द्र स्थापना सहयोग कार्यक्रम अन्तर्गत निर्देशनालयले एक सहकारी संस्थालाई रु.९ लाख ४७ हजार अनुदान दिएकोमा उक्त संस्थालाई कावासोती नगरपालिकाबाट समेत जम्मा रु.९ लाख ९२ हजार अनुदान दिएको पाइयो । यसरी एउटै संस्थालाई प्रदेश र स्थानीय तहबाट अनुदान वितरण गर्दा एउटै लाभग्राहीले पटक पटक लाभ लिने अवस्था भएकोले यस्ता कार्यमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ।

कृषि ज्ञान केन्द्रहरू

१८. **एकै समूहलाई दुई कार्यक्रमवाट अनुदान -** कृषि ज्ञानकेन्द्र लमजुङले एक सहकारी सस्थालाई धान व्लक विकास कार्यक्रमवाट पावर स्प्रेयर १० थान, मिनिटिलर ६ थान, पावर टिलर २ थान, र धान चुट्ने थ्रेसर मेसिन १ थान खरिदको लागि रु.९ लाख २ हजार अनुदान उपलव्ध गराएकोमा सोही सस्थालाई चैते धान तथा मकै खेती विस्तार कार्यक्रम अन्तर्गत मिनिटिलर १ थान, कम्वाइन मिल १ थान,

लगायतका सामाग्री खरिदको लागि रु.३ लाख ६० हजार अनुदान दिएको छ । कार्यालयले एक सस्थालाई एकै प्रकृतिको कार्यमा फरक फरक कार्यक्रमवाट अनुदान दिँदा एकै अनुदानग्राहीले पटक पटक लाभ लिने अवस्था देखिएकोले यस्ता कार्यमा नियन्त्रण हुनुपर्दछ।

१९. **सम्झौता पालना -** कृषि ज्ञान केन्द्र, स्याङ्जा र अनुदानग्राहीबीच भएको सम्झौताको बुदाँ नं ८ मा अनुदान रकमबाट संचालन हुने सम्पूर्ण कार्यहरू दोस्रो पक्ष (अनुदानग्राही) स्वंयले गर्नुपर्ने तथा अनुदानग्राहीले दोस्रो पक्ष वा संस्थालाई ठेक्कापट्टा दिई गराउन नपाइने एंव उक्त कार्यहरू ठेक्कापट्टाबाट गराएमा सो सम्झौता खारेज गरिने ब्यवस्था गरेको छ । कार्यालयले ८५ प्रतिशत प्रदेश सरकारको अनुदानमा संचालित राष्ट्रिय तथा स्थानीय महत्वका बालीको व्यवसायिक कृषि केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रममा ४ अनुदानग्राहीहरूको निर्माण कार्य एक प्रा.लि मार्फत गराई रु.४५ लाख ५६ हजार भुक्तानी गरेकोले अनुदानग्राहीले गर्नुपर्ने निर्माण कार्य तेस्रो पक्षवाट भुक्तानी भएको नियमसम्मत देखिएन । नियमको पालना गरी कार्य गर्नुपर्दछ ।

२०. **अनुदानको सीमा -** प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन प्रक्रिया, २०७७ को बुँदा नं ३.४ मा प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयले छनौट गरेको क्रियाकलापको सहजीकरण सेवा तथा सुविधामा अनुदानको सीमा सम्वन्धित समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुने व्यवस्था गरेको छ । कृषि ज्ञानकेन्द्र, स्याङ्जाले उक्त कार्यक्रममा २२ अनुदानग्राहीलाई लागतको ७० प्रतिशतले हुने रु.४३ लाख ४५ हजार अनुदान दिएकोमा समितिले अनुदानको सीमा निर्धारण गरेको छैन । मन्त्रालयको परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअलको बुँदा नं ७.१ मा कृषि उत्पादन सामाग्रीहरूमा बढीमा ५० प्रतिशत अनुदान उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था रहेकोमा ७० प्रतिशत अनुदान उपलब्ध गराएकोले प्रदेश सरकारलाई रु.१२ लाख ४१ हजार थप ब्ययभार परेको छ । नियममा भएको व्यवस्थाको पालना गर्नुपर्दछ ।

२१. **अनुदानको उपयोगिता -** कृषि ज्ञान केन्द्र पर्वत र एक कृषि उपज विक्रि केन्द्र विच भएको सम्झौता अनुसार स्थानीय कृषि उपज बिक्री केन्द्र भवन निर्माणको लागि रु.७ लाख ५० हजार अनुदान दिएकोमा उक्त भवन निर्माण कार्य २०७८ आषाढ मसान्तमा सम्पन्न भएको छ । त्यस्तै अर्को एक कृषि उपज संकलन तथा विक्रि केन्द्र निर्माणका लागि कृषि ज्ञान केन्द्रबाट भवन निर्माणमा रु.९ लाख र फ्रिज, तराजु, क्रेट लगाएतका सामाग्री खरिदको लागी रु.२ लाख ४२ हजार अनुदान उपलब्ध गराई २०७८ असारमा निर्माण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षण अवधि २०७९।१।१५ सम्म २ संकलन तथा बिक्री केन्द्रबाट कृषि उपजको संकलन तथा बिक्री भएको देखिएन । सरकारी अनुदानको उपयोग सुनिश्चित गरेर मात्र अनुदान दिनुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति -** मन्त्रालय तथा मातहत समेत २७ निकायमा यो वर्ष रु.४ करोड ४० लाख ९८ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि २ निकायबाट रु.१ लाख ३४ हजार फर्स्यौट गरेकोले रु.४ करोड ३९ लाख ६४ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । सोमध्ये रु. ५५ हजार म्याद नाघेको पेस्की बाँकी रहेको छ । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची-९** मा रहेको छ ।

भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेश स्तरको सडक, उर्जा, विद्युत, सिँचाइ, खानेपानी जल उत्पन्न प्रकोप (नदी तथा पहिरो) व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान नीति, कानुन, मापदण्ड, गुरुयोजना तर्जुमा, समन्वय र नियमन लगायतका कार्य गर्ने रहेका छन् । उक्त कार्य सम्पादन गर्न मन्त्रालय र मातहतका ३५ निकायबाट सेवा प्रवाह भई रहेको छ ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत समेत ३५ कार्यालयको विनियोजन रु.१४ अर्ब ८२ करोड ८० लाख २८ हजार, राजस्व रु.१ अर्ब ७३ करोड २९ लाख ६० हजार, धरौटी रु.१ अर्ब ३१ करोड १२ लाख ४५ हजार र अन्य कारोवार रु.३८ लाख ४५ हजारसमेत रु.१७ अर्ब ८७ करोड ६० लाख ७८ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कार्य जिम्मेवारी -** मन्त्रालयले आफ्नो कार्य जिम्मेवारीमा रहेका विषयहरूलाई कार्यरूप दिन नीति तथा कार्यक्रम र कार्ययोजनामा समावेश गर्नुपर्नेमा कार्यक्षेत्रभित्र रहेका घर एकीकरण (हाउस पुलिङ्ग) सम्बन्धी नीति, खानेपानी तथा सरसफाई सम्वन्धी प्रादेशिक नीति, खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्र विस्तारमा निजी क्षेत्रको सहभागिता प्रबर्द्धन नीति तथा मापदण्ड, यातायात सुरक्षा तथा सवारी प्रदुषण नियन्त्रण सम्बन्धी योजना निर्माण एंव वातावरणमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री यातायात प्रबर्द्धन विषयलाई नीति तथा कार्यक्रममा समावेश गरेको छैन । अतः जिम्मेवारी भित्रका कार्यलाई नीति र कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्दछ ।

२. **पुँजीगत बजेट र खर्च** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा १० मा प्राप्त बजेट सीमा र मार्गदर्शनभित्र रही आफू र मातहत कार्यालयको लागि नीति र कार्यक्रम समेत राखी बजेट प्रस्ताव गर्नुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयको विगत तीन बर्षको संशोधित पुँजीगत बजेट र खर्च यस प्रकार छ।

मन्त्रालयको पुँजीगत खर्चको स्थिति विश्लेषण गर्दा २०७५।७६ मा स्वीकृत बजेटको ६९.७७ र आ व २०७६।७७ मा ७०.२५ प्रतिशत र २०७७।७८ मा ८१.२३ प्रतिशत खर्च गरेतापनि बजेटको तुलनामा खर्च न्यून नै देखिन्छ । स्वीकृत बजेट अनुसारको कार्यक्रम सञ्चालन गरी पुँजीगत खर्च दक्षता अभिवृद्धि गर्नुपर्दछ।

(रु. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	बजेट	खर्च	खर्च प्रतिशत
२०७५/७६	१०४९८०८८	७३२४५७८	६९.७७
२०७६/७७	१६६८८९९८	११७२३८६९	७०.२५
२०७७/७८	१८२५४९०५	१४८२८०२८	८१.२३

३. **चौमासिक खर्च -** मन्त्रालय र मातहतका निकायले बिभिन्न १० कार्यक्रममा पुँजीगततर्फ रु.१४ अर्ब ४८ करोड ९५ लाख १७ हजार खर्च गरेकोमा प्रथम चौमासिकमा ९.०५ प्रतिशत, दोश्रो चौमासिकमा २५.९८ प्रतिशत र तेस्रो चौमासिकमा ६४.९६ प्रतिशत खर्च भएको र आषाढमा मात्र ३९.७५ प्रतिशत खर्च छ । आर्थिक वर्षको अन्त्यमा बढी खर्च हुँदा कामको पर्याप्त अनुगमन हुन नसकी गुणस्तरमा समेत असर पर्न सक्ने भएकोले स्वीकृत कार्यक्रम अनुसार चौमासिक रूपमा खर्च गर्नुपर्दछ ।

४. **ठेक्का व्यवस्थापन -** आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम १६(७) मा निर्माण कार्यको लागत अनुमान तयार गर्ने तथा ठेक्का पट्टा स्वीकृत गर्ने कार्य समेत प्रथम त्रैमासिक अवधिमा सम्पन्न गरी सक्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालय मातहतका १८ निकायले यस वर्ष रु.४ अर्ब १४ करोड ९६ लाखको ५८० खरिद सम्झौता गरेकोमा प्रथम चौमासिकमा रु.१ अर्ब ११ करोड ४९ लाखको ६९, दोश्रो चौमासिकमा रु.७१ करोड ४७ लाखको २४०, तेस्रो चौमासिकमा रु.२ अर्ब ३२ करोडको २७१ र आषाढमा रु.९८ करोड ३३ लाखको ८५ सम्झौता गरेको छ । कानुनी व्यवस्था अनुसार समयमै ठेक्का व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ ।

५. **दरबन्दी र पदपूर्ति -** मन्त्रालय र अन्तर्गतका ३५ कार्यालयको लागि कुल ५७५ दरबन्दी रहेकोमा ३२१ पदपूर्ति भई २५४ रिक्त रहेको छ । स्वीकृतमध्ये प्राविधिक जनशक्तिको दरबन्दी ३१७ रहेकोमा १६३ मात्र पदपूर्ति भएको छ । कार्यबोझको आधारमा जनशक्ति उपलब्ध नहुँदा समयमा कार्य सम्पन्न गर्न कठिनाई हुने भएकोले स्वीकृत दरबन्दी बमोजिम पदपूर्ति गरी जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ।

६. **प्रदेश गौरवका आयोजना -** प्रदेश सरकारले विशेष महत्त्वका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रदेश गौरवका आयोजनामा घोषणा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यस मन्त्रालयले कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी पाएको आयोजनाको कार्यान्वयन अवस्था निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

प्रदेशको बजेटबाट सार्वजनिक क्षेत्रले निर्माण गर्ने प्रदेश गौरवका आयोजनाहरू						
सि न	आयोजनाको नाम	आयोजनाको उदेश्य	संझौता रकम	खर्च		कार्यान्वयनको
१	प्रदेश सदरमुकाम पोखरादेखि स्थानीय तहका केन्द्र जोड्ने सडक निर्माण आयोजना	करिब १,२६० किलोमिटर लामो सडक निर्माण गर्न ट्रयाक नभएको ठाउमा ट्रयाक खोल्ने, मौसमी सडक भएकोलाई ग्राभेल गर्ने र ग्राभेल भएकोलाई कालोपत्रे गर्ने।	६९८८४५७	३८१३७०४	योजना संख्या ३५ कुल लम्बाई ६१९	५५ प्रतिशत वित्तिय प्रगति भएको
२	एकीकृत प्रदेश प्रशासनिक केन्द्रको निर्माण आयोजना	प्रदेशका सबै मन्त्रालय र अन्य प्रदेश स्तरीय कार्यालय एकै ठाउमा अटाउने नमुना प्रदेश प्रशासनिक केन्द्रको निर्माण गर्ने।	कन्सेप्चुअल ड्रइङ्ग तयार गरी नेपाल सरकारसंगको सहलगानीमा गर्ने गरी कार्यान्वयनका लागि प्रस्ताव गरिएको।			
नेपाल सरकारसंग स्रोत माग गरिएका रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवका आयोजनाहरु						
१	पोखरा, डेडगाउँ, दुम्किबास, त्रिवेणी सडक निर्माण आयोजना	मुस्ताङ्गको कोरला देखि नवलपुरको त्रिवेणीसम्म पुरा प्रदेशलाई जोडने सडक। प्रदेशको दक्षिणि क्षेत्रमा औद्योगीकरण गर्न सघाउने।	४७८८४१	२५४०४५	६३ कि मि लम्बाई निर्माणधिन २९ कि मि	५३ प्रतिशत वित्तिय प्रगति भएको छ।
२	उत्तरगंगा जलाशयुक्त विद्युत आयोजना	बाग्लुङ्ग जिल्लाको ढोरपाटन क्षेत्रमा जलाशययुक्त विद्युत् आयोजना निर्माण गरी प्रदेशको सन्तुलित विकास र औद्योगीकरण गर्ने।	१७००००	०	संघीय सरकार ने वि प्रा आफैले ८१३ मे वा क्षमताको सम्भाव्यता अध्ययन कार्य संचालन गरिरहेको।	

उल्लिखित ४ वटा प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूमध्ये २ शुरु नभएको र २ को प्रगति न्यून रहेकोले मन्त्रालयले प्रदेश गौरवका आयोजनाको निर्धारित समयमा सम्पन्न गर्न आवश्यक बजेटको व्यवस्था र संचालित आयोजनाको प्रगति समीक्षा गर्नुपर्दछ ।

७. **मापदण्ड पालना -** संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको कार्य जिम्मेवारीमा पर्ने विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाको वर्गीकरण तथा बाँडफाँट सम्बन्धी मापदण्ड, २०७६ को उर्जा जलस्रोत तथा सिँचाइ सम्बन्धी मापदण्डमा तराई मधेशमा २०० हेक्टरदेखि ५ हजार हेक्टर, पहाडी क्षेत्रमा ५० देखि १०० हेक्टर र हिमालमा २० देखि ५० हेक्टर भूमि सिंचित हुने आयोजनाको छनौट तथा कार्यान्वयन प्रदेशस्तरबाट हुने व्यवस्था भएकोमा मन्त्रालयले सो मापदण्डभन्दा घटीका आयोजना स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गरेको

छ । जलस्रोत तथा सिँचाइ डिभिजन कार्यालय म्यार्दीबाट यस वर्ष हिमालमा २० हेक्टरभन्दा तलका ७ योजना सञ्चालन भएका छन् । मन्त्रालयले आयोजना स्वीकृत गर्दा उल्लिखित मापदण्डको पालना गरी आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका आयोजना छनौट गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

८. **पोल खरिदको शेयर -** काठेपोल प्रतिस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ मा काठेपोल प्रतिस्थापन कार्यमा प्रदेश सरकारबाट लगानी गर्ने रकमको शेयर गण्डकी प्रदेश सरकारको नाममा आउने व्यवस्थाको लागि नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई मन्त्रालयबाट लेखी पठाउने उल्लेख छ । यस कार्यविधि अन्तर्गत रही मन्त्रालयले विभिन्न सिँचाइ कार्यालयहरूबाट पोल खरिद गर्न रु.८ करोड ८५ लाख ७४ हजार निकासा गरेको छ । मन्त्रालयले विद्युत प्राधिकरणसँग लिखित सहमति नगरी एकतर्फी रूपमा कार्यविधि बनाएको कारणले शेयर प्राप्त गर्न सकेको छैन । प्रदेशले लगानी गरेको रकमको शेयर एवं प्रतिफल लिने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ।

९. **नर्म्स -** मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र अन्तर्गत सडक, सिँचाइ, भवन, खानेपानी, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन, भूमिगत सिंचाइ आदि पूर्वाधार निर्माण र त्यससंग सम्वन्धित परामर्श सेवा खरिद कार्यमा रु.२१ करोड ३१ लाख ९४ हजार खर्च गरेको छ । परामर्श सेवा खरिद कार्यको नर्म्स र स्पेशिफिकेशन तयार गरेको छैन । नर्म्स तयार गरी खर्चमा एकरूपता कायम गर्नुपर्दछ ।

१०. **कन्टिन्जेन्सी खर्च -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १० को उपनियम (७) सँग सम्बन्धित अनुसुची १ अनुसार निर्माण कार्यको लागत अनुमान तयार गर्दा वर्क चार्ज र स्टाफ खर्चको लागि २ प्रतिशत र अन्य सानातिना खर्चको लागि २ प्रतिशत कन्टिन्जेन्सी खर्च गर्न सकिने व्यवस्था छ। मन्त्रालय र मातहतका २४ कार्यालयहरूले यस वर्ष रु.२६ करोड १८ लाख २ हजार कन्टिन्जेन्सी खर्च गरेको छ । उक्त खर्च कुल पुँजीगत खर्चको १.८१ प्रतिशत हुन आउँछ । कन्टिन्जेन्सी खर्च गर्दा आयोजनागत रुपमा अभिलेख नराखेको र नापी किताबमा पनि उल्लेख नगरेकोले आयोजनाको वास्तविक खर्च एकिन गर्न सकिएन।

११. **रकमान्तर -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा १७ मा विनियोजन ऐनमा तोकिएको कुनै शीर्षकमा रकम नपुग भएमा सो नपुग भएको रकम कुनै शीर्षकमा बचत हुने भएमा विनियोजन ऐनमा तोकिएको सीमाभित्र रही आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले रकमान्तर गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । मन्त्रालय अन्तर्गतका विभिन्न ६ बजेट उपशीर्षकहरूमा रु.१४ अर्ब ४६ करोड ९७ लाख ३४ हजार विनियोजन भएकोमा रु.६ अर्ब २८ करोड ४४ लाख ४२ हजार रकमान्तर गरी बजेट थप गरेकोमा ४ वटा बजेट उपशीर्षकहरूमा रु.८८ करोड ४३ लाख ११ हजार घटाई बजेट खर्च भएको छ। सुरु बजेटमै आयोजना, योजना र कार्यक्रमलाई लाग्ने लागत अनुमान गरी बजेट व्यवस्था गर्नुपर्नेमा शुरु बजेटमा रु.५ अर्ब ४० करोड ७१ हजार अर्थात ३७.३२ प्रतिशत रकमान्तर गरिएको देखिएकाले बजेट व्यवस्था यथार्थपरक देखिएन ।

यातायात पूर्वाधार निर्देशनालय

१२. **निर्माण कार्य -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ६ मा सार्वजनिक निकायले निर्माण स्थलको व्यवस्था नभई बोलपत्र आह्वान गर्न नहुने उल्लेख छ । यातयात पूर्वाधार निर्देशनालय कास्कीले

नाल्दिघाट पुल डिजाईन एण्ड बिल्डमा निर्माण गर्न एक निर्माण व्यवसायीसँग २०७९।०७।०१ भित्र कार्य सम्पन्न गर्ने गरी २०७६।७।७ मा रु.२० करोड ४९ लाख ६८ हजारको सम्झौता गरी रु.१ करोड ४४ लाख पेस्की भुक्तानी दिएको छ । सम्झौतामा माईलस्टोन १ अनुसार सम्झौता भएको मितिले ६ महिना भित्र सर्भे कार्य सम्पन्न गरी डिजाईन पेश गर्नुपर्ने उल्लेख भएकोमा सर्भेक्षण गरी डिजाईन पेश नभएको र सम्झौता अवधिको करिव ८० प्रतिशत समय व्यतीत भईसक्दा समेत निर्माण कार्य शुरु हुन सकेको छैन । यस सम्बन्धमा स्थानीय जमीन विवाद र साइट उपलब्ध हुन नसकेकोले काम हुन नसकेको कार्यालयको भनाई छ । यसरी सम्झौता बमोजिम कार्य हुन नसकेकोले निर्माण व्यवसायीको नाममा रहेको पेस्की फछ्यौट गर्नुका साथै सम्झौताको शर्त बमोजिम कारबाही गरी टुङ्गो लगाउनुपर्दछ ।

१३. **मूल्य समायोजन -** सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ५५(२) मा एकमुष्ट कार्य सम्पादन (लम्म सम कन्ट्राक्ट)को आधारमा खरिद सम्झौता भएकोमा मूल्य समायोजन गर्न नसकिने व्यवस्था छ । ऐनको उक्त व्यवस्था अनुसार एकाई दर सम्झौता (युनिट रेट कन्ट्रयाक्ट) भएको अवस्थामा मात्र मूल्य समायोजन भुक्तानी गर्न मिल्ने देखिन्छ । यातायात पूर्वाधार निर्देशनालय कास्कीले लम्मसम प्रकृतिको डिजाईन एण्ड बिल्ट कन्ट्रयाक्टको सम्झौता गर्दा सम्झौतामा मूल्य समायोजन भुक्तानी दिने प्रावधान राखी ३ ठेक्कामा रु.६१ लाख २९ मूल्य समायोजन भुक्तानी गरेकोले थप व्ययभार परेको छ ।

पूर्वाधार विकास कार्यालयहरू

१४. **मूल्य समायोजन -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११९ को उपनियम २(ख) अनुसार सम्पन्न भएको काममा लागेको श्रम, सामाग्री र उपकरणको मात्र मूल्य समायोजन हुने गरी सुत्र निर्धारण गर्नुपर्ने र सोही अनुसार सम्झौतामा उल्लेख गरी मूल्य वृद्धि भुक्तानी हुनुपर्ने उल्लेख छ । मूल्य समायोजन सम्बन्धी देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:-

१४.१. पूर्वाधार विकास कार्यालय, तनहुँले मानपुर डेढगाँउ सडक निर्माण कार्यको लागि मूल्य समायोजन गणना गर्दा फरक सूचकांकको आधारमा गणना गरेको कारण मूल्य समायोजन फ्याक्टर फरक परी रु.९ लाख २९ हजार, पूर्वाधार विकास कार्यालय, मुस्ताङले लोमान्थाङ ठिङ्गर किम्लिङ चुङचुङ सडक निर्माण कार्यको रु.३ लाख ८७ हजार र पूर्वाधार विकास कार्यालय, म्याग्दीले बेनी दरवाङ्ग सडक आयोजनामा रु.४ लाख ५५ हजार समेत जम्मा रु.१७ लाख ७१ हजार बढी भुक्तानी दिएको रकम असुल हुनुपर्दछ।

१४.२. पूर्वाधार विकास कार्यालय, स्याङ्जाले फ्याक्टर फरक पारी तथा पेस्की कट्टा गर्नुपर्नेमा कट्टा नगरी र भेरिएसन गरेको आइटममा समेत मूल्य समायोजन भुक्तानी गरेकोले विभिन्न ७ आयोजनामा रु.१४ लाख ९९ हजार वढी भुक्तानी दिएको रकम असुल हुनुपर्दछ।

१५. **बढी भुक्तानी -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा खरिद सम्झौता अनुसार सार्वजनिक निकायले रनिङ्ग बिल वा अन्य कुनै बिल विजकको भुक्तानी गर्दा करारका शर्तबमोजिम प्राविधिक नापजाँच गरी नापी किताबमा उल्लेख भएको वास्तविक कार्य सम्पादनको आधारमा भुक्तानी दिनुपर्नेमा पूर्वाधार विकास कार्यालय लमजुङले रु.१ लाख १५ हजार, तनहुँले रु.३ लाख ४० हजार,

मनाङले रु.३ लाख ९४ हजार र म्याग्दीले रु.३ लाख २४ हजार समेत रु.११ लाख ७३ हजार नापी कितावको परिमाण र स्विकृत नर्म्सभन्दा वढी भुक्तानी गरेको देखिएकोले असुल हुनुपर्दछ ।

१६. **निर्माण कार्यको समन्वय -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ६ मा सार्वजनिक निकायले निर्माण स्थलको व्यवस्था नभई, निर्माण स्थलवाट हटाउनुपर्ने रुख विरुवा लगायतका संरचना हटाउने सुनिश्चितता नभई मुआव्जा वा क्षतिपूर्ति वितरण गर्नुपर्नेमा सोको लागि बजेटको सुनिश्चितता नगरी तथा प्रचलित कानुन वमोजिम गर्नुपर्ने वातावरणीय अध्ययनको प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वोलपत्र आह्वान गर्न नहुने व्यवस्था रहेको छ । पूर्वाधार विकास कार्यालय तनहुँले परेवाडाँडा झोलुङ्गे पुल निर्माण गर्न एक निर्माण सेवासंग रु.२ करोड ६३ लाख १२ हजारमा २०७७।०९।०७ भित्र सम्पन्न गर्ने गरी २०७६।०९।०७ मा सम्झौता गरेको थियो । सम्झौतापश्चात निर्माण व्यवसायीलाई पुलको लागि आवश्यक स्टिल पार्टस खरिद गरी निर्माणस्थल पुऱ्याएको भनी २०७७।०८।३० मा प्रथम रनिङ विल रु.१ करोड ८४ लाख १८ हजार भुक्तानी भएको छ । झोलुङ्गे पुल निर्माणको ठेक्का सम्झौता भईसकेपछि निर्माणस्थलमा ३३ के भि प्रसारण लाईनको टावर निर्माण हुन लागेको कारण निर्माण व्यवसायीले कार्य गर्न नसकेको भनी कार्यालयलाई जानाकारी गराएको र झोलुङ्गे पुलको लागि आवश्यक लठ्ठा ट्रेल ब्रिज सपोर्ट युनिटवाट प्राप्त हुने भनिएकोमा हालसम्म पनि प्राप्त नभएकोले निर्माण कार्य सम्पन्न हुन सकेको देखिएन । ठेक्का रकमको ७० प्रतिशत रकम भुक्तानी भएकोमा अत्यावश्यक सामाग्री लठ्ठा नआइपुग्नु र एउटा निकायबाट कार्य भइरहेको स्थानमा समन्वय विना अर्को निकायवाट संरचना निर्माण गर्नु र समयमा प्रसारण लाइन नहटाइदिनुले ठेक्का सम्झौता कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । कार्यालयले सरोकारवाला निकायसंग समन्वय गरी समयमै निर्माण कार्य सम्पन्न गर्नेतर्फ ध्यान दिनुपर्दछ।

१७. **जनता आवास कार्यक्रम -** जनता आवास कार्यक्रम कार्यान्वय कार्यविधि, २०७५ को वुँदा नं ५ मा साधारणतया दश लाभग्राही परिवार वसोवास भएको स्थान वा बस्तीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। २०७६।७७ सम्म शहरी विकास तथा भवन कार्यालय वाग्लुङ र पूर्वाधार विकास कार्यालय, म्याग्दीबाट ११८ लाभग्राहीको आवास निर्माण गर्न रु.४ करोड २३ लाख ५० हजारको सम्झौता भएकोमा प्रथम किस्ता सबैले, दोस्रो किस्ता ११५ ले र तेस्रो किस्ता ७३ ले मात्र लिएकोले हालसम्म रु.३ करोड ५० हजार भुक्तानी भएको छ । प्रथम तथा दोस्रो किस्ता लिई आवास निर्माण कार्यमा निरन्तरता नदिएका लाभग्राहीको पहिचान गरी बाँकी कार्य सम्पन्न गराउनुपर्दछ।

१८. **काली गण्डकी पुल (एक्लेभट्टी) -** जिल्ला विकास समिति मुस्ताङवाट २०७१।७२ मा एक निर्माण व्यवसायीसँग रु.११ करोड ७५ लाख ६८ हजारमा १८ महिनामा ठेक्का सम्पन्न गर्ने गरी सम्झौता भएको र हाल पूर्वाधार विकास कार्यालय, मुस्ताङमा कार्यान्वयनको चरणमा रहेको पुल निर्माण कार्यको ४ पटकसम्म ७३ महिना म्याद थप भई २०७८ श्रावण २९ सम्म म्याद कायम भएकोमा हालसम्म रु.३ करोड २३ लाख ५५ हजार भुक्तानी भएको छ । यस सम्बन्धमा देखिएको व्यहोराहरू निम्नानुसार छन्:

१८.१. निर्माण व्यवासयीसँग भएको सम्झौता वमोजिम खरिद सम्झौता कार्यान्वयनका क्रममा कुनै विवाद भएमा दुवै पक्षको आपसी सहमतीमा मध्यस्तकर्ता नियुक्त गर्न सकिने व्यवस्था अनुसार पूर्वाधार विकास कार्यालय म्याग्दीवाट २०७६।७।१५ मा मध्यस्तकर्ता नियुक्त गरिएको र मध्यस्तकर्ताको ५० प्रतिशत

खर्च वापत पूर्वाधार विकास कार्यालय मुस्ताङवाट रु.५ लाख ८९ हजार भुक्तानी भएको छ । पुलको ४ वटा स्तम्भ मध्ये २ वटा एवुटमेण्ट तथा १ वटा पायर बनाइसकेपछि निर्माण व्यवसायीले पुलको डिजाइनमा समस्या रहेको, विल अफ क्वान्टिटि सम्झौताअनुसार पुलको जग खन्ने कार्यमा सवै प्रकारको माटो खन्ने उल्लेख भएकोमा कडा चट्टान समेत भेटीएकोले खन्ने कार्यको दर तथा परिमाण संशोधन गर्नुपर्ने भनी भेरिएसन आदेश समेत माग गरेको र समयमा भेरिएसन निर्णय नभएको भनी रु.९ करोड ९९ लाख ९९ हजारको दावी भुक्तानीको माग सहित नेपाल मध्यस्तता परिषदमा निवेदन दिएको देखिन्छ। मध्यस्तता नियुक्त भएको २ वर्षसम्म मध्यस्थकर्ताबाट निर्माण व्यवसायीको दाबी रकम सम्बन्धमा कुनै प्रतिवेदन प्राप्त भएको छैन । मध्यस्तकर्तावाट प्रतिवेदन लिई आयोजना कार्यान्वयन अगाडि वढाउनुपर्दछ ।

१८.२. उक्त पुल निर्माण कार्य १८ महिनाभित्र सम्पन्न गर्ने गरी मिति २०७२।३।३१ मा सम्झौता भएकोमा खरिद सम्झौताको म्याद ४ पटक गरी ७३ महिना थप भएको देखिन्छ । उक्त ठेक्का कार्यसम्पन्न गर्ने म्याद २०७८।०४।२९ सम्म कायम भएकोमा २०७८ अषाढ मसान्तसम्म भौतिक प्रगति ३७ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ । लेखापरीक्षणको क्रममा मिति २०७८।०६।०७ मा उक्त पुल निर्माण स्थलको स्थलगत अनुगमन गर्दा २ वटा एवुटमेण्ट तथा दायाँ तर्फको पायरको स्टेमसम्मको कार्य भएको, एउटा पायरको फाउण्डेशनको कार्य समेत नभएको साथै निर्माण स्थलमा निर्माण व्यवसायीका प्रतिनिधि तथा कामदार रहेको देखिएन । सम्झौता अनुसार पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति लिई निर्माण कार्य गराउने वा खरिद सम्झौताको अन्त्य गर्ने सम्वन्धमा आवश्यक निर्णय लिनुपर्दछ।

१९. **योजना कार्यान्वयन नभएको -** चालु आर्थिक वर्षमा पूर्वाधार विकास कार्यालय मुस्ताङवाट कार्यान्वयन हुने गरी देहायवमोजिम आयोजनालाई बजेट व्यवस्था भएकोमा कुनै पनि भौतिक प्रगती भएको देखिदैन। यस सम्वन्धमा देखिएका व्हयोराहरू निम्नानुसार रहेका छन।

१९.१. मुस्ताङको लेते तथा कुञ्जो जोड्ने कालीगण्डकी पुल निर्माण कार्य गर्न एक निर्माण व्यवसायीसँग २०७५।०५।१८ भित्र सम्पन्न गर्ने गरी २०७३।०५।१९ मा रु.११ करोड ३७ लाख ७३ हजार को सम्झौता भएको थियो । उक्त खरिद सम्झौताको म्याद २ पटक गरी ३४ महिना थप भई कार्य सम्पन्न गर्ने म्याद २०७८।०३।१३ सम्म कायम भएको देखिन्छ । निर्माण व्यवसायीलाई गत आर्थिक बर्षसम्म मोबिलाइजेशन पेस्की रु.१ करोड ४८ लाख तथा प्रथम रनिङ्ग बिल रु.१ करोड १० लाख ५७ हजार भुक्तानी भएको देखिन्छ । यो वर्ष रु.१ करोड ७५ लाख बजेट विनियोजन भएकोमा खर्च भएको छैन । पुल निर्माण कार्य अवरुद्ध रहेको सम्बन्धमा सम्बन्धित साइट इञ्जार्ज तथा कार्यालय प्रमुखसँग छलफल गर्दा निर्माण व्यवसायीसँग खरिद सम्झौता भई २ वटा एबुटमेण्टको ५० प्रतिशत काम भएको अवस्थामा २०७५ श्रावणको बाढीबाट नदीले धार परिवर्तन गरेका कारण पूर्वनिर्धारित डिजाइनमा कार्य गर्न समस्या देखिएको पुल निर्माणमा प्राविधिक सहायता गर्ने संस्थाले स्थलगत अवलोकन गरी यथास्थितिमा निर्माण कार्य रोक्ने र उपयुक्त विकल्प पहिचान पछि मात्र निर्माण कार्य अघि बढाउने र बनिसकेको संरचनालाई समेत उपयोग गर्दै थप क्षति हुन नदिने संरचना थप गरी पुलको डिजाइनमा केही परिवर्तन गरी निर्माण कार्य अघि बढाउने सिफारिश गरेको देखियो । यस सम्बन्धमा सार्वजनिक कानुन अनुसार यथाशीघ्र आवश्यक निर्णय लिई पुल निर्माण कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१९.२. मुस्ताङको मार्फा तथा छैरो जोड्ने कालीगण्डकी पुल निर्माण गर्न एक निर्माण व्यवसायीसँग २०७८।११।२८ भित्र सम्पन्न गर्ने गरी २०७६।११।२९ मा रु.७ करोड ८० लाख २४ हजारको सम्झौता भएको थियो । निर्माण व्यवसायीलाई गत वर्ष मोबिलाइजेशन पेस्की रु.१ करोड ३४ लाख भुक्तानी भएको देखिन्छ । त्यस्तै मुस्ताङको लेते तथा धम्पु जोड्ने कालीगण्डकी पुल निर्माण कार्य गर्न एक निर्माण व्यवसायीसँग २०७८।०५।२८ भित्र सम्पन्न गर्ने गरी २०७६।११।२९ मा रु. ५ करोड ५ लाख २६ हजारको सम्झौता भएको थियो । निर्माण व्यवसायीलाई गत आर्थिक वर्षमा मोबिलाइजेशन पेस्की बापत रु.८७ लाख ७७ हजार भुक्तानी भएको देखिन्छ । दुई आयोजनाको लागि रु.२ करोड बजेट विनियोजन भएपनि काम हुन सकेको देखिदैन । कोभिड १९ का कारण सिर्जित लकडाउन, चिसो मौसम लगायतका कारण काम हुन नसकेको कार्यालयको भनाई रहेता पनि वर्षातमा नदी तथा खोलामा पानीको बहाव बढ्ने, हिमाली भेगमा हिउँदमा चिसो बढ्ने तथा हिमपात हुने कुरा पूर्व अनुमान गरी निर्माण कार्यतालिका तय हुने हुँदा त्यस्ता कारणबाट निर्माण कार्यमा हुने ढिलाइलाई स्वाभाविक मान्न सकिँदैन। कार्यालयले कार्यतालिका बमोजिम निर्माण कार्य गराउनुपर्दछ ।

जलस्रोत तथा सिँचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरू

२०. **धरौटी रकम राजश्व दाखिला -** आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम ६६(१) मा धरौटी रकम नियम ६५ बमोजिम जफत वा कट्टा नहुने वा नियम ६७ बमोजिम राजश्व दाखिला नहुने भएमा सम्वन्धित व्यक्तिलाई फिर्ता दिने, उपनियम (२) मा धरौटी रकम फिर्ता लिनको लागि प्रचलित कानुन बमोजिम अवधि तोकिएकोमा सोही अवधिभित्र र अवधि नतोकिएकोमा जुन प्रयोजनको लागि धरौटी राखिएको हो सो काम सम्पन्न भएको मितिले एक वर्षभित्र धरौटी रकम जम्मा गरेको प्रमाण सहित सम्वन्धित व्यक्ति तथा संस्थाले धरौटी फिर्ताको लागि निवेदन दिनुपर्ने तथा उल्लिखित अवधिभित्र धरौटी रकम फिर्ता लिन नआएमा कार्यालयले धरौटी रकम राजश्व खातामा आम्दानी बाध्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । जलस्रोत तथा सिञ्चाई विकास डिभिजन कार्यालय स्याङ्जामा करिव २५ वर्ष अगाडि देखिको अवधि नाघेका ७७ व्यक्ति तथा संस्थाको नाममा रहेको रु.१७ लाख ४६ हजार धरौटी रकम प्रत्येक आर्थिक वर्षमा जिम्मेवारी सारी आम्दानी बाँधेको पाइयो । नियमावलीमा भएको व्यवस्था अनुसार उक्त धरौटी रकम राजश्वमा आम्दानी वाध्नुपर्दछ।

२१. **सीमाभन्दा बढीको कार्य उपभोक्ता समितिबाट गराएको -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ नियम ९७ अनुसार एक करोड रुपैयाँसम्म लागत अनुमान भएको निर्माण कार्य वा सो सम्बन्धी सेवा सोही स्थानमा बसोबास गर्ने बासिन्दा र त्यस्तो सेवा उपभोग गर्ने समुदायमा रहेको उपभोक्ता समिति वा लाभग्राही समुदायबाट गराउन वा प्राप्त गर्न सकिने, एक करोड रुपैयाँसम्मको लागत अनुमानमा मूल्य अभिवृद्धिकर, ओभरहेड, कन्टिजेन्सि रकम र जनसहभागिताको अंश समेतको रकम समावेश हुने उल्लेख छ । जलस्रोत तथा सिञ्चाई विकास डिभिजन कार्यालय स्याङ्जाले रु.७ करोड ४९ लाख ९६ हजार लागत अनुमान भएको विभिन्न ७ योजनाहरूको मूल्य अभिवृद्धी कर, ओभरहेड र कन्टिन्जेन्सी वाहेक रु.५ करोड ७६ लाख ४५ हजारमा सम्झौता गरी भुक्तानी दिएको रकम अनियमित देखिन्छ ।

२२. **काठेपोल प्रतिस्थापन -** काठेपोल प्रतिस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ अनुसार सम्बन्धित स्थानीय तहले स्टील पोल जडान कार्य सम्पन्न भएको ७ दिनभित्र त्यसको जानकारी वा प्रगति विवरण कार्यालयलाई पठाउनुपर्ने, यस सम्बन्धी निर्माण कार्य एक आर्थिक वर्षभित्र सम्पन्न गरी सक्नुपर्ने र मन्त्रालय र स्थानीय तहले काठेपोल प्रतिस्थापन कार्यको अनुगमन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यस वर्ष जलस्रोत तथा सिँचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरू गोरखा, कास्की, तनहुँ, म्याग्दी, पर्वत, लमजुङ, स्याङ्जा र बागलुङले स्टील पोल खरिदमा रु.८ करोड ८५ लाख ७४ हजार खर्च लेखेका छन् । कार्यालयहरूले उक्त पोल स्थानीय तहलाई पठाएकोमा कास्की र बाग्लुङ बाहेक अन्य कार्यालयमा जडान गरेको कार्य सम्पन्न भएको प्रमाण पेश भएको छैन । पोल प्रयोगको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ ।

२३. **आनुपातिक कट्टी -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७(४) मा उपभोक्ता समिति वा लाभग्राही समुदायलाई निर्माण कार्यको बिल भुक्तानी दिँदा लागत अनुमानमा रहेको मूल्य अभिवृद्धि कर, ओभरहेड कन्टिन्जेन्सी रकम र जनसहभागीताको अंश कट्टा गरेर मात्र भुक्तानी दिनुपर्ने व्यवस्था छ । जस अनुसार उपभोक्ता समितिमार्फत निर्माण कार्य गराउँदा उपभोक्ता समिति र कार्यालयले बेहार्ने अंश उल्लेख गरी सम्झौता भएको देखिन्छ । तर निर्माण कार्य सम्पन्न गर्दा घटी मूल्यांकन भएको अवस्थामा जलस्रोत तथा सिञ्चाई विकास डिभिजन कार्यालय स्याङ्जाले १७ योजनाको अनुपातिक कट्टी नगरी रु.२२ लाख ६ हजार वढी भुक्तानी गरेको छ । बढी भुक्तानी भएको रकम असुल हुनुपर्दछ।

खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालयहरू

२४. **जडानभन्दा बढी खर्च -** खानेपानी आयोजनामा प्रयोग भएको पाइप नापी किताबमा जडान भए बमोजिम जिन्सी खाताबाट मौज्दात घटाउनु पर्दछ । खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, स्याङ्जाले १८, तनहुँले १२, गोरखाले ८, बागलुङले १८ र मुस्ताङका ५ खानेपानी आयोजनामा नापी किताबमा जडान देखाएको परिमाण भन्दा रु.२ करोड २७ लाख ४९ हजार बढी मूल्यका विभिन्न साइजका पाइप जिन्सी खाताबाट खर्च घटाएकोले उक्त पाइप प्रयोगको प्रमाण पेस गर्नुपर्दछ ।

२५. **पाइप मौज्दात -** खानेपानी आयोजनाहरूको लागि पाइप तथा फिटिङ्ग/औजार गत विगतको मौज्दातको उपयोग गर्ने र अत्यावश्यक भएमा मात्र मौज्दात नरहने गरी खरिद गर्नुपर्दछ । यस वर्षको अन्त्यमा खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय गोरखामा रु.७ करोड ६५ लाख, तनहुँमा रु.७ करोड २८ लाख र स्याङ्जामा रु.१ करोड १६ लाख को पाइप मौज्दात रहने गरी खरिद गरेको देखिन्छ । त्यस्तै खानेपानी, जलश्रोत, सिंचाई विकास सवडिभिजन कार्यालय मनाङ्गले गत विगतमा खरिद गरेको समेत रु.७२ लाख १३ हजारको ७९ हजार ८२ मिटर पाईप र रु.७८ लाख १ हजारको फिटिङ्गस लमजुङ्गको वेशिसहरमा मौज्दात रहेको छ। न्यूनतम मौज्दात तोकी बढी नहुने गरी खरिद व्यवस्थापन गर्नु पर्दछ।

२६. **मुहान विवाद -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ६(३) मा सार्वजनिक निकायले निर्माण स्थलको सुनिश्चितता नभई वोलपत्र आह्वान गर्न नहुने व्यवस्था छ । खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, स्याङ्जाले कास्कीको थुमाको डाँडा खानेपानी आयोजनाको निर्माणको लागि एक निर्माण व्यवसायीसँग रु.४ करोड ६१ लाख १० हजारमा सम्झौता गरेको छ । सम्झौता पश्चात निर्माण व्यवसायीलाई रु.३८ लाख ८८ हजार पेस्की समेत भुक्तानी भएकोमा आयोजनाको मुहान विवादले

२०७७।७८ मा रु.४४ लाख ९० हजारको पाइप खरिद वाहेक अन्य भौतिक तथा वित्तीय प्रगति हुन सकेको देखिदैन । यसरी मुहान विवाद हुँदा विवादित स्थानमा कार्यालयबाट भएको लगानी खेर जाने भएकोले मुहान विवाद समाधान गरी आयोजना सञ्चालनको प्रक्रिया अगाडि बढाउनुपर्दछ।

२७. **उपभोक्ता समिति -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ नियम ९७ अनुसार एक करोड रुपैयाँसम्म लागत अनुमान भएको निर्माण कार्य वा सो सम्बन्धी सेवा सोही स्थानमा बसोबास गर्ने बासिन्दा र त्यस्तो सेवा उपभोग गर्ने समुदायमा रहेको उपभोक्ता समिति वा लाभग्राही समुदायबाट गराउन वा प्राप्त गर्न सकिने व्यवस्था छ । खानेपानी तथा सरसफाई विकास डिभिजन कार्यालय गोरखाले रु.४ करोड ७२ लाख ८८ हजार लागत अनुमान भएका विभिन्न ४ योजनाहरूको सम्झौता गरी रु.३ करोड ३७ लाख २१ हजार भुक्तानी दिएको पाइयो । नियमावलीमा भएको व्यवस्था पालना गर्नुपर्दछ।

२८. **सामाग्री दाखिला र हस्तान्तरण -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधी ऐन, २०७४ को दफा ४८ मा कार्यालय प्रमुखले खरिद गरी वा हस्तान्तरण भई वा अन्य कुनै प्रकारवाट प्राप्त हुन आएको जिन्सी मालसामान जिन्सी आम्दानी वाँधी खर्च गर्नु गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय स्याङ्जाले सिमखोला सिमखेत सिद्धको थान खानेपानी आयोजना निर्माण कार्यको लागी एकै आयोजनामा दुई फरक फरक निर्माण कम्पनीसंग संम्झौता गरी रु.२ करोड १ लाख ८० हजार खर्च लेखेको देखिन्छ । एउटा ठेक्का सम्झौता अनुसार पाइप तथा फिटिङ खरिद गरेकोमा अर्को ठेक्कामार्फत आंशिक जडान कार्य गराएको छ । एकै आयोजनामा दुई फरक फरक निर्माण व्यवसायीलाई एकै प्रकृतिको कार्य गराउँदा कार्यमा दोहोरोपना हुने सम्भावना रहन्छ । २०७७।७८ मा कार्यालय र उपभोक्ता समितिबीच कार्य गर्ने कुनै सम्झौता नभएको अवस्थामा उक्त आयोजनाको लागि एक निर्माण व्यवसायीद्धारा खरिद भएका रु.५० लाख ६ हजारका २८ प्रकारका सामाग्री सिमखोला सिमखेत सिद्धको थान खानेपानी उपभोक्ता समितीको अध्यक्षलाई वुझाएको छ। कार्यालयले ठेक्कामार्फत खरिद गरेको सामाग्री जिन्सी दाखिला नगरी उपभोक्ता समितिको अध्यक्षलाई वुझाएको सामाग्रीको जिन्सी दाखिला तथा जडान भएको प्रमाण पेश गर्नुपर्दछ।

यातायात व्यवस्था कार्यालयहरू

२९. **घर जग्गा वहाल -** आर्थिक कार्यविधी तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम ६१ मा कार्यालय प्रमुखले प्रत्येक महिना राजश्व उठ्न छुट भए वा नभएको र राजश्व लेखा तथा दाखिलाको निरीक्षण गरी राजश्व हिनामिना भए वा नभएको र नियम ५९ बमोजिम लगती राजश्व तथा हसवली राजश्वको लेखा रहे वा नरहेको सोको अभिलेख अद्यावधिक गर्न लगाउनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । यातायात व्यवस्था कार्यालय (सवारी चालक अनुमति पत्र) कास्कीको परिसरमा रहेको जग्गा तथा भवन प्रयोग गरी पश्चिमाञ्चल सामुदायिक अस्पताल सञ्चालनमा रहेको र अस्पतालबाट २०७४।७५ मा उक्त वर्षको वहाल २०७५ जेठ १४ र २९ मा रु.२७ लाख प्राप्त गरी आम्दानी वाँधेको देखिन्छ । अस्पतालले २०७४।७५ पश्चात हालसम्म वहाल वुझाएको देखिदैन । २०७५।७६ देखि २०७७।७८ सम्म रु.८१ लाख वहाल वुझाउनुपर्नेमा नवुझाएकोले उक्त रकम र सोको व्याज समेत असुल गर्नुपर्ने देखिन्छ।

३०. **सेवा प्रवाह -** यातायात सवारी कार्यालयबाट रुट पर्मिट प्रक्रिया अन्तर्गत सार्वजनिक यातायात सञ्चालन हुने सवारी साधनहरूलाई सडकको क्षमता, यात्रुको चाप, लाभान्वित जनसंख्या, सवारीको संख्या जस्ता प्राविधिक पक्षहरूमा पर्याप्त ध्यान नपुऱ्याइएको, पूर्ण रूपमा सडक पूर्वाधार सम्पन्न भई नसकेको अवस्थामा पनि बाटो अनुमतिपत्र दिनुपर्ने अवस्था रहेको, विना इजाजत सवारी साधन सञ्चालन हुने गरेको, यातायात व्यवसायीहरूबीच अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा एवं सीण्डिकेट प्रणालीबाट सेवाग्राहीले सुलभ, गुणस्तरीय, सुरक्षित र भरपर्दो यातायात सुविधाबाट बञ्चित रहनु परेको, रुट अनुमति प्रक्रिया व्यवस्थित, वैज्ञानिक र प्रभावकारी हुन नसकेको जस्ता समस्या रहेको देखिन्छ । सार्वजनिक यातायात सेवालाई व्यवस्थित, स्वच्छ र प्रभावकारी बनाउनको लागि बाटो इजाजत लगायतका सेवा प्रवाह प्रक्रियालाई सरल र चुस्त बनाउनु पर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति -** मन्त्रालय तथा मातहत ३३ निकायको रु.३४ करोड ८७ लाख ४४ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि ६ निकायले रु.२ करोड ९१ लाख फर्स्यौंट गरेकोले रु.३१ करोड ९६ लाख ४४ हजार बाँकी बेरुजु देखिएको छ । सो मध्ये रु. ८ करोड १ लाख १० हजार म्याद नाघेको पेस्की बाँकी रहेको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-९** मा रहेको छ ।

सामाजिक विकास मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा शिक्षा स्वास्थ्य जस्ता सामाजिक सेवाहरूमा पहुँच, उपयोग र गुणस्तर वृद्धि गर्ने, लक्षित वर्ग, क्षेत्र तथा समूहको आर्थिक र सामाजिक सशक्तीकरणमा अभिवृद्धि गर्ने, प्रदेशस्तरको विश्वविद्यालय तथा उच्च शिक्षा सम्बन्धी नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, शैक्षिक योजना निर्माण र कार्यान्वयन, माध्यमिक तहको परीक्षा व्यवस्थापन, महिला हक सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा, समाज कल्याण र संघ संस्था सम्बन्धी कार्यहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, खेलकुद प्रशासन र संघ संस्थाको समन्वय र नियमन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतसमेत ४७ कार्यालयको विनियोजन रु.३ अर्ब ४४ करोड ९२ लाख ४५ हजार, राजस्व रु.१ करोड ४४ लाख ६५ हजार, धरौटी रु.५ करोड ७८ लाख ४९ हजार र अन्य कारोवार रु.१ अर्ब ४ करोड २३ लाख ४५ हजार समेत रु.४ अर्ब ५६ करोड ३९ लाख ४ हजार र अन्य संस्था र समितितर्फ रु.२ अर्ब १६ करोड ३६ लाख ४९ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कार्य जिम्मेवारी -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ मा तोकिएकामध्ये मन्त्रालयले शैक्षिक परामर्श सेवाको मापदण्ड निर्धारण, अनुमति तथा नियमन, प्रदेशस्तरको मानव संसाधनको आवश्यकता प्रक्षेपण, प्रदेशको शिक्षा ऐन, प्रदेशस्तरमा विद्यालय तहको शिक्षकको सेवा शर्त, योग्यता, क्षमता र शैक्षिक व्यवस्थापनको मापदण्ड निर्धारण र नियमन, महिला हक सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, समाजकल्याण र संघसस्था सम्बन्धी कार्यहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, प्रदेश खेलकुद विकास ऐन, नियम, प्रदेशभित्र रोजगारी प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति, योजना, कार्यक्रम तथा मापदण्ड तर्जुमा तथा कार्यान्वयन, श्रमिक एवं श्रमिकको सामाजिक सुरक्षा तथा ट्रेड युनियन सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन मापदण्ड तयार, कार्यस्थल सुरक्षा, कारखाना निरीक्षण तथा नियमन, राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम औषधिजन्य तथा स्वास्थ्य प्रविधि सम्बन्धी सामाग्रीको उत्पादन तथा संचय, अधिकतम खुद्रा मूल्य निर्धारण, अन्तिम विसर्जन, गुणस्तर तथा मापदण्ड निर्धारण, नियमन, औषधि निगरानी, औषधिको उचित प्रयोग र सुक्ष्म जीवनिरोधक प्रतिरोध न्यूनिकरण लगायतका कार्यहरू कार्यान्वयन हुन बाँकी देखिन्छ । तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्नुपर्दछ ।

२. **कार्यक्रम कार्यान्वयन -** बजेट बक्तव्य तथा वार्षिक कार्यक्रममा उल्लिखित कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । यो बर्ष गोरखा लिगलिगकोटमा नेपालको ऐतिहासिक महत्व झल्काउने प्रदेशस्तरीय संग्रहालय निर्माण, पोखरा स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, पश्चिमान्चल क्षेत्रिय अस्पताल ओ.पि.डि भवन निर्माण, नेपाल सरकारको सहकार्यमा संक्रामक तथा सरुवा रोग अस्पतालको डि.पि.आर. तयारी र निर्माण लगायत १९ कार्यक्रमको लागि रु.९ करोड बजेट विनियोजन भएकोमा ती कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरेका छैनन् । मन्त्रालयले बजेट बक्तव्य तथा वार्षिक कार्यक्रममा उल्लेख भएका कार्यक्रमहरूको अनुमगन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

३. **पञ्चवर्षीय योजनाको कार्यान्वयन -** प्रदेशले प्रथम पञ्चवर्षीय योजना(२०७६/७७-०८०/८१) मा उल्लेख भएका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । उक्त योजनामा २०७७।७८ मा कार्यान्वयन गर्ने उल्लेख गरेका कार्यक्रममध्ये स्थानीय तहका विषयगत शिक्षक समूह गठन परिचालन, राज्यकोषबाट सुविधा पाएकाका सन्तानलाई सामुदायिक विद्यालयमा पढाउन प्रोत्साहन गर्ने, वैकल्पिक माध्यमबाट शिक्षा प्रदान गर्न कार्यविधि निर्माण गर्ने, अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय तथा वैकल्पिक विद्यालय सम्बन्धी नीति निर्माण गर्ने, अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय तथा वैकल्पिक विद्यालय सम्बन्धी नीति निर्माण गर्ने, मानित विश्वविद्यालयको आधार तथा मापदण्ड तयार गर्ने, गण्डकी विश्व विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना र संचालन, देश तथा विदेशका अनुसन्धानकर्ता तथा संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्ने, औषधिको गुणस्तर परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना, विशिष्टकृत महिला तथा बाल अस्पताल स्थापना, सर्ने तथा नसर्ने रोगको नियन्त्रण सम्बन्धी नीति नियम र मापदण्ड तयारी, प्रदेशका सबै भौतिक संरचना अपाङ्ग मैत्री बनाउने, प्रदेश खेलकुद प्रतिष्ठान स्थापना र संचालन, प्रदेश बालकोष स्थापना र संचालन, मानव बेचविखन तथा ओसारपसार नियन्त्रण सम्बन्धी नीति तथा कानुन तर्जुमा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन भएको देखिएन । पञ्चबर्षिय योजना तथा स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रममा तोकिएका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

४. **दिगो विकास लक्ष्य -** दिगो बिकासका राष्ट्रिय लक्ष्यहरूलाई सहयोग र परिपूरण गर्न गण्डकी प्रदेश सरकारले सबै क्षेत्रमा दिगो बिकासका लक्ष्यलाई मुल प्रबाहीकरण गर्दै प्रथम पञ्चबर्षिय योजनामा लक्ष्य, रणनीति र सूचकहरू निर्धारण गरेको छ । मन्त्रालयले कतिपय सूचकहरू पञ्चबर्षिय योजनाको आधार बर्ष २०७५।७६ मा प्राप्त उपलब्धीभन्दा यस बर्षसम्म सुधार गर्न नसकेको देखिन्छ । २०७७।०७८ को लक्ष्यहरू र प्राप्त उपलब्धी देहाय अनुसार छन्:

क्र.सं	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	इकाइ	०७५।७६ को उपलब्धी	आ.ब. २०७७।०७८ को उपलब्धी	
				लक्ष्य	उपलब्धि
श्रम तथा रोजगारी					
१	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	३९.९	४२	३९.७
२	रोजगारी र जनसङ्ख्याको अनुपात	प्रतिशत	३२.५	३५.५	३३
३	कुल आम्दानीमा तल्लो ४० प्रतिशत जनसंख्याको हिस्सा	प्रतिशत	७.८	८.५	७.८
गरिवी र असमानता					
४	बहुआयामिक गरिबीमा रहेको जनसङ्ख्या	प्रतिशत	१४.२	१२	१४.२
५	५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जिवित जन्ममा)	दर	२७	२५	२७
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या					
६	शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर	२३	२२	२३
७	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति सेवा लिएका महिला	प्रतिशत	६९.९	७१	४६
शिक्षा					
८	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	७४.८	८०	७८
९	माध्यमिक तह (९ देखि १२ कक्षा) मा कुल भर्ना दर	प्रतिशत	७३.७	८०	७५.४
१०	उच्च शिक्षामा कुल भर्ना दर	प्रतिशत	८.३	१५	८.३
११	विद्यालय शिक्षा (१-१२ कक्षा) शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात	प्रतिशत	२२.४	१९.८	२२.४
मानव सुरक्षा राष्ट्रिय एकता तथा सम्मान					
१२	कुपोषण प्रभावित जनसङ्ख्या	प्रतिशत	४१.७	३५	४०

४.१. रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा २०७५/७६ को उपलब्धि ३९.९ प्रतिशत रहेको थियो। २०७७।७८ मा ४२ प्रतिशत लक्ष्य राखेता पनि प्रगति भने ३९.७ प्रतिशत मात्र रहेको छ ।

४.२. कुल आम्दानीमा तल्लो ४० प्रतिशत जनसंख्याको हिस्सा २०७५/७६ को उपलब्धि ७.८ प्रतिशत रहेको र २०७७।७८ को लक्ष्य ८.५ प्रतिशत रहेको थियो । तर प्रगति भने ७.८ प्रतिशत मात्र प्राप्त भएकोले सुधार हुन सकेको देखिएन ।

४.३. दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति सेवा लिएका महिलाको हिस्सा २०७५/७६ को उपलब्धि ६९.९ प्रतिशत रहेको र २०७७।७८ मा ७१ प्रतिशत लक्ष्य राखेता पनि ४६ प्रतिशत मात्रले सेवा लिएको देखिएकोले सुधार हुन सकेको छैन ।

४.४. विद्यालय शिक्षा (१-१२ कक्षा) शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात २०७५/७६ मा २२.४ प्रतिशत रहेको थियो। मन्त्रालयले २०७७।७८ मा शिक्षक-विद्यार्थी अनुपातको लक्ष्य १९.८ प्रतिशत राखेतकोमा २२.४ प्रतिशत मात्र प्रगति भई दुई आर्थिक वर्षमा प्रगति प्रतिशत समान रहेको छ ।

४.५. कुपोषण प्रभावित जनसङ्ख्याको हिस्सा २०७७।७८ मा ३५ प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य राखेकोमा ४० प्रतिशतमा मात्र झरेको छ । लक्ष्य अनुसार प्रगति हुनुपर्दछ।

५. **प्रदेश गौरवका आयोजना -** प्रदेशको पञ्चवर्षीय योजनाले मन्त्रालय अन्तर्गत देहायका ३ आयोजनालाई प्रदेश गौरव र १ आयोजनालाई रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवको आयोजना घोषणा गरेको छ ।

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूको नाम	कुल लागत अनुमान	यस वर्षको बजेट	यस वर्षको खर्च
१	गण्डकी विश्वविद्यालय स्थापना	नखुलेको	३२ करोड	९ करोड ४९ लाख
२	गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन	नखुलेको	१० करोड	१ करोड १७ लाख
३	प्रदेश क्रिकेट मैदान निर्माण आयोजना	१ अर्ब ६३ करोड	२ करोड	०
	रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवका आयोजना			
४	मुटु, मृगौला र क्यान्सरको एकीकृत प्रदेश अस्पताल निर्माण आयोजना	१ अर्ब ५० करोड	२ करोड	२ करोड

यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा देहायअनुसार छन्:

५.१. विश्वविद्यालय स्थापना, सञ्चालन र आयोजना अन्तर्गत कुल लागत अनुमान मन्त्रालयले तयार गरेको छैन। गण्डकी विश्वविद्यालयको लागि गत वर्ष रु.९ करोड विनियोजन भएकोमा रु.७० लाख ३६ हजार खर्च गरेको छ। यस वर्ष रु.३२ करोड विनियोजन गरेकोमा रु.९ करोड ४९ लाख खर्च भई महेन्द्र पुलमा रहेको हुलाक भवनमा बि.आइ.टी. कार्यक्रम संचालनको लागि भवन मर्मत, अनुसन्धान अन्वेषण तथा आविष्कार केन्द्रको भौतिक संरचना निर्माण, विभिन्न पाठ्यक्रम निर्माण, आई सि टी ल्याव सेट अप, अन्तर्राष्ट्रिय गोष्ठी तथा सेमिनार आदि कार्य भएतापनि गैह्र आवाशिय भवन निर्माण हुन सकेको छैन ।

५.२. गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन आयोजनालाई प्रदेश गौरवको योजनाको रुपमा राखी गत बर्ष रु.४ करोड बजेट विनियोजन गरेकोमा खर्च गर्न नसकेको र यस वर्ष पुन रु.१० करोड बजेट

विनियोजन गरेकोमा रु.१ करोड १७ लाख खर्च भएको छ ।प्रतिष्ठानको भवन र संरचना तोकिएको स्थानमा बन्न नसक्ने विज्ञहरूको प्रतिवेदन अनुसार विनियोजित बजेट खर्च हुन नसकेको देखिन्छ।

५.३. प्रदेश क्रिकेट मैदान निर्माण आयोजना निर्माणको कामको कुल लागत अनुमान रु.१ अर्ब ६३ करोड रहेको छ। गत वर्ष रु.१ करोड विनियोजन भएकोमा रु.१९ लाख ५० हजार खर्च गरेको र यस वर्ष आयोजनालाई रु.२ करोड विनियोजित बजेट शहरी विकास तथा भवन निर्माण डिभिजन कार्यालय कास्कीलाई पठाएता पनि कोभिडको कारण ठेक्का प्रकृया अगाडि बढाउन नसकेकोले बजेट खर्च भएको छैन ।

५.४. मुटु मृगौला र क्यान्सरको एकीकृत प्रदेश अस्पताल निर्माण आयोजनालाई प्रदेश रुपान्तरणकारी गौरवको योजनामा राखी गत वर्ष रु.२० लाख विनियोजन गरेकोमा खर्च गरेको छैन । यो वर्ष अस्पताल निर्माणको लागि रु.२ करोड बजेट प्राप्त भएकोमा अस्पताल निर्माण कार्यमा खर्च नगरी पोखरा स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, पश्चिमान्चल क्षेत्रिय अस्पतालको सहकार्यमा सेवा संचालन गर्न मेसिन औजार खरिदमा खर्च गरेको छ ।

आयोजनाको लागि न्यून बजेट व्यवस्था भएको र खर्च गर्ने दक्षता कमजोर रहेको कारण कार्यान्वयन अवस्था सुस्त देखिएको छ । पर्याप्त बजेट व्यवस्था गरी प्रभावकारी रुपमा आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

६. **विशेष अनुदान -** संघले तयार गरेको विशेष अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ मा प्रदेशको हकमा रु.१० करोड रुपैयाँभन्दा कम लागत भएको आयोजनामा विशेष अनुदान प्रदान नगर्ने उल्लेख छ । यस वर्ष मन्त्रालयले स्वास्थ्य क्षेत्र सुदृढीकरण तथा सामाजिक विकास मन्त्रालय अन्तर्गत शिक्षा क्षेत्रको विकास आयोजना अन्तर्गत रु.२२ करोड विशेष अनुदान प्राप्त गरेकोमा रु.१४ करोड ३८ लाख (६२.७३ प्रतिशत) खर्च गरेको छ । संघीय विशेष अनुदान निश्चित आयोजनाको लागि खर्च गर्नुपर्नेमा स्वास्थ्य क्षेत्र सुदृढीकरण तथा शिक्षा क्षेत्रको विकास आयोजना अन्तर्गतको उक्त अनुदान प्रदेश स्थित सम्पूर्ण कार्यालयलाई बाँडफाँट गरेको छ । यस अनुदानबाट मन्त्रालयले रु.१ करोड २३ लाख, स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्रलाई रु.८ करोड ६४ लाख, १२ वटा अस्पतालहरूलाई रु.३ करोड ४५ लाख तथा ११ स्वास्थ्य कार्यालयहरूलाई रु.१ करोड ६ लाख बजेट बाँडफाँट गरेको छ । योजना तयार नगरी रकम बाँडफाँट गर्दा विशेष अनुदानको उद्देश्य अनुरूप उपयोग नहुने देखिएको छ। यसमा नियन्त्रण गरी आयोजना विशेषमा खर्च गर्नुपर्दछ ।

७. **मूल्य अभिवृद्धि कर -** मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ६(ग) अनुसार ठेक्का वा करार अन्तर्गत भुक्तानी गर्दा मू.अ.कर रकमको २०७८।२।१५ सम्म ५० प्रतिशत र जेष्ठ १६ देखी ३० प्रतिशत ले हुने रकम राजस्व शीर्षकमा जम्मा गरी बाँकी रकम मात्र भुक्तानी गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले यस वर्ष ७ आपूर्तकलाई रकम भुक्तानी गर्दा नियमानुसार हुने रु.७ लाख ८९ हजार मूल्य अभिवृद्धि कर कट्टी नगरी पुरै रकम भुक्तानी गरेको छ । उक्त रकम राजस्वमा जम्मा भएको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ ।

८. **सीमित प्रतिस्पर्धा -** सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ८(२) मा खरिद गर्दा प्रतिस्पर्धा सीमित हुनेगरी टुक्रा टुक्रा पारी खरिद कार्य गर्न नहुने उल्लेख छ । ऐनको व्यवस्था विपरीत मन्त्रालयले रु.९८ लाख ६५ हजारको सामानहरू सोझै खरिद गरेको छ । उक्त खरिदमध्ये मेशिनरी तथा औजारमा रु.३९ लाख १२ हजार र फर्निचरमा रु.२५ लाख ९ हजार रहेको छ । कानुन बमोजिम प्रतिस्पर्धात्मक विधि अवलम्वन गरी खरिद गर्नुपर्दछ ।

९. **उपभोक्ता समितिको योगदान -** गण्डकी प्रदेशको उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ को दफा ६ (३च) र उपभोक्ता समितिसँग भएको सम्झौता अनुसार मन्त्रालयको अनुदान र उपभोक्ता समितिको श्रमदान लाई आधार मानी विल भुक्तानी गर्दा उपभोक्ता समितीको योगदान अंश कट्टा गरी भुक्तानी दिनु पर्दछ । मन्त्रालयले १३ वटा योजनाहरूमा उपभोक्ता समितिलाई भुक्तानी गर्दा सम्झौता अनुसार अनुपातिक रुपमा उपभोक्ताको योगदान कट्टी नगरी रु.३४ लाख ९४ हजार बढी भुक्तानी भएको रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

१०. **रकमान्तर -** मन्त्रालयको शुरु बजेट रु.३ अर्ब १७ करोड ८२ लाख रहेकोमा रकमान्तरबाट थप भई रु.३ अर्ब ४२ करोड ६० लाख कायम भएको छ । उक्त बजेटबाट रु.२ अर्ब ४३ करोड २५ लाख खर्च भई शुरु बजेटको ७६.५३ प्रतिशत र संशोधित बजेटको ७१ प्रतिशत खर्च भएको छ । शुरु विनियोजन बजेट नै खर्च गर्न नसक्ने अवस्थामा रकमान्तर गरी बजेट थप गर्नुको औचित्य देखिएन । यथार्थपरक बजेट बनाउन ध्यान दिनुपर्दछ ।

११. **कोभिड कोषः** कोभिड-१९ को रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्नको लागि सामाजिक बिकास मन्त्रालयले कोभिड चल्ती कोष भनी राष्ट्रिय बाणिज्य बैंकमा एक विविध खाता संचालन गरेको छ । उक्त खातामा गत बर्षको मौज्दात रु.१६ करोड १५ लाख ९५ हजार समेत जम्मा रु.२० करोड ६९ लाख ४४ हजार आम्दानी रहेकोमा रु.१५ करोड २४ लाख ४३ हजार खर्च भई रु.५ करोड ४५ लाख १ हजार मौज्दात रहेको छ । त्यस्तै कोभिडको रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्नको लागि प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा एक विविध खाता सञ्चालन गरेको छ । उक्त खातामा गत बर्षको मौज्दात रु.२ करोड ७० लाख ३७ हजार र यस बर्ष प्राप्त रु.४९ करोड ९ लाख ७८ हजार समेत रु.५१ करोड ८० लाख १५ हजार आम्दानी भएकोमा रु.२३ करोड ४० लाख ७९ हजार खर्च भई रु.२८ करोड ३९ लाख ३६ हजार मौज्दात रहेको छ । यस सम्बन्धी देखिएका व्यहोरा देहाय अनुसार छन्:

११.१. सरकारी कारोवार निर्देशिका, २०७६ मा प्रदेश सरकारका सबै निकायहरूले आकस्मिक लगायतका विविध कोषको कारोवार गर्न प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा खाता खोल्नुपर्ने उल्लेख छ । सामाजिक बिकास मन्त्रालयले कोभिड १९ को रोकथाम तथा नियन्त्रणको लागि प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय मार्फत राष्ट्रिय बाणिज्य बैंकमा एक विविध खाता सञ्चालन गरेकोमा सोही बैंकमा कोभिड चल्ती कोष भनी छुट्टै खाता संचालन गरेको देखियो । आर्थिक बर्षको अन्तमा उक्त खातामा रु.५ करोड ४५ लाख १ हजार मौज्दात रहेको छ । निर्देशिका बिपरित सञ्चालन गरेको खाता बन्द गरी मौज्दात रकम प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा खोलिएको खातामा जम्मा गर्नुपर्दछ ।

११.२. कोरोना भाइरस रोग रोगथाम, नियन्त्रण तथा उपचार कोष सञ्चालन तथा स्वास्थ्य उपकरण खरिद गर्ने कार्यक्रमको लागि रु.२० करोड विनियोजनमध्ये मन्त्रालयले रु.१ करोड ४८ लाख ४८ हजार खर्च

गरी बाँकी रकम र.१८ करोड ५१ लाख ५२ हजार प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय अन्तर्गत रहेको विविध खाता मार्फत कारोवार हुने गरी कोरोना भाइरस संक्रमण रोगथाम, नियन्त्रण तथा उपचार कोषमा जम्मा गरिदिन आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा लेखी पठाएकोमा मन्त्रिस्तरको २०७८।११।२१ को निर्णयले उक्त कोषमा जम्मा गरेको छ । स्वीकृत बार्षिक कार्यक्रम अनुसार खर्च नभएको रकम फिर्ता नगरी कोषमा जम्मा गरेको देखियो ।

११.३. कोषबाट यस बर्ष प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्रलाई रु.१५ करोड ५९ लाख ८२ हजार, स्वास्थ्य निर्देशनालयलाई रु.१ करोड १८ लाख ७६ हजार, प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालालाई रु.१ करोड ३९ लाख ५ हजार, क्षयरोग उपचार केन्द्र र स्वास्थ्य तालिम केन्द्रलाई रु.६६ लाख ५२ हजार, ८५ स्थानीय तहलाई रु.८ करोड ३७ लाख ८९ हजार, ११ जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई रु.८५ लाख २५ हजार, ३ मन्त्रालयलाई रु.५२ लाख ६८ हजार, ११ आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रलाई रु.२४ लाख, ११ स्वास्थ्य कार्यालयलाई रु.८५ लाख ४९ हजार र १२ अस्पतालहरूलाई रु.७ करोड १७ लाख ५२ हजार समेत जम्मा रु.३६ करोड ८६ लाख ९८ हजार निकासा दिएको छ । मन्त्रालयले उक्त निकासा रकमबाट भएको खर्चको विवरण लिई अभिलेख अद्यावधिक नगरेको र अनुगमन पनि गरेको छैन ।

११.४. कोषबाट एक सामुदायिक लायन्स अस्पताललाई रु.९० लाख ३४ हजार, एक रेडक्रस सोसाइटीलाई रु.३ लाख २० हजार र जिपी कोइराला राष्ट्रिय स्वासप्रश्वास उपचार केन्द्रलाई रु.१० लाख उपलव्ध गराएको छ । ती संस्था तथा निकायलाई उपलब्ध गराएको रकमको खर्च र प्रगति विवरण माग नगरेको र मन्त्रालयले अनुगमन समेत गरेको छैन । निकासा दिएको रकमको विवरण लिई अभिलेख अद्यावधिक गर्नुपर्ने र अनुगमन गर्नुपर्ने देखियो ।

११.५. संक्रामक तथा सरुवा रोग अस्पताल पोखरालाई प्रदेश संचितकोषबाट रु.१ करोड ८२ लाख, संघीय कोभिड कोषबाट रु.६४ लाख १३ हजार र प्रदेश कोभिड कोषबाट रु.१ करोड ३२ लाख १ हजार गरी जम्मा रु.३ करोड ७८ लाख १४ हजार प्राप्त भएकोमा आईशोलेशन केन्द्र निर्माण तथा व्वस्थापनमा रु.७५ लाख ९१ हजार, जनशक्ति परिचालनमा रु.७९ लाख ४९ हजार, औषधि एवं स्वास्थ्य उपकरण तथा सामाग्री खरिदमा रु.४७ लाख ८३ हजार र अन्य शीर्षकमा रु.३९ लाख ९१ हजार गरी जम्मा रु.२ करोड ४३ लाख १४ हजार खर्च भई रु.१ करोड ३५ लाख मौज्दात रहेको छ । कोभिड-१९ को रोकथाम र नियन्त्रणको लागि प्राप्त रकम ३५.७ प्रतिशत खर्च नभई बाँकी रहेको छ।

११.६. मध्यबिन्दु अस्पतालले महामारी फैलन सक्ने अवस्थालाई मध्यनजर राख्दै जनशक्ती व्यवस्थापनमा रु.४३ लाख १३ हजार, पि.सि.आर. भवन तथा आईसोलेसन केन्द्र भवन स्थापना गर्ने कार्यमा रु.३९ लाख ८५ हजार, औषधीजन्य तथा स्वास्थ्य सामाग्री खरीदमा रु.४६ लाख ५३ हजार, अक्सिजनको व्यवस्थापनमा रु.१४ लाख ३ हजार र औजार उपकरण, सप्टवेयर, कम्प्यूटर पि.सि.आर ल्यावको सेटअप वन्दोवस्ती खाना, नास्ता तथा अन्य व्यवस्थापनमा रु.२९ लाख १२ हजार गरी जम्मा रु.१ करोड ७२ लाख ६६ हजार खर्च गरेको छ । अस्पतालले कोरोना महामारीको पूर्व तयारीमा खर्च गर्दा प्रतिस्पर्धा नगरेको र अन्य शीर्षकमा देखाएको खर्चको बिस्तृत विवरण राखेको छैन ।

११.७. कोरोना भाइरस (कोभिड-१९) संक्रमणको उपचारमा संलग्न जनशक्तिको जोखिम भत्ता व्यवस्थापन आदेश, २०७७ अनुसार संक्रमणको शंका लागि आइसोलेसनमा राखिएका वा संक्रमण पुष्टि भई उपचारमा रहेका बिरामीहरूको उपचारमा प्रत्यक्ष संलग्न जनशक्ति तथा अप्रत्यक्ष संलग्न र ईमेजिङ्ग सेवा प्रदायक जनशक्ति र उपचाररत बिरामीहरूको ओसारपसारमा संलग्न सवारी साधनमा कार्यरत जनशक्तिलाई जोखिम भत्ता उपलव्ध गराउन सकिने व्यवस्था छ । मध्यबिन्दु अस्पतालले वैशाख, जेष्ठ, आषाढमा कोरोना भाइरस (कोभिड-१९) संक्रमणको उपचारमा संलग्न स्वास्थ्यकर्मी, प्राविधिक कर्मचारी ८७ र प्रशासनिक कर्मचारी २० सहित १०७ जनालाई रु.१४ लाख ६७ हजार जोखिम भत्ता उपलव्ध गराईएको छ। उपचारमा संलग्न जनशक्तिलाई मात्र जोखिम भत्ता उपलव्ध गराउनुपर्नेमा प्रशासनिक कर्मचारीलाई समेत उपलव्ध गराईएको छ।

११.८. कोरोना भाइरस सम्वन्धी क्वारेण्टाइन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न- बनेको मापदण्ड, २०७६ को दफा ११ मा क्वारेण्टाइनको संचालन तथा व्यवस्थापनका निमित्त आवश्यक पर्ने रकम कोरोना भाइरस संक्रमण रोकथाम तथा उपचार कोषबाट व्यहोरिने उल्लेख छ । मध्यबिन्दु अस्पताल र एक रेष्टुरेण्ट सञ्चालकबीच २०७७ पौष २९ मा २०७७ माघ १ गते देखि लागु हुने गरी खाना प्रति छाक रु.१२०।-, खाजा रु.१००।-, सिंगल कोठा प्रतिदिन रु.३५०।-, एटेच कोठा प्रति दिन रु.५५०।-, एसि कोठा दुई बेड प्रतिदिन रु.८००।- हुने गरी सम्झौता भएकोमा सोही अनुसार भुक्तानी भएको छ। पिसिआर ल्याव तथा आवास खर्च शीर्षकमा २०७७ फाल्गुन र चैत्रमा रु.२ लाख १४ हजार र २०७८ बैशाखदेखि आषाढसम्म रु.६ लाख २९ हजार गरी जम्मा रु.८ लाख ४४ हजार खर्च भएको छ । तर अस्पतालले क्वारेण्टाइन र आइसोलेशनमा बसेको संख्या समेत खुलाई अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन ।

११.९. मातृशिशु मितेरी अस्पतालले उपलब्ध गराएको विवरण अनुसार प्रदेश कोभिड समेत रु. ६० लाख ५४ हजार आम्दानी भएकोमा कोरोना रोगथाम तथा नियन्त्रण व्यवस्थापनको लागि रु.५८ लाख ९५ हजार खर्च भइ रु.१ लाख ५९ हजार बाँकी रहेको छ । खर्च मध्ये जनशक्ति परिचालनमा रु.१६ लाख ६५ हजार र औषधि एवं स्वास्थ्य उपकरण तथा सामग्री सोझै खरिद गरी रु.४२ लाख ३० हजार खर्च भएको विवरण पेश भएको छ । सोझै खरिद गर्दा प्रतिस्पर्धा सीमित भएको कारणबाट खर्च रकम मितव्ययी भएको देखिएन ।

११.१०. दमौली अस्पताल तनहुँले अस्पताल परिसरमा अक्सिजन प्लान्ट स्थापन गर्न विद्युतिय वोलपत्रमार्फत सुचना आह्वान गरी मिति २०७८।१।३० मा एक कम्पनीसंग ३० दिनभित्र कार्यसम्पन्न गर्ने गरी रु.५३ लाख ३९ हजारमा खरिद सम्झौता गरेकोमा सो अवधिमा अक्सिजन प्लान्ट जडान नभएकोले २०७८ आषाढमा अक्सिजन सिलिण्डर खरिद, अक्सिजन भरेको र ढुवानी समेत गरी रु.५ लाख ८५ हजार भुक्तानी गरेको छ । यसरी सम्झौता वमोजिम समयमा अक्सिजन प्लान्ट जडान नभएको कारण कार्यालयलाई थप व्ययभार परेको छ ।

११.११. जिल्ला अस्पताल पर्वतलाई प्रदेश संचितकोषबाट रु.७८ लाख ७५ हजार प्राप्त भएकोमा तलब भत्तामा रु.८ लाख ७५ हजार, अक्सिजन रिफिल तथा ढुवानीमा रु.५ लाख, अत्यावश्यक औषधि खरिदमा रु.५ लाख, स्वास्थ्य कर्मी खाना खाजामा रु.५ लाख, कोभिड आइसोलेसनका लागि शौचालय खानेपानी तथा

आइसोलेसन संचालनमा रु.१० लाख, अक्सिजन पाइपलाइन निर्माणमा रु.५ लाख, कोभिड संक्रमितका लागि वार्ड निर्माणमा रु.२० लाख, आइसोलेसन सेन्टर विस्तारको लागि अस्थाई प्रिफ्याब भवन निर्माणमा रु.२० लाख खर्च गरेको छ । उक्त खर्चको बिस्तृत विवरण तयार गरी मन्त्रालयमा नपठाएको र अनुगमन गरी प्रगति प्रतिबेदन पनि तयार गरेको छैन । कोषबाट निकासा भएको रकमको विवरण लिई नियमित अनुगमन गर्नुपर्ने देखियो ।

शिक्षा विकास निर्देशनालय

१२. **कार्यक्रम कार्यान्वयन -** निर्देशनालयको लागि यो बर्ष रु.८ करोड ८६ लाख ८१ हजार बजेट विनियोजन भएकोमा रु.३ करोड १५ लाख २२ हजार (बजेटको ३५.५५ प्रतिशत) मात्र खर्च गरेको छ । स्वीकृत कार्यक्रमहरूमध्ये कक्षा १० एसईई परिक्षा सञ्चालनको लागि रु.४ करोड २४ लाख बजेट विनियोजन भएकोमा रु.४४ लाख ११ हजार (१०.४० प्रतिशत) मात्र खर्च गरेको छ । कोरोना महामारीको कारण एसईई परिक्षा हुन नसकेकोले खर्च हुन नसकेको निर्देशनालयको भनाइ रहेको छ । अति सिमान्तकृत तथा लोपउन्मुख जनजाती विद्यार्थीहरूको लागि स्नातक, स्नातकोत्तर छात्रवृत्ति वितरण गर्न रु.१२ लाख, स्थानीय तहमा ३३ जना विषयगत शिक्षक परिचालन गर्न रु.१६ लाख ५० हजार र विद्यार्थी प्रतिभा पहिचान तथा प्रोत्साहन पुरस्कारका लागि रु.३५ लाख बजेट विनियोजन गरे पनि कार्यक्रम सञ्चालन भएको छैनन् । स्वीकृत कार्यक्रम संचालन नहुँदा लक्षित विद्यार्थिहरूले सेवा प्राप्त गर्न सकेका छैनन् । लक्षित कार्यक्रम समयमै कार्यान्वयन हुनुपर्दछ ।

१३. **उत्तरपुस्तिका खरिद -** प्रदेशका ११ जिल्लाभित्र संचालन हुने एस.ई.ई. परीक्षाका लागि निर्देशनालयले गत बर्ष रु.६२ लाख ७१ हजारमा मुल उत्तर पुस्तिका ६ लाख १५ हजार थान र थप उत्तर पुस्तिका ४ लाख ९८ हजार थान खरिद गरेको र सोमध्ये मुल उतरपुस्तिका ५ लाख ७५ हजार थान सम्बन्धित जिल्लामा पठाएकोमा कोभिड महामारीको कारण परीक्षा सञ्चालन हुन सकेको थिएन । यस वर्ष नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठानबाट मुल उत्तर पुस्तिका प्रतिथान रु.८ का दरले २ लाख ५० हजार थान र थप उत्तर पुस्तिका प्रतिथान रु.२ का दरले २ लाख ५० हजार थान खरिद गरी मूल्य अभिवृद्धि कर समेत रु.२८ लाख २५ हजार भुक्तानी गरेको छ । सोमध्ये मुल उत्तर पुस्तिका १ लाख ९५ हजार र थप उत्तर पुस्तिका १ लाख ५६ हजार सम्बन्धित जिल्लामा ढुवानी गरेको छ ।

प्रदेश अन्तर्गत यो वर्ष कुल ४७ हजार २७२ परिक्षार्थी रहेकोले १० विषयको परीक्षा संचालन गर्न ४ लाख ७२ हजार ७२० थान र भवितव्य जोखिमको लागि १० प्रतिशत थप लाग्ने उल्लेख गरेकोले मुल उतरपुस्तिका जम्मा ५ लाख २० हजार थान आवश्यक पर्ने देखिन्छ । गत वर्ष खरिद गरिएको उतरपुस्तिकामध्ये परीक्षा संचालन हुन नसकी बाँकी रहेको अवस्थामा यस वर्ष पुनः उतरपुस्तिका खरिद गरेको र यो बर्ष पनि परीक्षा सञ्चालन हुन नसकी मौज्दात रहेको अवस्था छ । ११ जिल्लामा दुई बर्षमा मुल उतरपुस्तिका मात्र ७ लाख ७० हजार थान ढुवानी भएको देखिन्छ । बर्षान्तमा निर्देशनालयमा ५५ हजार थान मुल र ९४ हजार थान थप उत्तर पुस्तिका मौज्दात रहेको छ। ढुवानी भएका सबै केन्द्रबाट उपयोग र बाँकीको विवरण लिई अभिलेख अद्यावधिक गर्नुपर्दछ।

गण्डकी विश्वविद्यालय

१४. **रणनीतिक योजना -** गण्डकी विश्व विद्यालय शिक्षक तथा कर्मचारी नियमावली, २०७७ को अनुसुची ३ मा कुलपतिले अध्यक्षता गर्ने बैठकमा प्रति बैठक रु.३ हजारका दरले बैठक भत्ता वितरण गर्ने व्यवस्था छ । विश्वविद्यालयको २०२१-२०३१ सम्मको रणनैतिक योजना निर्माण कार्यको लागि रु.३० लाख बजेट छुट्याएकोमा ५८ बैठकको रु.३ हजारका दरले रु.१७ लाख ४७ हजार खर्च लेखेको छ। रणनैतिक योजना निर्माणको लागि ६ सदस्यीय कार्यदल गठन भएकोमा प्रत्येक बैठकमा कार्यदलभन्दा बाहिरका आमन्त्रित, सहयोगी कर्मचारी समेतको उपस्थिति गराई ११ जना सम्मलाई बैठक भत्ता वितरण गरेको पाइयो। कार्यदलका सदस्य बाहेकका व्यक्तिलाई बैठकमा सहभागी गराई भत्ता भुक्तानी गर्नु नियम सम्मत देखिएन ।

१५. **ठेक्का व्यवस्थापन -** गण्डकी प्रदेशको बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी एकीकृत कार्यविधि, २०७७ को दफा ५ मा स्वीकृत कार्यक्रम समयमै सम्पन्न गर्न प्रथम चौमासिकभित्र सम्पूर्ण प्रकृया पुरा गरी कार्यान्वयनमा जानुपर्ने उल्लेख छ । यो बर्ष विश्वविद्यालयको लागि स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने क्रममा १८ प्याकेजमा विभिन्न निर्माण कार्य गर्न रु.८ करोड २४ लाख ६२ हजारको लागत अनुमान तयार गरी बोलपत्र माग गरेकोमा दोस्रो चौमासिकमा १ तथा तेस्रो चौमासिकमा १६ समेत १७ ठेक्काको रु.६ करोड १८ लाख ४७ हजारमा सम्झौता भएको छ। कुल सम्झौतामध्ये यस बर्ष रु.३ करोड ८८ लाख ३० हजार भुक्तानी भएको छ । ती सबै ठेक्काहरू चैत्रदेखि आषाढभित्र सम्पन्न गर्नुपर्नेमा ११ सम्पन्न गरेको र ६ को कार्य सम्पन्न हुन सकेको छैन । त्यस्तै ३ वटा परामर्श सेवा खरिद गर्न रु.४७ लाख ९ हजारमा सम्झौता गरेकोमा रु.२९ लाख ९२ हजार भुक्तानी गरी एक सम्पन्न गरेको र २ परामर्शदाताले कार्य सम्पन्न गरेका छैनन् । अधिकांश ठेक्का तेस्रो चौमासिकमा गरेकोले कार्यसम्पन्न भएको देखिएन। समयमै ठेक्का सम्झौता गरी कार्यतालिका बमोजिम कार्य सम्पन्न गर्नुपर्दछ।

अस्पतालहरू

१६. **सोझै खरिद -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ८४ मा २० लाख (औषधिको हकमा रु.५० लाख) सम्मको सामान शिलबन्दी दरभाउपत्रको माध्यमबाट खरिद गर्नुपर्ने उल्लेख छ । पर्वत जिल्ला अस्पतालले यस वर्ष रु.१८ लाख ६० हजार, धौलागिरी अस्पतालले रु.१४ लाख ५८ हजार, गोरखा अस्पतालले रु.५४ लाख ७८ हजार र संक्रामक तथा सरुवा रोग अस्पताल कास्कीले रु.२१ लाख ६० हजार, दमौली अस्पतालले रु.३६ लाख ३७ हजारका कार्यालय सामान, औषधि, उपकरण पटक पटक सोझै खरिद गरेका छन् । प्रतिस्पर्धात्मक विधि अवलम्वन गरी खरिद कार्य गर्नुपर्दछ ।

१७. **औषधिको मूल्य निर्धारण -** नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयबाट जारी भएको अस्पताल फार्मेसी सेवा निर्देशिका, २०७२ को बुँदा नं ९ मा औषधि र औषधिजन्य पदार्थको बिक्री मूल्य निर्धारण गर्दा २० प्रतिशतमा नबढाई बिक्री मूल्य निर्धारण गर्नुपर्ने एवं यसरी मूल्य निर्धारण गर्दा अधिकतम खुद्रा मूल्यभन्दा बढी हुन नसक्ने व्यवस्था गरेकोमा पर्वत जिल्ला अस्पतालले मोन्टे लुकास १० र फ्लुक्लोसासिलिन सोडियम र धौलागिरी अञ्चल अस्पतालले पेन्टाजोल ४० एम जी र जेफिक्स २००

को ५५ देखि १४३ प्रतिशतसम्म बढी मूल्य कायम गरी सर्वसाधारणलाई बिक्री गरेको पाइयो । औषधि जस्तो सम्वेदनशील विषयमा निर्देशिकाको पालना नहुँदा सर्वसाधारणले सुविधा पाएको देखिएन । निर्देशिकाको पूर्ण पालना गराउनुपर्दछ।

१८. **बढी भुक्तानी -** स्याङ्जा जिल्ला अस्पताल व्यवस्थापन समितिले २०७७।७८ वाट लागु हुने गरी अस्पतालवाट प्रदान भइरहेको भिडियो एक्सरे सेवाबाट प्राप्त रकममध्ये सेवा प्रदायकलाई ५० प्रतिशत र समितिमा ५० प्रतिशत रहने गरी २०७७।८।९ मा निर्णय गरेको छ । अस्पतालले एक चिकित्सकलाई २०७७ श्रावण देखि ०७८ अषाढ मसान्त सम्म १ हजार २७९ सेवाग्राहीको रु.३ लाख २० हजार भुक्तानी गर्नुपर्नेमा २०७६ मंसिरदेखि ३ हजार १९८ सेवाग्राहीको हिसाव गरी रु.८ लाख भुक्तानी गरेकाले बढी भुक्तानी गरेको रु.४ लाख ८ हजार असुल गर्नुपर्दछ ।

१९. **ट्रमा सेन्टर संचालन -** धौलागिरी अन्चल अस्पतालमा ट्रमा युनिट संचालनको लागि बजेटको व्यवस्था भए अनुरुप रु.४६ लाख ६७ हजार मूल्यका विभिन्न उपकरणहरू खरिद गरेकोमा अस्पतालमा हालसम्म ट्रमा युनिट विस्तार हुन सकेको छैन । ट्रमा युनिटको लागि खरिद गरिएका उपकरणहरू अपरेशन थिएटरमा प्रयोग भएको छ । जुन प्रयोजनको लागि खरिद गरिएको हो सो कार्यका लागि उपकरण प्रयोग गर्नुपर्दछ ।

२०. **उपकरणको सञ्चालन र उपयोग -** सार्वजनिक निकायले खरिद गरेको सामग्रीको समयमै उचित ढंगले उपयोग र व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । धौलागिरी अन्चल अस्पतालमा शय्या थप गर्ने कार्यका लागि रु५५. लाख ३५ हजार मूल्यका १०० शय्या तथा रु.५ लाख ७७ हजार मूल्यको प्यासेन्ट सिफ्टिङ ट्रली खरिद गरेकोमा लेखापरीक्षण अवधीसम्म पनि प्रयोगमा आउन सकेको छैन । मातृशिशु मितेरी अस्पताल, पोखराले गत वर्ष खरिद गरेको रु.८१ लाख ९२ हजारका भेन्टिलेटर, डिफ्रेविलेटर लगायतका उपकरण विशेषज्ञ चिकित्सकको अभावमा यस वर्ष पनि प्रयोगमा ल्याएको छैन । त्यस्तै मनाङ्ग अस्पतालले गत वर्ष खरिद गरेको रु.४८ लाख ६० हजारको अक्सिजन प्लान्ट यस वर्ष पाईप लाईनको कार्य गरी सञ्चालन गर्न रु.१२ लाख बजेट विनियोजन भएकोमा सो कार्य नभएकोले सञ्चालनमा आएको छैन । उपकरण उपयोगमा नल्याउँदा सामग्रीको गुणस्तरमा ह्रास आउन सक्ने र सेवा प्रवाह समेत प्रभावकारी नहुने भएकोले समयमै प्रयोग ल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

२१. **कार्यक्रम कार्यान्वयन -** जिल्ला अस्पताल मनाङको लागि यस बर्ष आइसोलेशन सेण्टर निर्माणको लागि रु.३० लाख, शवबाहन र एम्बुलेन्स खरिदको लागि रु.२७ लाख, अक्सीजन प्लाण्ट जडानको लागि पाइपलाईनको कार्य गर्न रु.१२ लाख र पोषण कक्षमा मेडिकल सामग्री र फर्निचर खरिद गर्न रु.४ लाख बजेट व्यवस्था भएकोमा ती कार्यक्रम कार्यान्वन भएको छैन । यस सम्बन्धमा बाढी पहिरोको कारण आइसोलेशन सेण्टर निर्माण हुन नसकेको, सूचना प्रकाशन गर्दा बोलपत्र नपरेको कारण शवबाहन र एम्बुलेन्स खरिद गर्न नसकेको, श्रीफेज लाइनको विद्युत नभएको कारण अक्सीजन प्लाण्ट जडानको कार्य नभएको र भवन अभावका कारण पोषणको सामग्री खरिद गर्न नसकेको अस्पतालको भनाई छ । स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रमहरू समयमै सञ्चालन गरी प्रगति हासिल गर्नुपर्दछ ।

२२. **पारिश्रमिक कर -** आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८ बमोजिम पारिश्रमिकमा लाग्ने कर कट्टा तथा दाखिला हुनुपर्दछ । विभिन्न कर्मचारीहरूको तलब तथा भत्ता भुक्तानी गर्दा म्याग्दी अस्पतालले रु.१

लाख ८५ हजार, दमौली अस्पतालले रु.३६ हजार र स्याङ्जा जिल्ला अस्पतालले रु.१ लाख ५७ हजार समेत रु.४ लाख ४२ हजार पारिश्रमिक कर कट्टा नगरेकोले असुल गर्नुपर्दछ ।

२३. **मुद्दती खाता -** सरकारी कारोबार संचालन निर्देशिका, २०७६ को परिच्छेद ३ मा प्रदेश सरकारले नेपाल राष्ट्रबैकबाट अनुमती प्राप्त बैकहरूमा खाताहरू खोली सरकारी कारोबार संचालन गर्न सकिने उल्लेख छ । म्याग्दीको बेनी अस्पतालले अस्पताल विकास समितितर्फको रु.७ लाख ९४ एक सहकारी संस्था लिमिटेडको मुद्दती खातामा राखेको छ । तोकिएका बैकमा मात्र खाता खोली रकम जम्मा गर्नुपर्दछ।

- **बेरुजु स्थिति -** यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत समेतका निकायको लेखापरीक्षणबाट देखिएको बेरुजुको स्थिति देहाय अनुसार छ :

➢ सरकारी कार्यालयतर्फ ३१ निकायमा यो वर्ष रु.९ करोड ६९ लाख ३० हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि ३ निकायबाट रु.२७ लाख ३५ हजार फर्स्यौट गरेकोले रु.९ करोड ४१ लाख ९५ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । सो मध्ये रु.६ लाख ८९ हजार म्याद नाघेको पेस्की बाँकी रहेको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची - ९** मा रहेको छ ।

➢ अन्य संस्था तथा समिति १२ तर्फ रु.२ करोड ७१ लाख ९६ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि २ निकायबाट रु.७७ हजार फर्स्यौट गरी रु.२ करोड ७१ लाख १९ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । सो मध्ये रु.१२ लाख ७० हजार म्याद नाघेको पेस्की बाँकी रहेको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची -१०** मा रहेको छ ।

प्रदेश लोक सेवा आयोग

नेपालको संविधानको धारा २४४ मा प्रदेश लोक सेवा आयोगको व्यवस्था छ । अध्यक्ष र २ सदस्यहरू रहने व्यवस्था रहेको यो आयोग २०७७/११/१२ मा स्थापना भएको छ । प्रदेश लोक सेवा आयोग ऐन, २०७६ अनुसार निजामती सेवा, प्रदेश अन्य सेवा, प्रदेश प्रहरी सेवा र अनुसन्धान व्यूरो, प्रदेश संगठित संस्थाको सेवा स्थानीय सरकारी सेवा वा स्थानीय तहको संगठित संस्थाको सेवाको पदमा नियुक्तिका लागि उपयुक्त उम्मेदवार छनौट गर्न परीक्षा संचालन गर्नु आयोगको कर्तव्य हुने व्यवस्था छ । प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहबाट निवृत्तिभरण पाउने पदको नियुक्ति, प्रदेश वा स्थानीय तहको संगठित संस्थाको सेवाका कर्मचारीको सेवाका शर्त सम्बन्धी कानुन र त्यस्तो सेवाका पदमा बढुवा र विभागीय कारवाही गर्दा अपनाउनुपर्ने सामान्य सिद्धान्तको विषयमा आयोगको परामर्श लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

यो वर्ष आयोगको विनियोजन रु.२ करोड ८६ लाख ५० हजार, राजस्व रु.४ हजार समेत, धरौटी रु ३ लाख ५४ हजार, अन्य करोवार रु ९४ हजार समेत रु.२ करोड ९१ लाख २ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:-

१. **दरबन्दी र पदपूर्ति -** आयोगमा कूल कर्मचारी दरबन्दी ४९ रहेकोमा २० मात्र पदपूर्ती भई २९ पद रिक्त रहेको पाईयो । पदपूर्ति नहुँदा सेवा प्रवाहमा असर पर्ने हुँदा दरबन्दी अनुसारको कर्मचारी पदपूर्ति गरिनुपर्दछ ।

२. **परीक्षा संचालन -** कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ बमोजिम प्रदेश र स्थानीय तहको स्वीकृत स्थायी दरबन्दीमा पदपूर्तिका लागि सम्वन्धित निकायबाट माग भई नआएकोले २०७७।७८ मा पदपूर्ति सम्बन्धी कार्य भएको छैन।

- **बेरुजु स्थिति -** आयोगको यो वर्ष रु. ४१ लाख ३७ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रतिक्रियाबाट रु.३८ लाख ५३ हजार फर्स्यौंट गरेकोले रु.२ लाख ८४ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची- ९** मा रहेको छ ।

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय

प्रदेश सरकार पक्ष वा विपक्ष भएको वा प्रदेश सरकारको हक हित वा सरोकार रहेको संविधान वा कानुनको व्याख्या सम्बन्धी कुनै जटिल संवैधानिक वा कानुनी प्रश्न समावेश भएको वा प्रदेशको सन्दर्भमा सार्वजनिक महत्त्व वा सार्वजनिक सरोकारको मुद्दामा प्रदेश सरकारको तर्फबाट अदालतमा उपस्थित भई बहस पैरवी गर्ने, गराउने उद्देश्यले यस कार्यालयको स्थापना भएको हो ।

यस कार्यालयको विनियोजन रु.१ करोड ६९ लाख २८ हजार, धरौटी रु.८० हजार र अन्य करोवार रु.४ लाख समेत रु.१ करोड ७४ लाख ८ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **दरवन्दी तथा पदपुर्ति -** सार्वजनिक सेवालाई प्रभावकारी र चुस्त बनाउन समयमानै स्वीकृत दरवन्दी अनुसार पदपुर्ति हुनुपर्दछ । कार्यालयको स्वीकृत दरबन्दी ११ रहेकोमा ८ पदपूर्ति भई ३ पद रिक्त रहेको छ । पदपूर्तिमध्ये ३ जना करारमा रहेका छन् । रिक्त दरवन्दी समयमानै पदपुर्ति हुनुपर्दछ।

२. **बहस पैरवी -** कार्यालयले २०७७।७८ को वार्षिक प्रतिवेदन अनुसार गण्डकी प्रदेश सरकार र यस अन्तर्गतका कार्यालयहरूलाई विपक्षी बनाई दर्ता गरिएका उत्प्रेषण, परमादेश, प्रतिषेध, अधिकारपृच्छा, निषेधाज्ञा अदालतको अवहेलना रिट निवेदन तथा अन्य ७१ मुद्दाको लगत रहेकोमा कार्यालयलये यस वर्ष प्रदेश र मातहत निकायको तर्फबाट १८ मुद्दाको बहस पैरवी गरेको छ । फर्स्यौट हुन ५३ मुद्दा बाँकी देखिन्छन् ।

- **बेरुजु स्थिति -** कार्यालयको यो वर्ष लेखापरीक्षणबाट लगती बेरुजु देखिएको छैन । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-९** मा रहेको छ ।

प्रदेश नीति तथा योजना आयोग

प्रदेश सरकारको विकास नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा कार्यलाई लक्ष्य उन्मुख, सूचकमा आधारित र प्राथमिकताको क्षेत्र केन्द्रीत वनाउन सहयोग र सल्लाह दिनको लागि प्रदेश नीति तथा योजना आयोग गठन भएको छ।

यो वर्ष आयोगको विनियोजन रु.२ करोड १ लाख २५ हजार, राजस्व रु.५१ हजार र धरौटी रु.१ लाख ५ हजार र अन्य कारोवार रु.३ लाख १६ हजार समेत रु.२ करोड ५ लाख ९७ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ। सो कारोवारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका मूख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **दरबन्दी र पदपूर्ति -** आयोगको स्वीकृत कर्मचारी दरबन्दी २३ मध्ये १५ पदपूर्ति भई एक सचिव सहित ८ पद रिक्त रहेको देखिन्छ । जनशक्तिको अभावमा आयोगको कार्य सम्पादनमा असर पर्ने देखिएकोले रिक्त दरबन्दी पूर्ति गर्नुपर्दछ ।

२. **दिगो विकास लक्ष्य -** आयोगले दिगो विकासका लक्ष्यहरूको आधार रेखा सूचाङ्क तयार गर्न प्रादेशिक तहमा योजना, बजेट निर्माण अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रणालीहरूमा दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई स्थानीयकरण गर्न गण्डकी प्रदेश सरकारबाट प्रयासको थालनी भएको छ । नेपालको संविधानले प्रादेशिक सरकारहरूलाई योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी जनताका विकास आकांक्षाहरू पूरा गर्न त्यसलाई कार्यान्वयन गर्ने कार्यदिश प्रदान गरेको छ । यसै कार्यदिश अनुरुप गण्डकी प्रदेश सरकारले सबै क्षेत्रमा दिगो विकासका लक्ष्यलाई मूल प्रवाहीकरणको अवधारणपत्र तयार गरेको छ । लक्ष्य तथा अवधारणा पत्र अनुसारका कार्यहरू भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गरी निर्दिष्ट लक्ष्य समयमै हासिल गर्न आयोगले ध्यान दिनुपर्दछ ।

३. **समितिको बैठक -** प्रदेश विकास समस्या समाधान समितिको बैठक प्रत्येक चौमासिकमा एक पटक गरी ३ पटक बस्ने, विभिन्न तहबाट प्राप्त समस्या समाधानका लागि आवश्यक निर्णय गर्ने र निर्णय कार्यान्वयनको अनुगमन समेत गर्ने व्यवस्था रहेको समितिको वैठक आ.व. २०७७।०७८ मा २ पटक बैठक बसेको पाइयो । यस समितिले स्थानीय तहबाट समाधान गर्न सक्ने समस्याको समाधान, प्रदेश सरकारले गर्नुपर्ने समाधान र संघीय सरकारले समाधान गर्नुपर्ने समस्या र समाधानका उपायहरू समेत खोजी गरी निर्णय गर्ने र सो निर्णयहरू कार्यान्वयनको अनुगमनको योजना समेत बनाएर कार्यान्वयन गर्ने गर्दछ । यस वर्ष समितिको बैठकबाट कृषिका नयाँ स्थापना भएका प्रदेश कार्यालयलाई भवन अभाव भएको, निर्माण कार्यको लागि सीप भएका श्रमिकको अभाव भएको, स्वास्थ्य सूचकहरूको खस्कदो अवस्था लगायत १३ वटा समस्याहरूको समाधान गर्न निर्णयहरू भएकोमा आंशिक रुपमा मात्र कार्यान्वयन भएको पाइयो । समितिबाट भएका निर्णयहरू तत्काल कार्यान्वयन गर्ने गराउनेतर्फ सम्बन्धित निकायले ध्यान दिनुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति -** आयोगको लेखापरीक्षणबाट यो वर्ष लगती बेरुजु देखिएको छैन । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची-९** मा रहेको छ ।

परिच्छेद - ४
प्रतिवेदन कार्यान्वयन स्थिति

प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३५ बमोजिम महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण भई प्रारम्भिक प्रतिवेदनमा औंल्याइएका बेरुजुका सम्बन्धमा सो बेरुजुको सूचना प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र सम्बन्धित कार्यालयले तोकिए बमोजिम फर्स्यौंट तथा सम्परीक्षण गरी महालेखापरीक्षकको कार्यालयलाई जानकारी गराउनु पर्ने व्यवस्था छ । यससम्बन्धी व्यहोरा निम्न छन्:

१. **प्रतिवेदन कार्यान्वयन -** लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ को दफा १९ (५) मा महालेखापरीक्षकले प्रदेश प्रमुख समक्ष पेस गरेको प्रतिवेदन मुख्यमन्त्रीमार्फत प्रदेश सभा समक्ष पेस गर्ने व्यवस्था छ। मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०७८ प्रदेश सभामा २०७८/१२/२५ मा पेस गरेको छ । वार्षिक प्रतिवेदन उपर समयमै छलफल गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

२. **बेरुजु फर्स्यौंट -** यो वर्ष प्रदेश सरकारी कार्यालयतर्फ १५५ निकायको विनियोजन, राजस्व, धरौटी तथा अन्य कारोबारको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी रु.५२ करोड ५४ लाख ३७ हजार लगती बेरुजु सहितको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएकोमा १३ निकायबाट प्रमाण तथा प्रतिक्रिया पेस भई सैद्धान्तिक दफा २ र लगती दफा ३६ बाट रु.३ करोड ७१ लाख ८ हजार फर्स्यौंट भई रु.४८ करोड ८३ लाख २९ हजार बाँकी रहेको छ । समिति तथा अन्य संस्थातर्फ लेखापरीक्षण भएका १२ निकायको रु.२ करोड ७१ लाख ९६ हजारमा २ निकायले प्रतिक्रियाबाट रु.७७ हजार फर्स्यौंट गरेकोले रु.२ करोड ७१ लाख १९ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । कानुन बमोजिम बेरुजु असुल फर्स्यौंट गर्नुपर्दछ ।

गत वर्ष प्रदेश सरकारी निकाय र समिति तथा अन्य संस्थातर्फको रु.१ अर्ब ५३ करोड ९७ लाख ३६ हजार बेरुजु फर्स्यौंट गर्न बाँकी रहेकोमा सम्परीक्षणबाट रु.२६ करोड ५३ लाख ३३ हजार फर्स्यौंट गरेकोले रु.१ अर्ब २७ करोड ४४ लाख ३ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ ।

३. **बेरुजु न्यूनीकरण -** प्रदेश सरकारको आर्थिक कारोबारमा महालेखापरीक्षकबाट औंल्याइएको त्रुटिलाई सुधार गरी आर्थिक अनुशासनको स्थिति मजबुत बनाउनु पर्दछ । प्रदेश कार्यालयहरू संचालन सुरुवाती चरणमा रहेकाले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली स्थापना, प्रभावकारी आन्तरिक लेखापरीक्षण, खरिदलगायतका कानुनको पालना, अनुगमन तथा नियमन र कर्मचारीमा जिम्मेवारी वहनको स्थितिमा बढोत्तरी गरी बेरुजु न्यूनीकरणमा ध्यान दिनुपर्दछ ।

परिच्छेद - ५

सुधारका क्षेत्रहरू

नेपालको संविधानमा उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम परिचालनद्वारा तीव्र आर्थिक वृद्धि हासिल गर्दै दिगो आर्थिक विकास गर्ने राज्यको आर्थिक उद्देश्य हुने उल्लेख छ । उक्त उद्देश्य पुरा गर्न राज्यले आवश्यक नीति तथा कानुन तर्जुमा, संगठनात्मक संरचना, पूर्वाधार विकास, आर्थिक क्रियाकलापहरू सञ्चालन, स्रोत साधनको व्यवस्थापन तथा परिचालन गरी प्राप्त प्रतिफलको न्यायोचित वितरण गर्ने लगायतका कार्य गर्नुपर्दछ । उक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालनमा सार्वजनिक जवाफदेहिता, वित्तीय पारदर्शिता र आर्थिक अनुशासनको पालना तथा स्रोत र साधनको उचित परिचालनबाट विकास निर्माण तथा सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही, मितव्ययी, प्रभावकारी बनाउन सकिने कुरामा विश्वास गर्न सकिन्छ । प्रदेश सरकार गठन भएको छोटो अवधिमा स्रोत साधन प्राप्ती, उपयोग तथा परिचालन र सोबाट प्राप्त हुने प्रतिफलमा सकारात्मक संकेत देखिएको छ । यस्ता सकारात्मक पक्षहरूलाई निरन्तरता दिँदै आर्थिक अनुशासन र वित्तीय सुशासन कायम गर्न विद्यमान आर्थिक कार्यप्रणालीमा सुधारको आवश्यकता देखिएको छ । ती सुधारका पक्षहरूलाई देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छः

- **नीति तथा कानुनी व्यवस्था**

१. **नीति कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ ले मन्त्रालयहरूलाई कार्य जिम्मेवारी तोकेको छ । उक्त कार्य जिम्मेवारी पुरा गर्न प्रदेश सरकारले घोषणा गरेका वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित नीतिगत व्यहोराहरू प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली बमोजिम आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले प्रदेश सरकारको समग्र आर्थिक सूचक तयार गर्ने, आर्थिक वृद्धि र स्थायित्व कायम गर्ने, उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने लगायतका नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिएको छ । त्यस्तै, कृषि, वन, पर्यटन, उद्योग लगायतको विषयमा क्षेत्रगत नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका माध्यमबाट प्रदेश तथा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा योगदान पुऱ्याउने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ ।

२. **कानुन निर्माण -** संविधानको धारा ५७ मा प्रदेशको अधिकार अनुसूची-६ मा उल्लिखित विषयमा निहित रहने र त्यस्तो अधिकारको प्रयोग संविधान र प्रदेश कानुनबमोजिम हुने व्यवस्था छ । यो वर्षसम्म गण्डकी प्रदेशमा कानुन निर्माण गर्न ५३ विधेयक प्रदेश सभामा पेस भएकोमा ५० विधेयक पारित भई कानुन निर्माण भएको र बाँकी ३ कानुन निर्माणको चरणमा रहेको देखिन्छ । सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन तथा कार्यसञ्चालन प्रक्रियामा पारदर्शिता, जवाफदेहिता तथा विधिसम्मत कार्यको सुनिश्चितताका लागि आवश्यक कानुन निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३. **कानुनको पालना -** विद्यमान सार्वजनिक खरिद ऐन, नियम, प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, नियम र अन्य प्रचलित कानुनहरूको पालना गरी आर्थिक अनुशासन कायम गर्दै आर्थिक अनियमितता घटाउन सम्बन्धित निकायहरूले ध्यान दिनुपर्दछ । कार्यसम्पादनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिका, मार्गदर्शन तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।

सुधारका क्षेत्रहरू

- **संगठन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन**

४. **दरबन्दी र पदपूर्ति -** प्रदेशस्तरको कार्य सम्पादनमा प्रभावकारिता ल्याउन सबै सरकारी निकायको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण र व्यवस्थापन परीक्षण गरी कार्यालय र कर्मचारी दरबन्दी यकिन गर्ने र दरबन्दी अनुसार पदपूर्ति गरी विकास निर्माण, सेवा प्रवाहका गतिविधिलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ ।

५. **सेवा प्रवाह -** सार्वजनिक स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गरी सेवा प्रवाहलाई मितव्ययी, प्रभावकारी र दक्षतापूर्वक संचालन गर्न चक्रीय समय प्रणाली, टोकन प्रणाली, एकद्वार सेवा प्रणाली र हेल्पडेस्क प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याउन सेवा प्रवाह मापदण्ड निर्धारण गर्ने, अनुगमन संयन्त्र बनाउने र गुनासो व्यवस्थापन एवं सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । सेवा प्रवाहमा संलग्न हुने पदाधिकारी एवं जनशक्ति सेवाग्राहीप्रति सोझै उत्तरदायी र जवाफदेही हुनुपर्ने प्रणाली तयार गरी लागु गर्नुपर्दछ । सेवाग्राहीको समय र लागत घटाउन विद्युतीय माध्यमबाट सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।

- **आयोजना तथा कार्यक्रम व्यवस्थापन**

६. **आयोजना बैङ्क -** पूर्वाधार विकासका क्षेत्रहरू जस्तै सडक, सिँचाई, खानेपानी, पर्यटन, कृषि, उद्योग, वन आदिको दीर्घकालिन विकासको प्रारुप तयार गरी क्षेत्रगत आयोजना, त्यसबाट प्राप्त हुने प्रतिफल, लाभान्वित हुने वर्ग र प्राथमिकिकरण सहित आयोजना बैङ्क तयार गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

७. **आयोजना छनौट एवं कार्यान्वयन -** आयोजना बैंकबाट प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको छनौट एवं कार्यान्वयन गर्ने, निश्चित मापदण्ड निर्धारण गरी संघ र स्थानीय तहसँग दोहोरो नपर्ने गरी आयोजना कार्यान्वयन गर्ने र आयोजनाको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी कार्यान्वयनमा ढिलाई हुनुको कारण पहिचान गरी समयमै आयोजना सम्पन्न गराउन ध्यान दिनुपर्दछ ।

८. **दिगो विकास लक्ष्य -** दिगो विकास लक्ष्यको राष्ट्रिय सूचक अनुसार शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, पर्यटन, भौतिक पूर्वाधार, सिँचाई, आवास लगायतका क्षेत्रमा योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र अपेक्षित उद्देश्य/लक्ष्य प्राप्त गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ ।

९. **अध्ययन प्रतिवेदन** – प्रदेश सरकारले परामर्शदाता मार्फत तयार गरेको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन अभिलेख राखि कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्दछ । संघबाट अध्ययन गरी तयार भएका प्रतिवेदनहरु प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गरी दोहोरो अध्यान नहुने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।

- **बजेट व्यवस्थापन**

१०. **बजेट तर्जुमा -** बजेट तर्जुमा गर्दा क्षेत्रगत प्राथमिकता, स्रोत साधनको उपलब्धता, पूर्वाधार विकासको अवस्था, राजस्व संकलन गर्न सक्ने क्षमता, सरोकारवालाको सहभागिता लगायत पक्षमा ध्यान दिई बजेट निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । बजेट तर्जुमा गर्दा क्षेत्रगत प्राथमिकता, मध्यमकालिन खर्च संरचना, बहुवर्षिय चक्रिय बजेट **(Rolling Budget)** लगायतका अवधारणा अनुसार कार्यान्वयन योग्य बजेट तर्जुमा गर्नुपर्दछ।

११. **बजेट विनियोजन -** प्राथमिकतामा रहेका योजना एवं कार्यक्रममा बजेट विनियोजन गर्ने, बजेट अबण्डा राखी पछि रकमान्तर गर्ने कार्यमा नियन्त्रण गर्ने, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएका योजनामा

मात्र विनियोजन गर्ने, बजेट विनियोजन, खर्च र उपलब्धिलाई कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनसँग आवद्ध गर्ने, दीगो विकास हुने आयोजनामा मात्र बजेट विनियोजन गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

१२. **विनियोजन दक्षता -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ बमोजिम प्रदेश मन्त्रालयले बजेट प्रस्ताव गर्दा खर्च हुने स्पष्ट आधारसहित पेस गर्ने र सो अनुसार खर्च गर्नुपर्ने उल्लेख छ । यो वर्ष प्रदेश सरकारले पेस गरेको बजेट वक्तव्य अनुसार रु.३४ अर्ब ८४ करोड २३ लाख बजेट विनियोजन गरेकोमा रु.२५ अर्ब ६२ करोड ३४ लाख खर्च गरी कुल विनियोजनको ७३.५४ प्रतिशत मात्र खर्च गरेको देखिन्छ। कार्यान्वयन योग्य कार्यक्रम र आधार बेगर बजेट अनुमान गरेको र बजेट अनुसार खर्च गर्न नसकेकोले मन्त्रालयको विनियोजन दक्षता कमजोर रहेको देखियो । कार्यक्रम बजेट खर्च गरी विनियोजन दक्षता वृद्धि गर्नुपर्दछ ।

१३. **परामर्श खर्च -** परामर्शदाता खर्चमा अत्यधिक वृद्धि हुँदै गएको देखिएको छ । परामर्श खर्चमा न्यूनीकरण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन लगायतका कार्य आन्तरिक जनशक्तिबाट गराउन पहल गर्ने, बाह्य जनशक्तिबाट गराउनु पर्ने अवस्थामा प्रतिस्पर्धात्मक तरिकाले खरिद गर्ने, संभाव्यता अध्ययन भएका योजना मात्र वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गर्ने लगायतका कार्य गरी परामर्श खर्चलाई मितव्ययी र प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ ।

१४. **अनुदानको उपयोग -** अनुदान कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित रूपमा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने निर्देशिका र कार्यविधि, ऐन तथा नियमावलीको आधारमा तर्जुमा गर्ने, दोहोरो अनुदान नियन्त्रण गर्ने, अनुदानमा समान पहुँचको सुनिश्चतता गर्ने, लाभग्राहीको लागत सहभागिता नहुने कार्यमा अनुदान दिने परिपाटी अन्त्य गर्नुपर्ने, व्यक्तिगत लाभ हुने किसिमको अनुदान दिने परिपाटीमा नियन्त्रण गर्नुपर्ने र अनुदानको तालुक निकायबाट अनुगमन, मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । साथै अनुदान रकमको उपयोगबाट रोजगारी सिर्जना, आय आर्जनमा वृद्धि, उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरण तथा उपयोग, सर्वसाधारणको पहुँच वा सुविधा सम्बन्धमा मूल्याङ्कन गरी अनुदान उपयोगको सुनिश्चितता गरिनुपर्दछ ।

१५. **चालु खर्चमा नियन्त्रण -** प्रदेश सरकारको चालु खर्च बढ्दै गएको तथा पुँजीगत खर्च अपेक्षित रुपमा बढ्न नसकेको अवस्था छ । समग्र आर्थिक अवस्थामा सुधार गरी पूर्वाधार विकास, प्रतिफलयुक्त क्षेत्रमा लगानीका माध्यमबाट पुँजीगत खर्च बढाउनुपर्ने अवस्था देखिएको छ भने चुस्त र छरितो संगठन, अनावश्यक र फजुल खर्चमा नियन्त्रण, आदिका माध्यमबाट चालु खर्च घटाउनुपर्ने देखिन्छ।

१६. **आन्तरिक नियन्त्रण -** प्रदेश मन्त्रालय र अन्तर्गत निकायबाट सम्पादन गर्ने कार्य मितव्ययी, दक्ष र प्रभावकारी ढंगबाट सम्पादन गर्न, वित्तीय प्रतिवेदन प्रणालीलाई विश्वसनीय बनाउन तथा प्रचलित प्रदेश कानुनबमोजिम कार्य सम्पादन गर्न आ-आफ्नो कामको प्रकृति अनुसारको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्दछ । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तर्जुमा गर्दा आन्तरिक नियन्त्रणको आवश्यकता, नियन्त्रण वातावरण, नियन्त्रण क्रियाकलाप, समन्वय एवं सञ्चार र अनुगमन जस्ता पक्षहरूमा ध्यान दिनुपर्दछ । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निकायको कार्यसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित रही जोखिम न्यूनिकरण गर्ने विषयसँग सम्बन्धित हुनुपर्दछ ।

सुधारका क्षेत्रहरू

- **खरिद व्यवस्थापन**

१७. **नर्म्स तथा निर्माण स्थल -** निर्माण कार्य एवं परामर्श सेवाको लागत अनुमान तयार गर्न प्रयोग हुने नर्म्सलाई प्रविधिमा भएको परिवर्तन अनुसार अद्यावधिक एवं स्वीकृत गरी खरिद पूर्व गरिसक्नुपर्ने जग्गा प्राप्ति, वातावरणीय अध्ययन, अन्तरनिकाय समन्वय र स्वीकृत लगायतका कार्यहरू सम्पन्न भएपछि मात्र खरिद कार्य गर्नुपर्दछ।

१८. **खरिद सम्झौता कार्यान्वयन -** सम्झौता अनुसारको काम समयमै सम्पन्न गर्न कार्यतालिका बनाई कार्यान्वयन गर्ने, सार्वजनिक खरिद कानुनको पालना गर्ने, खरिद कार्यमा संलग्न पदाधिकारीले जिम्मेवारी र जवाफदेहिता पालना गर्नुपर्ने, खरिद कार्यको अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउने लगायतका कार्य गरी खरिद कार्यलाई व्यवस्थित गर्नुपर्दछ ।

१९. **प्रतिस्पर्धा -** सार्वजनिक खरिदमा प्रतिस्पर्धा सीमित हुने गरी कामलाई टुक्रा टुक्रा गर्ने र प्याकेजिङ्ग गर्ने कार्यलाई नियन्त्रण गर्नुपर्ने देखिनुका साथै खरिदलाई प्रतिस्पर्धायुक्त बनाउन विद्युतीय बोलपत्र सूचना प्रणालीलाई अनिवार्य गर्ने र खरिद प्रक्रियालाई पारदर्शी, खुला, उद्देश्यमूलक र मितव्ययी बनाउन खरिद योजना बनाई प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा खरिद कार्य गर्नुपर्दछ ।

२०. **निर्माण कार्य सम्पन्न -** निर्माण कार्य समयमा नहुँदा सेवाग्राही सेवाबाट बञ्चित हुने भएकोले समयमा कार्यसम्पन्न गर्न, सहज वातावरण मिलाउने, सुपरीवेक्षण र अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउने, कार्यान्वयन चरणमा देखा परेका समस्या समयमै समाधान गरी कार्यसम्पन्न गराउने र समयमा कार्यसम्पन्न नगरेमा क्षतिपूर्ति लिने सम्बन्धी व्यवस्थाको कडाइका साथ कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

२१. **उपभोक्ता समितिबाट कार्य -** सार्वजनिक खरिद कानुनमा उल्लिखित सीमा अनुसारको कार्य मात्र उपभोक्ता समितिबाट गराउने, उपभोक्ता समितिहरूले निर्माण व्यवसायीबाट काम गराउने र बोलपत्रबाट खरिद गर्नुपर्ने सामान समेत उपभोक्ता समितिबाट सोझै खरिद गर्ने कार्यमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ । उपभोक्ता समिति मार्फत कार्य गराउँदा रोजगारी सिर्जना, वातावरणीय पक्ष, गुणस्तरीय कार्यसम्पादन मितव्ययिता लगायतका विषयमा ध्यान दिनुपर्ने देखिएको छ । उपभोक्ता समितिहरूबाट गरिने कार्यमा जनसहभागिता सुनिश्चित गर्ने तथा निर्माण सम्पन्न पश्चात मर्मत संभारको जिम्मेवारी सहित आयोजना हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

२२. **गुणस्तर परीक्षण -** सार्वजनिक निर्माण कार्यलाई दीगो र प्रतिफलमुखी बनाउन डिजाइन, स्पेसिफिकेशन र गुणस्तर आश्वस्तता योजना अनुसार निर्माण सामग्री एवं निर्माण कार्यको गुणस्तर परीक्षण गर्ने, गुणस्तरीय परीक्षण गर्न कार्यालयहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने, गुणस्तर नियन्त्रण तथा गुणस्तर आश्वस्तताको सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था मलाउनुपर्ने देखिन्छ ।

- **सार्वजनिक श्रोत र सम्पत्ति संरक्षण**

२३. **सम्पत्ति व्यवस्थापन -** संघबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा प्राप्त जिन्सी सामान, सवारी साधन, भवन लगायत हस्तान्तरण भएका सम्पत्तिको विवरण तथा विद्यमान सम्पत्तिको अभिलेख अद्यावधिक गरी सम्बन्धित निकायमा प्रतिवेदन गर्ने, प्रयोगमा रहेका सवारी साधनको अभिलेख, त्यसको मर्मत एवं हस्तातरण कार्यलाई व्यवस्थित गरी महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले उपलब्ध गराएको सार्वजनिक सम्पत्ति

व्यवस्थापन प्रणाली सफ्टवेयर प्रयोगमा ल्याई सम्पत्ति व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । प्रदेश सरकार मातहत रहेका सार्वजनिक जग्गा, घर, सवारीसाधन, फर्निचर, कम्प्युटर, मेशिन उपकरण लगायतका सम्पत्तिको कार्यालयगत र एकीकृत अभिलेख राख्नुपर्दछ ।

२४. **धार्मिक एवं साँस्कृतिक सम्पदा -** सार्वजनिक मठ, मन्दिर, देवालय, गुम्बा, तीर्थस्थल लगायत पुरातात्विक एवं धार्मिक स्थलहरूको अभिलेख, मर्मत सम्भार, संरक्षण र उपयोग गरी धार्मिक एवं ऐतिहासिक सम्पदाको संरक्षण गर्नुपर्दछ ।

- **वित्तीय श्रोत परिचालन**

२५. **आन्तरिक आय -** अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम प्रदेश सरकारको अधिकार क्षेत्रमा पर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, कृषि आयमा कर, सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क लगायतका क्षेत्रको समुचित परिचालन गरी राजस्व संकलनलाई वृद्धि गर्नुपर्दछ । राजस्व संकलन सम्बन्धी कर, दस्तुर र शुल्क परिमार्जन गर्दा संघीय कानुनसँग सामन्जस्य गर्ने र राजस्वका थप क्षेत्र पहिचान तथा राजस्व प्रशासनमा सुधार गरी आन्तरिक राजस्व असुलीमा वृद्धि गर्नुपर्दछ।

२६. **राजस्व दायरा बिस्तार -** संविधान अनुसार प्रदेश सरकारले संकलन गर्ने राजस्वका क्षेत्र तथा दायरा विस्तार गर्ने, चुहावट नियन्त्रण गर्ने, कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने लगायतका कार्य गरी राजस्व प्रशासनमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- **भौतिक पूर्वाधार विकास**

२७. **पूर्वाधार विकास -** प्रदेश मातहतका सबै जिल्लामा सडक, सिंचाइ, खानेपानी, पर्यटन, दुरसंचार, विद्युत, विद्यालय, स्वास्थ्य लगायतका पूर्वाधारको समानुपातिक विकासका लागि आवश्यक स्रोत व्यवस्थापन तथा उपयोग गरी पूर्वाधार विकास गर्नुपर्दछ ।

२८. **प्रदेश गौरवका आयोजना -** प्रदेशले घोषणा गरेका गौरवका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन अवस्था सुस्त देखिएकोले त्यस्ता आयोजनाहरूलाई प्रर्याप्त बजेट विनियोजन गरी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

- **विपद् व्यवस्थापन**

२९. **जोखिम न्यूनिकरण -** विपद् व्यवस्थापन अन्तर्गत जोखिमको आँकलन, पूर्व तयारीको व्यवस्था, राहत तथा पुनर्स्थापना एवं पुनर्निर्माण र समन्यायीकरणको अवस्था निर्माण गर्न आवश्यक योजना र तयारीको कार्य गर्नुपर्दछ । यसका लागि आवश्यक पर्ने स्रोतसाधन जस्तै बजेट, जनशक्ति, समन्वय र सञ्चार व्यवस्था, अन्य पूर्वाधार लगायतका विषयमा पर्याप्त ध्यान दिनुपर्दछ ।

३०. **महामारी नियन्त्रण -** कोभिड-१९ लगायतका महामारी एवं संक्रामक रोग नियन्त्रणका लागि अपनाउनु पर्ने सावधानी तथा सतर्कताको लागि सूचना प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउने, स्वास्थ्य पूर्वाधारको एवं जनशक्ति व्यवस्थापन गरी उपचार सेवा सुधार गर्ने, सबैलाई खोपको सुनिश्चितता हुने व्यवस्था मिलाउने र कोभिड रोग नियन्त्रणका लागि भएका कार्यहरूको समीक्षा गरी विपद् व्वस्थापन अन्तर्गत भविष्यमा

गर्नुपर्ने पूर्व तयारी, पूर्वाधार विकास, जनचेतना तथा सञ्चार व्यवस्था मिलाई विपद् जोखिम न्यूनिकरणका उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्दछ ।

- **संघीयता कार्यान्वयन**

३१. **समन्वय** – नेपालको संविधानको अनुसूचीमा उल्लेख भएका र आयोजना वर्गीकरण तथा बाँडफाँट सम्बन्धी मापदण्ड, २०७६ अनुसारका एकल तथा साझा अधिकार सूचीका कानुन निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कार्यजिम्मेवारीमा पर्ने विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको वर्गीकरण कार्यान्वयन गर्नुपर्ने, अन्तरप्रदेशमा संचालन हुने सडक, विद्युत, सिँचाई लगायतका पूर्वाधार सम्बन्धी परियोजनाहरू संचालन गर्दा तीनै तहबीच समन्वय कायम गरी दोहोरो नहुने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच दोहोरो पर्ने, खप्टिने र टुक्रिने समस्या देखिएकोले आवश्यक समन्वय गरी यस्ता समस्या निराकण गरिनुपर्दछ ।

३२. **प्रदेश समन्वय परिषद्** – प्रदेश तथा स्थानीय तहले गर्ने काम कारवाहीमा नीतिगत सामन्जस्यता साझा अधिकार क्षेत्रको प्रयेग प्राकतिक स्रोतको उपयोग र बाँडडफाँट सम्बन्धमा समन्वय गर्ने विवाद निरुपण गर्ने कार्यक्रम कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउन माननीय मुख्यमन्त्रीको अध्यक्षतामा गठित प्रदेश समन्वय परिषद्को भूमिका प्रभावकारी बनाउनु पर्ने देखिएको छ ।

३३. **स्वनिर्भरता** – अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार आफ्नो अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने विषयमा राजस्व संकलनलाई प्रभावकारी बनाई आन्तरिक आय वृद्धि गरी संघीय अनुदान हस्तान्तरणको निर्भरता कम गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार अन्तर्गत संकलन भएको राजस्व सम्बन्धित विभाज्य कोषमा जम्मा गरी बाँडफाँट गर्नुपर्दछ ।

- **वित्तीय प्रशासन तथा आर्थिक अनुशासन**

३४. **मितव्ययीता -** एउटै प्रकृतिको काम बेग्लाबेग्लै निकायमा स्रोत विभाजन गरी दोहोरो खर्च गर्ने कार्यमा नियन्त्रण गर्ने, संगठन व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी उपयुक्त संख्यामा संगठन तथा दरबन्दी कायम गरी चालु खर्चमा नियन्त्रण गर्नुपर्ने, पुँजीगत खर्चलाई कार्यक्रम र बजेटसँग आबद्ध गरी मितव्ययी तवरले खर्च गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ। खर्चको मापदण्ड तथा मितव्ययीता सम्बन्धी निर्देशिका तयार, अद्यावधिक तथा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

३५. **जिम्मेवारी र जवाफदेहिता -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ अनुसार खर्च गर्ने, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्ने, बजेट तर्जुमा गर्ने, निकासा दिने, खर्च गर्ने, लेखा राख्ने, प्रतिवेदन गर्ने पदाधिकारीको जिम्मेवारी र जवाफदेहिता स्पष्ट गरी सो कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्थाको पालना गर्नु गराउनुपर्दछ ।

३६. **प्रतिवेदन कार्यान्वयन -** संवैधानिक निकायले पेस गरेका प्रतिवेदनहरू संसदीय समितिमा छलफल गरी कारवाही टुङ्गो लगाउनुपर्दछ । प्रदेश सरकार मातहतका प्रशासनिक, प्राविधिक, आर्थिक लगायतका विभिन्न विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी प्राप्त भएका अध्ययन प्रतिवेदनहरू कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । आर्थिक कारोबारको वार्षिक प्रतिवेदन, सार्वजनिक सम्पत्तिको वार्षिक प्रतिवेदन लगायतका प्रतिवेदनहरूमा उल्लेख भएका सुधार गर्नुपर्ने विषयको सम्बन्धमा तत्काल कारवाही शुरु गरी वित्तीय प्रतिवेदन प्रणाली

सुदृढ गर्नुपर्दछ । आन्तरिक र अन्तिम लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा औंल्याएका व्यहोराहरूको सम्बन्धमा सयममा कारवाही टुङ्गो लगाई प्रतिवेदन कार्यान्वयन पक्ष प्रभावकारी बनाई आर्थिक अनुशासन कायम गर्न गराउन ध्यान दिनुपर्ने देखिएको छ ।

३७. **लेखा ढाँचा -** सार्वजनिक निकायको लेखा प्रणाली, लेखा ढाँचाको स्वीकृति तथा वित्तीय प्रतिवेदन प्रणालीमा समयसापेक्ष सुधार गरी सार्वजनिक कोषको पारदर्शिता र विश्वसनीयता प्रबर्द्धन गर्न सार्वजनिक क्षेत्रको लागि नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान (नेप्सास) प्रदेशका सबै निकायहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ।

३८. **अनुगमन र मुल्यांकन -** प्रदेश वित्तीय प्रशासन र आर्थिक अनुशासनलाई सबल बनाउन अनुगमन, मूल्याङ्कन, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता पालना गर्नुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्दछ ।

उपर्युक्त अनुसार नीतिगत, कानुनी, व्यवस्थापकीय र प्रक्रियागत विषयहरूमा सुधार गरी असल वित्तीय व्यवस्थापनका माध्यमबाट आर्थिक सुशासन कायम हुने, सेवा प्रवाह प्रभावकारी हुने, पूर्वाधार क्षेत्रको विकासका माध्यमबाट अधिकतम प्रतिफल प्राप्त भई जीवनस्तरमा सुधार आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची-१

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा १ सँग सम्बन्धित)

लेखापरीक्षण गरिएका सरकारी कार्यालयहरूको विवरण

२०७७।७८

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालयको नाम	कार्यालय संख्या	बेरुजु भएका कार्यालयको संख्या	बेरुजु रकम
१	प्रदेश सभा सचिवालय	१	१	१२८
२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय	२	२	८०२७
३	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१३	२	०
४	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	१	१	३
५	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	३०	१९	२२०८४
६	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	३५	२७	४३९६४
७	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	३५	३३	३१९६४४
८	सामाजिक विकास मन्त्रालय	३५	३१	९४१९५
९	प्रदेश लोक सेवा आयोग	१	१	२८४
१०	मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालय	१	१	०
११	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१	१	०
	जम्मा	**१५५**	**११९**	**४८८३२९**

अनुसूची-१ (क)

(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ सँग सम्बन्धित)

लेखापरीक्षण गरिएको प्रदेश कार्यालयहरूको विवरण

२०७७।७८

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालयको नाम	कार्यालय संख्या
१.	**प्रदेश सभा सचिवालय**	**१**
१.१.	प्रदेश सभा सचिवालय	१
२.	**मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय**	**२**
२.१.	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय	१
२.२.	गण्डकी प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	१
३.	**आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय**	**१३**
३.१.	मन्त्रालय	१
३.२.	प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय	१
३.३.	प्रदेश लेखा ईकाई कार्यालयहरू	११
४.	**आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय**	**१**
४.१.	मन्त्रालय	१
५.	**उद्योग, पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय**	**३०**
५.१.	मन्त्रालय	१
५.२.	ताल संरक्षण तथा विकास प्राधिकरण	१
५.३.	निर्देशनालयहरू	२
५.४.	भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरू	२
५.५.	डिभिजन वन कार्यालयहरू	११
५.६.	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयहरू	११
५.७.	वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र	१
५.८.	पर्यटन कार्यालय पोखरा	१
६.	**भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय**	**३५**
६.१.	मन्त्रालय	१
६.२.	निर्देशनालयहरू	२
६.३.	कृषि ज्ञान केन्द्रहरू	११
६.४.	भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रहरू	११
६.५.	रेशम विकास कार्यक्रमहरू	२
६.६.	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सहयोग तथा तालिम केन्द्र	१
६.७.	पशु सेवा तालिम केन्द्र	१
६.८.	प्रजनन पिढी बीज कोया स्रोत केन्द्र	१

६.९.	बाली संरक्षण प्रयोगशाला	१
६.१०.	बीउविजन प्रयोगशाला	१
६.११.	मत्स्य विकास केन्द्र	१
६.१२.	माटो तथा मल परीक्षण प्रयोगशाला	१
६.१३.	सहकारी रजिष्ट्रारको कार्यालय	१
७.	**भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय**	**३५**
७.१.	मन्त्रालय	१
७.२.	निर्देशनालय	१
७.३.	खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालयहरू	४
७.४.	जलस्रोत तथा सिचाई विकास डिभिजन कार्यालयहरू	११
७.५.	पूर्वाधार बिकास कार्यालयहरू	११
७.६.	भूमिगत जलस्रोत तथा सिँचाइ कार्यालय	१
७.७.	यातायात व्यवस्था कार्यालयहरू	५
७.८.	शहरी विकास तथा भवन कार्यालयहरू	१
८.	**सामाजिक विकास मन्त्रालय**	**४७**
८.१.	मन्त्रालय	१
८.२.	निर्देशनालय	२
८.३.	गण्डकी विश्वविद्यालय	१
८.४.	गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान	१
८.५.	आयुर्वेद औषधालय र केन्द्रहरू	११
८.६.	स्वास्थ्य कार्यालयहरू	११
८.७.	तालिम केन्द्रहरू	२
८.८.	व्यवसायिक सीप बिकास कार्यालयहरू	२
८.९.	प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्र, कास्की	१
८.१०.	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला, कास्की	१
८.११.	प्रदेश संग्रहालय गण्डकी प्रदेश, पोखरा	१
८.१२.	रोजगार सूचना केन्द्र, पोखरा	१
८.१३.	अस्पताल विकास समितिहरू	१२
९.	**प्रदेश लोक सेवा आयोग**	**१**
९.१.	प्रदेश लोक सेवा आयोग	१
१०.	**मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालय**	१
१०.१.	मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालय	१
११.	**प्रदेश नीति तथा योजना आयोग**	१
११.१.	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१
	जम्मा	**१६७**

अनुसुची २

प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा १ सँग सम्बन्धित

प्रदेश कार्यालयको लेखापरीक्षण रकम

२०७७।७८

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	विनियोजन				राजस्व				धरौटी				अन्य कारोबार				लेखापरीक्षण सम्पन्न रकम
		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		
		इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	
१	प्रदेश सभा सचिवालय	१	११५४५९	१	११५४५९	१	८७	१	८७	१	१४१४	१	१४१४	०	०	०	०	११६९६०
२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२	११६३९२१	२	११६३९२१	१	६	१	६	२	३६६	२	३६६	१	४०२१६	१	४०२१६	१२०४५०९
३	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१३	२००३९२०	१३	२००३९२०	२	६९०१७१९	२	६९०१७१९	९	५८५५	९	५८५५	८	२२४५८	८	२२४५८	८९३३९५२
४	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रलय	१	५०५८०१	१	५०५८०१	१	११९३	१	११९३	३	१३५९१	३	१३५९१	१२	१५६०२५	१२	१५६०२५	६७६६१०
५	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	३०	१४२८००९	३०	१४२८००९	२८	१८४६१४	२८	१८४६१४	३०	९९८२३	३०	९९८२३	१३	१७८७१८	१३	१७८७१८	१८९११६४
६	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	३५	२०६३३३२	३५	२०६३३३२	२१	९७४२३०	२१	९७४२३०	३५	२२७०४	३५	२२७०४	६	१२२०	६	१२२०	३०६१४८६
७	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	३५	१४८२८०२८	३५	१४८२८०२८	३१	१७३२९६०	३१	१७३२९६०	३६	१३११२४५	३६	१३११२४५	९	३८४५	९	३८४५	१७८७६०७८
८	सामाजिक विकास मन्त्रालय	३५	३४४९२४५	३५	३४४९२४५	२३	१४४६५	२३	१४४६५	३५	५७८४९	३५	५७८४९	४०	१०४२३४५	४०	१०४२३४५	४५६३९०४
९	प्रदेश लोक सेवा आयोग	१	२८६५०	१	२८६५०	१	४	१	४	१	३५४	१	३५४	१	९४	१	९४	२९१०२
१०	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१	१६९२८	१	१६९२८	०	०	०	०	१	८०	१	८०	१	४००	१	४००	१७४०८
११	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१	२०१२५	१	२०१२५	१	५१	१	५१	१	१०५	१	१०५	१	३१६	१	३१६	२०५९७
	जम्मा	**१५५**	**२५६२३४१८**	**१५५**	**२५६२३४१८**	**११०**	**९८०९३२९**	**११०**	**९८०९३२९**	**१५४**	**१५१३३८६**	**१५४**	**१५१३३८६**	**९२**	**१४४५६३७**	**९२**	**१४४५६३७**	**३८३९१७७०**

❖ प्रदेश सरकारबाट ८५ स्थानीय तहलाई बित्तीय हस्तान्तरण गरेको रु.१ अर्ब ९३ करोड ११ लाख ६८ हजार लेखापरीक्षण अंकमा समावेश छ ।

अनुसुची-२ (क)

प्रतिवेदनको परिच्छेद ३ को दफा १ सँग सम्बन्धित

सरकारी निकाय/मन्त्रालय लेखापरीक्षण बक्यौता विवरण

२०७७/७८

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	विनियोजन		राजस्व		धरौटी		जम्मा	
		इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम
१	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय म्याग्दी (आ. व. २०७५।७६)	१	१७१०७	१	१०	१	९३६	१	१८०५३
	जम्मा	१	१७१०७	१	१०	१	९३६	१	१८०५३

अनुसूची-३

(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा २ सँग सम्बन्धित)

समिति तथा अन्य संस्थाको लेखापरीक्षण विवरण

२०७७।७८

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	लेखापरीक्षण		प्रतिवेदन		लेखापरीक्षण सम्पन्न रकम	बक्यौता वर्ष
		गर्नुपर्ने	सम्पन्न	अन्तिम	प्रारम्भिक		
१.	अस्पताल विकास समितिहरू	१२	१२	१२	१२	२१६३६४९	-
जम्मा		१२	१२	१२	१२	२१६३६४९	-

अनुसुची-४

प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा २ सँग सम्बन्धित

आय-व्यय हिसाब तयार गर्ने समिति तथा अन्य संस्थाका लेखापरीक्षण रकम, बेरुजू र सञ्चालन नतिजा २०७७।७८

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	संस्थाको नाम	जिल्ला	लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने आर्थिक वर्ष	लेखापरीक्षण रकम	बेरुजू रकम	लेखापरीक्षण भएको अन्तिम वर्षको संचालन नतिजा										यो वर्षको बचत	वर्षान्तको मौज्दात
						वर्षको शुरु मौज्दात	आय				व्यय						
							बिक्री/सेवा शुल्क	अनुदान	अन्य आय	जम्मा	प्रत्यक्ष खर्च	सञ्चालन खर्च	कर्मचारी खर्च	अन्य खर्च	जम्मा खर्च		
१	जिल्ला अस्पताल	स्याङजा	२०७७/७८	१११८६९	४६८५	२७४१	२०८४८	४६४०४	७०९	६७९६१	१३६११	२१०९३	९२०४	०	४३९०८	२४०५३	२६७९४
२	धौलागिरी अन्चल अस्पताल	बागलुङ	२०७७/७८	४८०४५१	९४४४	६०८९	८७८४०	१२९१७६	३८०७४	२५५०९०	१३३७४४	५१५४३	२०७६८	१९३०६	२२५३६१	२९७२९	३५८१८
३	जिल्ला अस्पताल म्यार्दी	म्यार्दी	२०७७/७८	२२४९३३	५६०	२३६६६	१४३७६	६३८५७	३३४९४	१११७२७	३५६८	८४८५०	११३९७	१३३९१	११३२०६	१४७९-	२२१८७
४	जोमसोम अस्पताल	मुस्ताङ	२०७७/७८	९८४५७	०	२२२४	१९५१	४२५०१	५७५०	५०२०२	२१५१२	७७३१	१०८१५	८१९७	४८२५५	१९४७	४१७१
५	जिल्ला अस्पताल मनाङ्ग	मनाङ	२०७७/७८	१६१९४५	४००	१०२३	१८४६	७६४३२	३७५०	८२०२८	६३४२७	६११८	६८८७	३४८५	७९९१७	२१११	३१३४
६	जिल्ला अस्पताल	पर्वत	२०७७/७८	१२११४६	२४२४	३९४२	११०५८	७६६०२	९२४३	९६९०३	०	११४४३	११३००	१५००	२४२४३	७२६६०	७६६०२
७	मध्यविन्दु अस्पताल	नवलपुर	२०७७/७८	२८७९४८	३७५	१३४९	१४५९३	७६६०८	६२५५०	१५३७५१	५५२६	१२९५१	१६९२३	९८७९७	१३४१९७	१९५५४	२०९०३
८	दमौली अस्पताल	तनहुँ	२०७७/७८	१७८१२३	७५३२	४८५५	३७९७५	४६३३९	२७१४	८७०२८	४१३१४	२२३२	२७५४९	०	९१०९५	४०६७-	७८८
९	जिल्ला अस्पताल	गोरखा	२०७७/७८	१२३७६७	८६०	३४६१	२५५६०	३७७३८	६४८	६३९४६	२१८१८	१०३२१	२७४१६	२६६	५९८२१	४१२५	७५८६
१०	मातृशिशु मितेरी अस्पताल	कास्की	२०७७/७८	२२६९६२	३६९	३१७०	२७८३५	८३११७	३३४४	११४२९६	१७८०	७०२६७	३२७१४	७९०५	११२६६६	१६३०	४८००
११	संक्रमण तथा सरुवा रोग	कास्की	२०७७/७८	१२०९४९	३२४	५००५	७७८५	४३५६०	११४७४	६२८१९	२०७९१	७१३६	२३६१४	६५८९	५८१३०	४६८९	९६९४
१२	क्षेत्रिय क्षयरोग उपचार केन्द्र	कास्की	२०७७/७८	२७०९९	२२३	९८०	०	२२४२२	२४०६	२४८२८	०	०	०	२२७१	२२७१	२२५५७	२३५३७
	कूल जम्मा			**२१६३६४९**	**२७१९६**	**५८५०५**	**२५१६६७**	**७४४७५६**	**१७४१५६**	**११७०५७९**	**३२७०९१**	**३०५६८५**	**१९८५८७**	**१६१७०७**	**९९३०७०**	**१७७५०९**	**२३६०१४**

अनुसुची-५

प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा ३.५ सँग सम्बन्धित

पेस्की बाँकीको विवरण

२०७७।७८

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	गत वर्षसम्मको बाँकी	२०७६।७७ को मोविलाइजेशन समायोजन	२०७६।७७ सम्मको बाँकी	यो वर्ष फछ्यौट	गत वर्ष सम्मको बाँकी	यो वर्षको थप	कुल जम्मा
१	सरकारी कार्यालय तर्फ	२०६५५९३	१३९४६११	६७०९८२	४५६९७	६२५२८५	८०९७४	७०६२५९
२	समिति तथा अन्य संस्था तर्फ	४००	३५०	५०	०	५०	१२७०	१३२०
	जम्मा	**२०६५९९३**	**१३९४९६१**	**६७१०३२**	**४५६९७**	**६२५३३५**	**८२२४४**	**७०७५७९**

अनुसूची-६

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा ३.४ सँग सम्बन्धित)

कुल असुली विवरण

२०७७।७८

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकाय	लेखापरीक्षणको दौरानमा	प्रारम्भिक प्रतिवेदन पठाएपछि	सम्परीक्षणको क्रममा	कुल जम्मा
१	सरकारी कार्यालय तर्फ	३१५	२३६०	१५९३	४२६८
२	समिति तथा अन्य संस्था तर्फ	१३३	३३०	९५५	१४१८
जम्मा		**४४८**	**२६९०**	**२५४८**	**५६८६**

अनुसूची-७

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा ३.७ सँग सम्बन्धित)

अग्रिम कर कट्टी नगरेको समष्टिगत स्थिति

२०७७।७८

(रु. हजारमा)

सि.नं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	असूल गर्नुपर्ने		असूल भएको		असूल गर्न बाँकी रकम
		कार्यालय संख्या	रकम	कार्यालय संख्या	रकम	
१.	सरकारी कार्यालय तर्फ	११	४४८	०	०	४४८
२.	समिति तथा अन्य संस्था तर्फ	२	२४४	०	०	२४४
	जम्मा		६९२			६९२

अनुसुची-८

प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा ६ सँग सम्बन्धित

राजश्वको शीर्षकगत आम्दानी विवरण

२०७७/७८

(रु. हजारमा)

क्र.स.	राजस्व वर्गीकरण	जम्मा
१	११३१५-बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने घरजग्गा रजिष्टेशन दस्तुर	६९५९११
२	११४११-बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर	५३६९७१३
३	११४२१-बाँडफाँट भई प्राप्त हुने अन्त शुल्क	१५२६९१२
४	११४५६-बाँडफाँट भई प्राप्त हुने सवारी साधन कर	८२७२१४
५	११४७२-बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	१५
६	१४११९-अन्य निकायबाट प्राप्त ब्याज	१
७	१४१५१-सरकारी सम्पत्तिको वहालबाट प्राप्त आय	१४४७
८	१४१५३-बाँडफाँट भई प्राप्त वन रोयल्टी	१७०८३
९	१४१५४-बाँडफाँट भई प्राप्त खानी तथा खनिज सम्बन्धी रोयल्टी	७८०
१०	१४१५६-बाँडफाँट भई प्राप्त विद्युत सम्बन्धी रोयल्टी	२२८५१९
११	१४१५७-बाँडफाँट भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको विक्रिबाट प्राप्त हुने आय	२२३८३०
१२	१४१५८-बाँडफाँट भई प्राप्त पर्वतारोहण वापतको रोयल्टी	५५०४
१३	१४१९२-पदयात्रा शुल्क	५५१
१४	१४२११-कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त रकम	४९९
१५	१४२१२-सरकारी सम्पत्तिको बिक्रीबाट प्राप्त रकम	१५४२
१६	१४२१३-अन्य बिक्रीबाट प्राप्त रकम	१२४५
१७	१४२१८-विद्युत सेवा शुल्क	८
१८	१४२२३-शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी	७६७
१९	१४२२४-परीक्षा शुल्क	२६५०
२०	१४२२५-यातायात क्षेत्रको आम्दानी	४६८४१
२१	१४२२९-अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	३४०२७२
२२	१४२५३-व्यावसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	८१५५४
२३	१४२५६-चालक अनुमति पत्र, सवारी दर्ता किताब (Blue book) सम्बन्धी दस्तुर	२४६६३७
२४	१४२६४-वन क्षेत्रको अन्य आय	५६१
२५	१४३११-न्यायिकदण्ड ,जरिवाना र जफत	२
२६	१४३१२-प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	५१९९४
२७	१४३१३-धरौटी सदरस्याहा	२२१
२८	१४५२९-अन्य राजस्व	३६०१
२९	१५१११-बेरूजू	७६२८५
३०	१५११२-निकासा फिर्ता	१५६६९
३१	१५११३-अनुदान फिर्ता	४१५०१
	जम्मा	**९८०९३२९**

अनुसूची-९

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा १ सँग सम्बन्धित)

प्रदेश कार्यालयहरूको बेरुजु वर्गीकरण
२०७७।७८

(रु. हजारमा)

क्र सं	मन्त्रालय / निकायको नाम	प्रारम्भिक बेरुजू			प्रतिक्रियाबाट फछ्यौट			बाँकी बेरुजू			बेरुजू						
		दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	असूल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने					जम्मा पेश्की
		सैद्धान्तिक	लगति		सैद्धान्तिक	लगति		सैद्धान्तिक	लगति			अनियमित भएको	प्रमाणका कागजात पेश नभएको	जिम्मेवारी नसारेको	सोधभर्ना नलिएको	जम्मा	
१	प्रदेश सभा सचिवालय	१०	२६	१२८	०	०	०	१०	२६	१२८	१२८	०	०	०	०	०	०
२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	२७	७	८०२७	०	०	०	२७	७	८०२७	९५	७५६४	३६८	०	०	७९३२	०
३	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	४८	०	०	०	०	०	४८	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	१२	१	३	०	०	०	१२	१	३	३	०	०	०	०	०	०
५	उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१३१	४४	२३३७०	०	३	१२८६	१३१	४१	२२०८४	१७१०८	२५८८	२२६८	०	०	४८५६	१२०
६	भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	११७	७९	४४०९८	०	६	१३४	११७	७३	४३९६४	१०५७७	१२९८१	२०३५१	०	०	३३३३२	५५
७	भौतिक पुर्वाधार विकास मन्त्रालय	४८२	२९४	३४८७४४	२	२२	२९१००	४८०	२७२	३१९६४४	५२५१०	२१६५४	१६५३७०	०	०	१८७०२४	८०११०
८	सामाजिक विकास मन्त्रालय	१२९	८२	९६९३०	०	३	२७३५	१२९	७९	९४१९५	५९६०	१४८४८	७२६९८	०	०	८७५४६	६८९
९	प्रदेश लोक सेवा आयोग	४	६	४१३७	०	२	३८५३	४	४	२८४	२८४	०	०	०	०	०	०
१०	मुख्य न्याधिवक्ताको कार्यालय	४	०	०	०	०	०	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०
११	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	६	०	०	०	०	०	६	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	**९७०**	**५३९**	**५२५४३७**	**२**	**३६**	**३७१०८**	**९६८**	**५०३**	**४८८३२९**	**८६६६५**	**५९६३५**	**२६१०५५**	**०**	**०**	**३२०६९०**	**८०९७४**

अनुसूची-१०

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा १ सँग सम्बन्धित)

आय-व्ययको कारोबार गर्ने समिति तथा अन्य संस्थाको बेरुजु वर्गीकरण

२०७७।७८

(रु. हजारमा)

क्र सं	कार्यालयको नाम	प्रारम्भिक बेरुजू			प्रतिक्रियाबाट फछ्यौट			बाँकी बेरुजू			बेरुजू						
		दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	असूल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने					जम्मा पेश्की
		सैद्धान्तिक	लगति		सैद्धान्तिक	लगति		सैद्धान्तिक	लगति			अनियमित भएको	प्रमाणका कागजात पेश नभएको	जिम्मेवारी नसारेको	सोधभर्ना नलिएको	जम्मा	
१	गोरखा जिल्ला अस्पताल	१२	४	८६०	०	०	०	१२	४	८६०	२२	०	८३८	०	०	८३८	०
२	धौलागिरी अञ्चल अस्पताल, बागलुङ्ग	२०	१६	९४४४	०	१	१६	२०	१५	९४२८	२६६६	४०३७	१९५५	०	०	५९९२	७७०
३	जिल्ला अस्पताल म्याग्दी	१२	१९	५६०	०	०	०	१२	१९	५६०	२५७	०	३०३	०	०	३०३	०
४	जोमसोम अस्पताल, मुस्ताङ्ग	४	०	०	०	०	०	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	जिल्ला अस्पताल मनाङ्ग	५	१	४००	०	०	०	५	१	४००	०	०	०	०	०	०	४००
६	जिल्ला अस्पताल, पर्वत	१३	९	२४२४	०	१	६१	१३	८	२३६३	२१५	१८६०	१८८	०	०	२०४८	१००
७	मध्यविन्दु अस्पताल, नवलपुर	१५	६	३७५	०	०	०	१५	६	३७५	३०	३४०	५	०	०	३४५	०
८	दमौली अस्पताल, तनहुँ	११	७	७५३२	०	०	०	११	७	७५३२	१२२	७१४८	२६२	०	०	७४१०	०
९	जिल्ला अस्पताल, स्याङ्गजा	८	८	४६८५	०	०	०	८	८	४६८५	६०६	३९२५	१५४	०	०	४०७९	०
१०	मातृशिशु मितेरी अस्पताल, कास्की	१०	५	३६९	०	०	०	१०	५	३६९	१८७	०	१८२	०	०	१८२	०
११	संक्रामक तथा सरुवा रोग अस्पताल, कास्की	६	३	३२४	०	०	०	६	३	३२४	७९	१११	१३४	०	०	२४५	०
१२	क्षेत्रीय क्षयरोग उपचार केन्द्र, कास्की	४	१	२२३	०	०	०	४	१	२२३	०	०	२२३	०	०	२२३	०
	जम्मा	**१२०**	**७९**	**२७१९६**	**०**	**२**	**७७**	**१२०**	**७७**	**२७११९**	**४१८४**	**१७४२१**	**४२४४**	**०**	**०**	**२१६६५**	**१२७०**

अनुसूची-११

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा २ सँग सम्बन्धित)

बेरुजु फर्स्यौट तथा सम्परीक्षणको अद्यावधिक विवरण

२०७७।७८

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	गत वर्ष सम्मको बाँकी	सम्परीक्षण भएको	गत वर्ष सम्मको बाँकी	यो वर्षको थप	चौथो प्रतिवेदन सम्मको बाँकी बेरुजू	चौथो प्रतिवेदन सम्मको बाँकी बेरुजू मध्ये पेश्की
१	**सरकारी कार्यालय तर्फ**	**१४६८५०७**	**२६४३७८**	**१२०४१२९**	**४८८३२९**	**१६९२४५८**	**७०६२५९**
१.१	प्रदेश सभा सचिवालय	२६०	२६०	०	१२८	१२८	०
१.२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२१४	०	२१४	८०२७	८२४१	०
१.३	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	६६१९०	६६०९६	९४	०	९४	०
१.४	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रलय	१८१९	०	१८१९	३	१८२२	०
१.५	उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय	६२३८०	१०६१८	५१७६२	२२०८५	७३८४७	२७०
१.६	भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	८७१९६	८५०३	७८६९३	४३९६४	१२२६५७	१३०५
१.७	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	१२०२०४१	१७६९६७	१०२५०७४	३१९६४४	१३४४७१८	६९२०९७
१.८	सामाजिक विकास मन्त्रालय	४८१८६	१७४१	४६४४५	९४१९५	१४०६४०	१२५८७
१.९	प्रदेश लोक सेवा आयोग	०	०	०	२८३	२८३	०
१.१०	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	२२१	१९३	२८	०	२८	०
१.११	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	०	०	०	०	०	०
२.	**समिति तथा अन्य संस्था तर्फ**	**७१२२९**	**९५५**	**७०२७४**	**२७११९**	**९७३९३**	**१३२०**
	जम्मा	**१५३९७३६**	**२६५३३३**	**१२७४४०३**	**५१५४४८**	**१७८९८५१**	**७०७५७९**

अनुसुची १२

प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा ५ सँग सम्बन्धित

प्रदेश सरकारबाट संघीय सरकार तथा स्थानीय तहलाई निकासा दिई खर्च भएको विवरण

२०७७/७८

(रु. हजारमा)

क्र सं	जिल्ला	संघीय कार्यालय/स्थानीय तह	चालुगत खर्च	पुँजीगत खर्च	जम्मा खर्च
१	कास्की	अन्नपूर्ण पोलिटेक्निक इष्टिच्युट कास्की	३९९६	१२४०	५२३६
२	कास्की	पोखरा प्राविधिक शिक्षालय	२०४७५	४७९४	२५२६९
३	कास्की	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद, प्रदेश कार्यालय	९८४९२	५१३३४	१४९८२६
४	कास्की	गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान	३०१२	८५१८	११५३०
५	गोरखा	गोरखा पोलिटेक्निक इन्सिच्युट	२१९६४	६१५३	२८११७
६	गोरखा	बारपाक पोलिटेक्निक इष्टिच्यूट गोरखा	३९१७	१२४१	५१५८
७	तनहुँ	तनहुँ प्राविधिक शिक्षालय	११३८६	५७१८	१७१०५
८	तनहुँ	कालिगण्डकी बहुप्राविधिक शिक्षालय	१११८५	२५१४५	३६३३०
९	मुस्ताङ	धवलागिरी प्राविधिक शिक्षालय	३०९०२	१०१११	४१०१३
१०	लमजुङ्ग	राइनास पोलिटेक्निक इष्टिच्यूट लमजुङ	५४४३	१२४८	६६९१
११	बागलुङ्ग	धौलागिरी पोलिटेक्निक इन्स्टिच्युट बाग्लुङ्ग	२०५४६	१७२८	२२२७४
१२	स्याङ्जा	किसान प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालय	११८५८	५०२५१	६२१११०
१३	स्याङ्जा	आँधिखोला बहुप्राविधिक शिक्षालय	८४१९	२२६२६	३१०४४
१४	कास्की	गण्डकी प्रदेश प्रहरी कार्यालय	०	२९१७७८	२९१७७८
१५	कास्की	जिल्ला समन्वय समिति कास्की	१९८८	०	१९८८
१६	कास्की	मालपोत कार्यालय लेखनाथ, कास्की	०	१०७२	१०७२
१७	कास्की	मालपोत कार्यालय पोखरा, कास्की	०	१२५६	१२५६
१८	कास्की	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, कास्की	४९७	०	४९७
१९	कास्की	नापी कार्यालय पोखरा, कास्की	२८९०	०	२८९०
२०	गोरखा	जिल्ला समन्वय समिति गोरखा	२२१४	०	२२१४
२१	गोरखा	मालपोत कार्यालय गोरखा	०	४८८	४८८
२२	गोरखा	मालपोत कार्यालय सिर्दिवास, गोरखा	०	३००	३००
२३	गोरखा	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, गोरखा	४९०	३००	७९०
२४	तनहुँ	जिल्ला समन्वय समिति तनहुँ	१७६५	०	१७६५
२५	तनहुँ	मालपोत कार्यालय तनहुँ	०	६९९	६९९
२६	तनहुँ	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, तनहुँ	४४०	९७	५३७
२७	नवलपुर	जिल्ला समन्वय समिति नवलपुर	१२९८	०	१२९८
२८	नवलपूर	मालपोत कार्यालय नवलपूर	०	७००	७००
२९	पर्वत	जिल्ला समन्वय समिति पर्वत	९३३	०	९३३
३०	पर्वत	मालपोत कार्यालय पर्वत	०	६५०	६५०
३१	पर्वत	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, पर्वत	४९७	२९९	७९६
३२	पुर्व	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, बर्दघाट सुस्ता पुर्व	४९७	३००	७९७
३३	बाग्लुङ	जिल्ला समन्वय समिति बाग्लुङ	२११५	०	२११५
३४	बाग्लुङ	मालपोत कार्यालय बाग्लुङ	०	५९९	५९९
३५	बाग्लुङ	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, बाग्लुङ	४९८	३००	७९८
३६	बुर्तिवाङ	मालपोत कार्यालय बुर्तिवाङ	०	१८२	१८२
३७	मनाङ	जिल्ला समन्वय समिति मनाङ	९११	०	९११
३८	मनाङ	मालपोत कार्यालय मनाङ	०	४६०	४६०
३९	मनाङ	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, मनाङ	५००	३००	८००

४०	मुस्ताङ	जिल्ला समन्वय समिति मुस्ताङ	१००९	०	१००९
४१	मुस्ताङ	मालपोत कार्यालय मुस्ताङ	०	४९७	४९७
४२	मुस्ताङ	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, मुस्ताङ	५००	३००	८००
४३	म्यार्दी	जिल्ला समन्वय समिति म्यार्दी	१७३२	०	१७३२
४४	म्यार्दी	मालपोत कार्यालय म्यार्दी	०	७५९	७५९
४५	म्यार्दी	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, म्यार्दी	५००	३००	८००
४६	लमजुङ	मालपोत कार्यालय लमजुङ	०	६९८	६९८
४७	लमजुङ	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, लमजुङ	३२४	२३५	५५९
४८	स्याङजा	मालपोत कार्यालय स्याङजा	०	७८३	७८३
४९	स्याङ्जा	जिल्ला समन्वय समिति स्याङ्जा	१९७१	०	१९७१
५०	स्याङ्जा	मालपोत कार्यालय वालिङ, स्याङ्जा	०	४९३	४९३
५१	स्याङ्जा	प्रदेश लेखा ईकाइ कार्यालय, स्याङ्जा	५००	३००	८००
		संघीय कार्यालय तर्फ	**२७५६६६**	**४९४२४९**	**७६९९१६**
५२	कास्की	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	२०४३	४४६६	६५०९
५३	कास्की	पोखरा महानगरपालिका	२३९१८	९२८०	३३१९८
५४	कास्की	माछापुछ्रे गाउँपालिका	१२४३	२००	१४४३
५५	कास्की	मादी गाउँपालिका	५६७	११२८	१६९५
५६	कास्की	रूपा गाउँपालिका	२०२८	२७४	2302
५७	गोरखा	अजिरकोट गाउँपालिका	४३	०	४३
५८	गोरखा	आरूघाट गाउँपालिका	१९४	४९७	६९१
५९	गोरखा	गण्डकी गाउँपालिका	५४३	१८३६	२३७९
६०	गोरखा	गोरखा नगरपालिका	५०३७	२८९०	७९२७
६१	गोरखा	चुमनुव्री गाउँपालिका	४३	०	४३
६२	गोरखा	धार्चे गाउँपालिका	६४३	१०६६८	११३११
६३	गोरखा	पालुङटार नगरपालिका	५४३	३१८४	३७२७
६४	गोरखा	बारपाक सुलिकोट गाउँपालिका	४३	४७४	५१७
६५	गोरखा	भिमसेन गाउँपालिका	५४३	१९७०	२५१३
६६	गोरखा	शहिद लखन गाउँपालिका	४३	७६३	८०६
६७	गोरखा	सिरानचोक गाउँपालिका	1393	१२८६	२६७९
६८	तनहुँ	आँबुखैरेनी गाउँपालिका	५४३	१५७३	2116
६९	तनहुँ	ऋषिङ्ग गाउँपालिका	०	३१७०	३१७०
७०	तनहुँ	घिरिङ गाउँपालिका	१०४३	३८५	१४२८
७१	तनहुँ	देवघाट गाउँपालिका	९६४	०	९६४
७२	तनहुँ	बन्दिपुर गाउँपालिका	५४०	१९३२	२४७२
७३	तनहुँ	भानु नगरपालिका	२११४	१५८६	३७००
७४	तनहुँ	भिमाद नगरपालिका	३७	२४३८	२४७५
७५	तनहुँ	म्यार्दे गाउँपालिका	४२	२०००	२०४२
७६	तनहुँ	व्यास नगरपालिका	१३४४	०	१३४४
७७	तनहुँ	शुक्लागण्डकी नगरपालिका	३०४३	४९०	3533
७८	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	कावासोती नगरपालिका	६२४३	०	६२४३
७९	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	गैंडाकोट नगरपालिका	४३४३	०	४३४३
८०	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	देवचुली नगरपालिका	५४३	३०००	३५४३
८१	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	बिनयी त्रिवेणी गाउँपालिका	५४३	०	५४३
८२	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	बुलिङटार गाउँपालिका	५४३	१७००	२२४३
८३	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	बौदीकाली गाउँपालिका	४३	०	४३
८४	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	मध्यविन्दु नगरपालिका	१३९८	८९७	२२९५
८५	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	हुप्सेकोट गाउँपालिका	४	९७९	९८३

८६	पर्वत	कुश्मा नगरपालिका	१२१२	३४१७	४६२९
८७	पर्वत	जलजला गाउँपालिका	३००	३०२३	३३२३
८८	पर्वत	पैयूं गाउँपालिका	०	१९७२	१९७२
८९	पर्वत	फलेवास नगरपालिका	०	२८८	२८८
९०	पर्वत	महाशिला गाउँपालिका	४००	५२७	९२७
९१	पर्वत	मोदी गाउँपालिका	१०००	२००	१२००
९२	पर्वत	विहादी गाउँपालिका	१०००	१९८९	२९८९
९३	बागुलङ	काठेखोला गाउँपालिका	१५०३	९६०	२४६३
९४	बागुलङ	गल्कोट नगरपालिका	१०१३	१३९९	२४१२
९५	बागुलङ	जैमिनी नगरपालिका	४१४	३२००	३६१४
९६	बागुलङ	ढोरपाटन नगरपालिका	४३	५५००	५५४३
९७	बागुलङ	तमानखोला गाउँपालिका	३८	०	३८
९८	बागुलङ	ताराखोला गाउँपालिका	४३	३१००	३१४३
९९	बागुलङ	निसीखोला गाउँपालिका	१८६०	०	१८६०
१००	बागुलङ	बरेङ गाउँपालिका	५४३	२१८४	२७२७
१०१	बागुलङ	बारलुङ नगरपालिका	६९९६	५११	७५०७
१०२	बागुलङ	वढिगाड गाउँपालिका	९२७	२०००	२९२७
१०३	मनाङ	चामे गाउँपालिका	०	४५००	४५००
१०४	मनाङ	नार्फु गाउँपालिका	०	११७१	११७१
१०५	मनाङ	नासोङ गाउँपालिका	३८४	१३३६८	१३७५२
१०६	मनाङ	मनाङ दिछ्याङ गाउँपालिका	५००	१९२०	२४२०
१०७	मुस्ताङ	घरपझोङ गाउँपालिका	१०००	०	१०००
१०८	मुस्ताङ	लो-केदार दामोदरकुण्ड गाउँपालिका	०	२०००	२०००
१०९	मुस्ताङ	लोमन्थाङ गाउँपालिका	०	१८६९	१८६९
११०	मुस्ताङ	वाह्रगाँउदयपुरमुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका	१३८४	८६९०	१००७४
१११	म्याग्दी	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	६८०	८४३८	९११८
११२	म्याग्दी	धवलागिरी गाउँपालिका	७२०	१२८३१	१३५५१
११३	म्याग्दी	बेनी नगरपालिका	६०५७	२५१८	८५७५
११४	म्याग्दी	मंगला गाउँपालिका	१९००	२००	२१००
११५	म्याग्दी	मालिका गाउँपालिका	१९४८	१९०	२१३८
११६	म्याग्दी	रघुगंगा गाउँपालिका	५००	२२५२	२७५२
११७	लमजुङ	कव्लासोथार गाउँपालिका	४३२	०	४३२
११८	लमजुङ	दुधपोखरी गाउँपालिका	१९०	०	१९०
११९	लमजुङ	दोर्दी गाउँपालिका	४३	३००	३४३
१२०	लमजुङ	बेसीशहर नगरपालिका	६५४३	३०००	९५४३
१२१	लमजुङ	मध्यनेपाल नगरपालिका	७०३०	१००	७१३०
१२२	लमजुङ	मर्स्याङदी गाउँपालिका	४३	२०००	२०४३
१२३	लमजुङ	राईनास नगरपालिका	१०४३	३८२८	४८७१
१२४	लमजुङ	सुन्दरबजार नगरपालिका	३०३२	४७३०	७७६२
१२५	स्याङ्जा	अर्जुनचौपारी गाउँपालिका	१११७	३१९४	४३११
१२६	स्याङ्जा	आँधिखोला गाउँपालिका	१३२२	८७३	२१९५
१२७	स्याङ्जा	कालीगण्डकी गाउँपालिका	१०००	३०४०	४०४०
१२८	स्याङ्जा	गल्याङ नगरपालिका	४३	८३०३	८३४६
१२९	स्याङ्जा	चापाकोट नगरपालिका	४१३	६०१८	६४३१
१३०	स्याङ्जा	पुतलीबजार नगरपालिका	३४४३	५००	३९४३
१३१	स्याङ्जा	फेदीखोला गाउँपालिका	१३४३	०	१३४३
१३२	स्याङ्जा	भीरकोट नगरपालिका	१३३६	८०००	९३३६

१३३	स्याङ्जा	वालिङ नगरपालिका	१८३२	६९००	८७३२
१३४	स्याङ्जा	विरुवा गाउँपालिका	१०४३	२००	१२४३
१३५	स्याङ्जा	हरिनाश गाउँपालिका	३९	०	३९
		स्थानीय तह तर्फ	**१२५८५०**	**२००२७२**	**३२६१२२**
		कुल जम्मा	**४०१५१६**	**६९४५२१**	**१०९६०३८**

अनुसुची १३

प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा ३.१ सँग सम्बन्धित

लेखा उत्तरदायी अधिकृतहरूको विवरण र सो अवधिको बेरुजु स्थिति

२०७७।७८

रु. हजारमा

क्र स	मन्त्रालय/निकायको नाम	लेखाउत्तरदायी अधिकृतको नाम	अवधि		आ.व ०७७।७८ को कुल बेरुजू	ले.प अंकको तुलनामा बेरुजू प्रतिशत
			देखि	सम्म		
१	प्रदेश व्यवस्थापिका संसद सचिवालय	सचिव श्री राजेन्द्र न्यौपाने	०७७।४।१	०७७।५।२२	१२८	०.११
		सचिव श्री हरिराज पोखेल	०७७।५।२३	०७८।३।३१		
२	मुख्य मन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय	सचिव श्री गणेश पाण्डे	०७७।४।१	०७७।५।१५		
		सचिव श्री रामचन्द्र ढकाल	०७७।५।१६	०७८।३।३१	८०२७	०.६७
३						
४	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	सचिव श्री चन्द्रकला पौडेल	०७७।७।२३	०७८।१।३		
		सचिव श्री रमेश कुमार के.सी	०७८।१।५	०७८।३।३१	०	०.००
५	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	सचिव श्री किरन राज शर्मा	२०७७।४।१	२०७७।४।९	३	०.००
		सचिव श्री केदारनाथ शर्मा	०७७।४।२५	०७८।३।३१		
६	उद्योग,पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय	सचिव श्री कृष्ण प्रसाद पोखेल	०७७।४।१	०७८।३।३१	२२०८४	१.१७
७	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	सचिव श्री डा. हरी बहादुर के सी	०७७।४।१	०७८।३।३१	४३९६४	१.४४
८	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	सचिव श्री ईश्वर चन्द्र मरठ्ठा	०७७।४।१	०७७।५।२२		
		सचिव श्री रामचन्द्र श्रेष्ठ	०७७।४।१	०७८।३।३१	३१९६४४	१.७९
९	सामाजिक विकास मन्त्रालय	सचिव श्री डा राम प्रसाद घिमिरे	०७७।४।५	०७७।१०।६	१२१३१४	१.८०
		सचिव श्री विनोद बहादुर कुँवर	०७७।१०।७	०७७।११।८		
		सचिव श्री देवेन्द्र लामिछाने	०७८।११।९	२०७८।३।३१		
१०	प्रदेश लोक सेवा आयोग	सचिव श्री कृष्ण प्रसाद आचार्य	०७७।४।१	०७८।३।३१	२८४	०.९८
११	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	श्री तारा बहादुर रायमाझी	०७७।४।१	०७८।३।३१	०	०.००
१२	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	सचिव श्री भुपेन्द्र रायमाझी	०७७।४।१	०७७।८।३०		
		सचिव श्री गोकुल शर्मा पौडेल	०७७।९।१	०७७।१२।३०	०	०.००
		सचिव श्री रामप्रसाद आचार्य	०७८।१।२	०७७।३।३१		
		जम्मा			**५१५४४८**	**१.२७**

अनुसूची — १४

म.ले.प.फा.नं. २७०

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, पोखरा

संचित कोषको प्राप्ति तथा भुक्तानीको एकिकृत आर्थिक विवरण

आ.व. २०७७/७८

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल

प्राप्ति

रकम रू.

विवरण	टिप्पणी	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७६/७७
१	२		३
१. राजस्व तथा अनुदान		२३,७७७,७९०,०४६.१६	२२,२३५,७३०,२३०.२२
क. राजस्व		९,७३३,०४४,२१९.६२	७,०६०,५२२,०४१.२३
अ. कर	१	८,४१९,७६५,५२९.१८	६,०२४,२६२,०६९.४३
आ अन्य राजस्व		१,०६१,३९२,२७४.३९	७२९,५०३,९९१.२२
इ प्राकृतिक श्रोत बापतको रोयल्टी		२५१,८८६,४१६.०५	३०६,७५५,९८०.५८
ख. अनुदान	२		-
अ नगद अनुदान			-
आ सोधभर्ना बापत प्राप्त			-
इ सोझै भुक्तानी			-
ई वस्तुगत अनुदान			-
ग. वित्तीय हस्तान्तरण बाट प्राप्त रकम		१३,९६८,४६०,३९५.००	१५,१०७,८३३,०००.००
अ. समानिकरण		७,११२,६००,०००.००	७,११२,२००,०००.००
आ. सःशर्त		४,८१६,९६०,३९५.००	६,०२४,०३३,०००.००
इ. समपुरक		१,४९८,९००,०००.००	१,१११,६००,०००.००
ई. विशेष		५४०,०००,०००.००	८६०,०००,०००.००
घ. बेरूजु तथा अन्य प्राप्ती (बेरूजु रकम तथा अन्य रकम असुली बापतको प्राप्ति)		७६,२८५,४३१.५४	६७,३७५,१८८.९९
२. वित्तीय व्यवस्था	३		-
क. ऋण लगानी फिर्ता			-
अ. आन्तरिक ऋण लगानी फिर्ता			-
आ. वैदेशिक ऋण लगानी फिर्ता			-
ख. शेयर बिक्री			-
अ. आन्तरिक शेयर बिक्री			-
आ. वैदेशिक शेयर बिक्री			-
ग. वैदेशिक ऋण			-
अ. नगद ऋण			-
आ. सोधभर्ना बापत प्राप्त			-
इ. सोझै भुक्तानी			-
घ. आन्तरिक ऋण	४		-
३. अन्य	५		-
अ. गत वर्ष निकासाबाट खर्च नभएको रकम फिर्ता (शःशर्त समेत)	६		-
आ. .....अन्य रकम (समायोजन लगायत)			-
४. विभाज्य कोषबाट बाँडफाँड हुन बाँकी रकम	७		-
५. यस वर्षको खुद प्राप्ती (१+२+३+४)		२३,७७७,७९०,०४६.१६	२२,२३५,७३०,२३०.२२

म.ले.प.फा.नं. २७०

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, पोखरा

संचित कोषको प्राप्ति तथा भुक्तानीको एकिकृत आर्थिक विवरण

आ.व. २०७७/७८

भुक्तानी

विवरण	टिप्पणी	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७६/७७
६. चालु तथा पूँजिगत तर्फको भुक्तानी	८	२३,६९२,१५२,९७०.५७	१८,६८०,५४०,०५९.८८
क. संचित कोष माथि व्ययभार हुने रकमबाट खर्च		२,९१८,४५५.५०	४,६३९,३३६.००
अ. चालु खर्च		२,९१८,४५५.५०	४,६३९,३३६.००
आ. पुंजीगत खर्च		-	-
ख. विनियोजन ऐनद्वारा भएको खर्च		२३,६८९,२३४,५१५.०७	१८,६७५,९००,७२३.८८
अ. चालु खर्च (अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण बाहेक)		६,०९३,६८०,३०७.५०	४,६९४,१०४,५७९.४७
आ. पुंजीगत खर्च		१७,५९५,५५४,२०७.५७	१३,९८१,७९६,१४४.४१
७. वित्तीय व्यवस्था अन्तर्गतको भुक्तानी	८		-
क. संचित कोष माथि व्ययभार हुने रकमबाट खर्च			-
अ. आन्तरिक ऋणको सांवा भुक्तानी			-
आ. बाह्य ऋणको सांवा भुक्तानी			-
ख. विनियोजन ऐनद्वारा भएको खर्च			-
अ. ऋण लगानी			-
१. अन्तरिक ऋण लगानी			-
२. वैदेशिक ऋण लगानी			-
आ. शेयर लगानी			-
१. आन्तरिक शेयर लगानी			-
२. वैदेशिक शेयर लगानी			-
८. वित्तीय हस्तान्तरण	९	१,९३१,१६७,९८०.००	१,७२५,६४८,८२१.००
९. अन्तर सरकारी कारोबार/अनुदान		१,४१२,२९९,४३४.३८	२,७८२,४६८,९२५.००
१०. अन्य कारोबारको समायोजन *	१०	६६,०१६,०००.००	८,४६४,३४८.००
११. यस वर्षको जम्मा भुक्तानी (६+७+८+९+१०)		२७,१०१,७१६,३८४.९५	२३,१९७,१२२,१५३.८८
१२. यस अवधिको कोषमा भएको थप घट (+/-) १२=(५-११)		(३,३२३,९२६,३३८.७९)	(९६१,३९१,९२३.६६)
१३. आर्थिक वर्षको सुरूवातको मौज्दात		६,१८२,१७२,९०४.५४	७,१४३,५६४,८२८.२०
१३.१ आर्थिक वर्षको सुरूवातको मौज्दात *(आ.व. २०७६/७७ को सञ्चित कोष मिलान खातामा ट्रान्सफर गर्न छुट रकम)*		६७७,९२०.००	
१४. आर्थिक वर्षको अन्त्यको मौज्दात (१२+१३)	११	२,८५८,९२४,४८५.७५	६,१८२,१७२,९०४.५४

.....
तयार गर्नेको सही:
नाम: लक्ष्मीकान्त शर्मा पौडेल
मिति: लेखा अधिकृत

.....
प्रदेश लेखा नियन्त्रकको सही:
नाम:
मिति: प्रदेश लेखा नियन्त्रक

.....
महालेखापरीक्षकको सही:
नाम:
मिति: